

90-5
└ 120

k a u t š ķ i r t i,
t o m ģ r n e š ķ i r a m i

referātu krājums

B₁L

L 30-5
120

4/11/65
3

kaut šķirti, tomēr nešķirami

referātu krājums

studiju grupa 1965.

KF

kaut šķirti
tomēr neskatāmi

stūdijs

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

91- ~~26.614~~
198607020

stūdijs grupa 1986

STUDIJU GRUPA, P. O. Box 44, Kalamazoo, Mich., 49005, U.S.A.
Laiņi lūgts respektēt autoru tiesības!
Iespiests apgāda "Vaidava" spiestuvē, 1641 So. 17th Street, Lincoln, Neb.

Krājuma "Kaut šķirti, tomēr nešķirami" ievadam izvēlēti "Survey" redaktora Walter'a Z. Laquer vārdi, kas arī raksturo referātu autoru pieeju savu darbu problēmām:

"The lack of broad perspective is frequently coupled with a false image of scholarship. The 'sound scholarship' praised in a book review often simply refers to the number of footnotes; no wonder that students want to conform and find it necessary to quote an authority for the bold statement that the first world war broke out in 1914. This concept of the scholar puts a premium not on fresh insights, on independent thought, on a contribution to knowledge, let alone on a clear intelligible style; its ideal figure is more likely to be the author of a monograph on an obscure subject, written in a professional jargon that will be intelligible at most to a small group of like-minded people, and of course plentifully supplied with footnotes. As a result, scholarship and academic standards have often synonyms for sterility and irrelevance."

"Often there is a breakdown in communication between the expert and the wider public; academics these days seem to be capable of producing books that are read only by fellow professors and occasionally by their students. (Only in Britain and West Germany have there been a handful of books with wider appeal.) But there is perhaps no more urgent job to be done; intelligent popularisation and generalisation is needed not only to combat the dangerous trends towards over-specialisation; it would in many cases be a most useful intellectual exercise. Unsheltered by professional jargon and accepted methodology, those trying to expose their findings in intelligible terms may find themselves rethinking some of their basic assumptions."

Aivars Ruņģis,
MĒS atbildīgais redaktors

Politika, kultūra un kultūras politika

Valters Nollendorfs

Kādas latviešu jaunās paaudzes organizācijas protokolā nesen bija ieraksts, ka daži sanāksmes dalībnieki "uzskata kultūru par pamatu un cēloni latviešu politiskai darbībai."

Šis uzskats ir samērā simptomatisks trimdas vispārējai nostājai iepretī jautājumiem, kas skar kultūru un politiku. Fakts, ka tas nāk no jaunākās paaudzes, liecina par šī uzskata dziļajām saknēm un ilgo spēku dzīvot. Kultūra tiek uzskatīta par "pamatu" un par "cēloni" mūsu politiskajam darbam trimdā. Un līdz ar to - tā vismaz pieminētā protokola doma - mūsu kultūras aktivitātēm ir lielāka un svarīgāka nozīme nekā mūsu politiskajām aktivitātēm.

Ir tiesa, kādas tautas kultūras dzīves nozīmi nedrīkst novērtēt pārāk zemu. Ir parasts kultūru turēt par tautas eksistences dziļāko jēgu. Katrā ziņā mēs kultūru vērtējam ļoti augstu savas tautas dzīvē, nereti savas tiesības būt brīviem, pamatodami nevis ar kādu abstraktu vispārēju cilvēku tiesību jēdzienu, bet gan tīri konkrēti ar latviešu tautas kultūras sasniegumiem.

Šai ziņā esam pat saistījuši - apzinīgi vai nē - savu prasību pēc latviešu tautas neatkarības ar faktu, ka spējam radīt un uzturēt neatkarīgu valsti, tajā izveidojot augstu kultūras dzīves līmeni. Nereti gadās sastapties ar apgalvojumiem, ka mūsu kultūras vērtību demonstrācija rietumos ir labākais līdzeklis politiskās cīņas vešanai. Ne tikai labs, bet - labākais.

Šī raksta nolūks nav meklēt cēloņus šim uzsvaram uz tautas kultūru kā politisku ieroci. Tā nolūks ir analizēt politisko un kultūras aktivitāšu mijiedarbību un izvērtēt to relatīvo nozīmi cīņā par latviešu tautas eksistenci. Bet īsumā jāieziņē galvenie cēloņi trimdā plaši izplatītajam uzskatam par kultūrālās darbības pārākumu pār tīri politisku darbību. Cēloņu apzināšanās ir pirmais solis ceļā uz uzskatu maiņu, kāda analīzes gaitā

varētu izrādīties par nepieciešamu. Tīri subjektīvā skatījumā šie cēloņi varētu būt:

● Reakcija pret 19.g.s. baltvācu apgalvojumu, ka latviešiem nav savas kultūras un ka latviešu valoda nav piemērota rietumu kultūras asimilēšanai. Viss Tautas Atmodas laikmets ir it kā veltīts šī argumenta apgāšanai. Uzsvars uz mūsu kultūrālajām spējām tīri defensīvā nozīmē sastopams vēl šodien. Tiesa, reizēm mums ir jāatspēko vācu vai krievu kultūrālo imperiālistu argumenti, bet ir gadījumi, kur mēs paši cenšamies savukārt "pierādīt" savas valodas un kultūras "pārākumu" vai "vecākumu".

● Politiskā nebrīvība krievu valdīšanas laikā pirms pirmā pasaules kara, kas neļāva tautai veidot savu valsti, ļāva visā visumā tautai kļūt par kultūrāli apzinīgu vienību. Tā mēs tīri apzinīgi izaugām par tautu, bet nekad īsti neiemācījāmies sevi politiski valdīt. Šai ziņā mēs esam pretstats tādai valstij kā, piemēram, Šveicei, kurās tauta nav kultūras vienība, bet prot sevi politiski valdīt.

Pirmajos brīvības gados pierādījās latviešu tautas politiskā mazgadība, no kuras tai, diemžēl, valsts pastāvēšanas laikā neizdevās izaugt. Politisko jautājumu kārtošana nekad īsti nekluva par visas tautas nodarbību, un pēc 15. maija apvērsuma tai vairs netika dotas iespējas par tādu kļūt. Ja vārdam "politika" jau tā ir negatīva pieskaņa, tad tā pēdējos neatkarības gados tika vēl sevišķi kultivēta un tautas uzmanība novirzīta uz "veselīgākām" sabiedriski kultūrālām aktivitātēm. Valsts, t.i., politiskās lietas kārtojās "no augšas".

Ar šādu sabiedriski kultūrālā darbā ievirzītu mentālītāti mēs arī atstājām Latviju un devāmies politiskā emigrācijā, kam bijām ārkārtīgi vāji sagatavoti. Rezultātā trimdā ir gan izveidojušās ļoti labas sabiedriski kultūrālas aktivitātes, bet politiski mūsu darbība vēl arvien izpaužas illūziju pilnajā cerībā, ka Latvijas atbrīvošanas jautājums kārtosies "no augšas". Tikai šoreiz šī nav mūsu "augša", ko esam zaudējuši, bet gan rietumu demokrātiju politiskā vadība, uz ko liekam savas cerības. Paši savu aktīvu, neatkarīgu trimdas politiku mēs, diemžēl, nesam varējuši attīstīt. Tās vietā mūsu sabiedriski kultūrālās aktivitātes kalpo kā aiz-

Valodnieks, rakstnieks un sabiedrisks darbinieks Dr. Valters Nollendorfs dzimis 1931. gadā Rīgā. Strādā par mācībspēku Viskansinas universitātē Medisonā, ASV. Ir žurnāla MĒS redaktors un ALJA-s padomes loceklis.

stājējs surrogāts, kā to liecina ne vienmēr pārliecinošie apgalvojumi par šo aktīvitāšu politisko nozīmi.

Pirmajos trimdas gados sabiedriski kultūrālā dzīve bija lielā mērā dabīgs tautas organizācija turpinājums. Mēs bijām daļa no tautas, kas kuŗu katru brīdi cerēja atgriezties savā izejas punktā. Laikam paejot, šis stāvoklis ir mainījies. Mēs vairs sevi nevaram uzskatīt par organizāciju latviešu tautas sastāvdaļu; laikam paejot, to varēsīm vēl mazāk. Līdz ar to arī mūsu sabiedriski kultūrālo aktīvitāšu nozīme ir mainījusies: tās ir kļuvušas par līdzekli latviskas trimdas sabiedrības saglabāšanai.

Latviskas trimdas sabiedrības saglabāšana pati par sevi nav nekas ļauns, pat gadījumā, ja nav paredzama trimdas sabiedrības iepilūšana latviešu tautas kopumā. Politiskai cīņai par latviešu tautas tiesībām ir vajadzīgi cīnītāji, un tiem jānāk no trimdas sabiedrības. Nelaime sākas tad, ja šo trimdas saglabāšanos sākam uzskatīt par pašmērķi un vienādot ar savu politisko mērķi. Šī tomēr, diemžēl, ir vispārēja nosliece trimdas domāšanā, un tāpēc būtu ieteicams pārvērtēt mūsu stratēģiskos pamatus attiecībā uz politiku un kultūru.

Sāksim ar šādiem pieņēmumiem, kas gan nav pārbaudīti, bet par kuŗiem, manuprāt, vairums trimdas latviešu varētu samērā viegli vienoties:

1. Trimda ir politiska emigrācija, un tā ir pati sevi par tādu deklarējusi.

2. Trimdas politiskais mērķis ir nodrošināt latviešu tautas eksistenci un pašnoteikšanās tiesības, līdz ar to arī tiesības pašai veidot savu kultūras dzīvi.

3. Šī mērķa iespējami drīzai sasniegšanai racionāli jāizmanto visi iespējamie spēki.

4. Radošais kultūras darbs demokrātiskā iekārtā nav pakļaujams politiskam diktātam. Kultūras jaunradi politika var ietekmēt tikai netieši: kalpojot par pamatu un vielu individuālā mākslinieka pārdzīvojumam. Gatavus kultūras jaunrades ražojumus, kas nodoti sabiedrības rīcībā, turpretī var izmantot arī politisko mērķu piepildīšanai.

5. Trimdas nacionālā kultūra un sabiedrība ir pakļautas pakāpeniskam sairšanas procesam.

6. Trimdā radīto nacionālās kultūras vērtību pastāvēšana ilgāk par nacionālas trimdas sabiedrības pastāvēšanu ir tieši atkarīga no šo vērtību iepilūšanas vispārējā latviešu kultūras strauvē - latviešu tautā.

7. Trimdas nacionālās kultūras jaunrades izbeigšanās vai trimdas nacionālās sabiedrības izbeigšanās automātiski nenozīmē arī trimdas politisko centienu un darba izbeigšanos.

Varētu likties, ka šie pieņēmumi ir pārāk pesimistiski. Tie katrā ziņā neattiecinā-

to optimismu, kas reizēm kūsa mūsu preses slejās. Un būtu tiešām nepareizi pajauties nenovēršamajam, tāpat kā cilvēks neatteicas dzīvot dzīvi tikai tāpēc, ka viņam reiz jāmirst.

Bet būtu arī svarīgi nenovēršamo apzināties, lai ar to varētu rēķināties, plānojot mūsu nākotnes stratēģiju. Rožains optimisms un vēlmēšana nevietā ir bīstamāki par piesardzīgu pesimismu un reālistisku domāšanu.

Katrā ziņā pesimisms par trimdas iespējām saglabāties kā etniskai sabiedriski kultūrālai vienībai šais pieņēmumos nav saistīts ar pesimismu par trimdas deklarētā politiskā mērķa piepildīšanas iespējām. Lai cik ļoti cilvēcīgi būtu nodarboties pašiem ar sevi, ar trimdu un tās iekšējām problēmām, trimda nav pašmērķis, bet gan līdzeklis.

No šī viedokļa raugoties, trimda savu jēgu varētu zaudēt arī tad, ja tā kādā dienā visu savu enerģiju izlietotu tikai sevis saglabāšanai kā etniskai vienībai. Pie līdz šim sastopamā nolīdzinājuma: "sabiedriski-kultūrālie mērķi = politiskie mērķi" šādas briesmas ir stipri reālas.

Vai tas nozīmētu, ka mums jāatsakās no savām sabiedriski kultūrālajām aktivitātēm? Nebūt nē. Tām vēl arvien ir ļoti liela nozīme, ja gatavojamies - kā mums ir jāgatavojas - vēl ilgi cīņai par latviešu tautas tiesībām.

Tas nozīmētu gan zināmus racionālus pārkārtojumus mūsu līdzšinējā kultūras politikā, no vienas puses dodot iespējamus jaunus stimulus kultūrālām aktivitātēm ar nacionālpolitisku saturu, no otras - izmantojot efektīvāk kultūras darbu politiskā cīņā.

Ir veltīgi sūdzēties, kā to nereti darām, ka jaunais rakstnieks neraksta kā Auseklis vai Rainis par nacionālpolitiskām temām, ja trimdas dzīve nav piesātināta ar nacionālpolitisku aktivitāti, ja nevalda kūšājošs cīņas gars, bet tikai politiska reaģēšana un saukļi. Ir jau pozitīvi vērtējams fakts, ka jaunā rakstnieku paaudze visumis skar sabiedriskas temas, kaut arī negatīvi, satiriski. Interese tāpat ir, bet trimda nav spējusi radīt tādu politisku reālītāti, kas varētu aizraut tīri pozitīvi.

Kāda varētu būt šī politiskā reālītāte, kas spētu aizraut arī jaunos kultūras radītājus? Ir skaidrs, ka tai būtu jābūt "citādai" nekā līdzšinējā; tai jāklūst aktīvai un agresīvai iepretī latviešu tautas apspīdējiem, tai jāiesaista iespējami plašas trimdinieku aprindas.

Ir skaidrs, piemēram, ka mums ir jāstiprina latviešu tautas garīgā pretestība pret pārkrievošanu Latvijā. Un to varam visietekmīgāk ar garīgiem, t.i. kultūras ieročiem. Taču šai laukā esam darījuši ļoti maz.

Fakts, ka te brīvajā pasaulē rodas latviešu kultūras vērtības, pats par sevi latviešu tautas pretestības garam dzimtenē dod ļoti maz un ļoti netiešā veidā. Iespējas uzziņāt par mūsu kultūras aktivitātēm Latvijā ir ierobe-

žotas. Šīs iespējas ir jāpaplašina. Pētījumi, kas saistīti ar Baltijas Balss radio kuģa projektu liecina, ka to var veikt. Pie tam pašam iesākumam nebūt nav vajadzīgs kuģis.

Ja tiktu nodibināti plašāki kultūras sakari ar latviešu tautu Latvijā - iedomājoties pat, ka šie sakari būtu galvenokārt vienvirziena sakari no šejienes uz turieni - būtu veikts nevien politisks darbs, bet tai pašā laikā trimdas kultūras radītājiem būtu pavērtas daudz plašākas iespējas un audience. Un nevien tas; pati cīņas reālitate, pati iesaistīšanās cīņā par latviešu tautas etnisko identitāti stimulētu kultūras jaunradi ar attiecīgi ievirzītu tematiku, kas tagad draud apstikt trimdas šaurajā aplokā.

Tai pašā laikā kultūras sakariem ar apspiesto Latviju nav jābūt tikai kā vienvirziena ielai. Atrodot iespējas mums tikt pie savas tautas, atradīsies arī vieglāk iespējas tautai tikt pie mums. Politiski kultūrālas cīņas akcija nevar palikt bez savas reakcijas - pozitīvas vai negatīvas. Ir diezgan daudz veidu, kādos latviešu tautas pozitīvā reakcija var sasniegt mūs, līdz ar to mūs iejūsminot tālākam darbam. Negatīvai reakcijai - no latviešu tautas pretinieku aprindām - vieglāks ceļš, bet efekts tas pats - tā pamatotu to cīņas reālitate, kas izjūtama tikai tiešā cīņas kontaktā.

Lai pie šādas politiski kultūrālas ofensīvas tiktu, ir nepieciešama mums pašiem rūpīga sagatavošanās un reizēm pat pārorientēšanās. Mēs nekad nevarēsim ar saviem kultūras sasniegumiem nokļūt pie apspiestās latviešu tautas, ja nebūsim ar to ciešā garīgā kontaktā. Mums būs jāspēj iedzīvoties savas tautas ikdienā un izprast veidus, kādos latviešu tauta turas pretī pārkrievošanas tendencēm. Mums būs daudz labāk jāiepazīstas ar kultūras jaunradi Latvijā, nekā to esam darījuši, izvairoties no visumā sastopamās nostājas, ka "tur nekas vērtīgs nerodas". Nav, vispirms, tiesa, ka Latvijā netiktu radītas paliekošas kultūras vērtības, un otrkārt, tās ir vienīgās kultūras vērtības, kas latviešu tautai atļautas un kas tai pazīstamas. Vai nu mums patīk, vai nē: tas, kas patlaban rodas Latvijā, ir daudz lielākā mērā daļa no latviešu kultūras galvenās strauves, nekā tas, kas rodas rietumos. Tas, kas rodas trimdā, ar katru dienu vairāk attālinās no tiem pārdzīvojumiem, no tām reālitātēm un tās mentalitātes, kas ir mūsu tautai dzimtenē. Ja mēs par daudz attālināsimies no tautas garīgajiem strāvājumiem Latvijā, mūsu kultūras dzīve kādā nākotnes punktā latviešu kultūras straumē nevarēs atrast savu vietu, paliekot kaut kur malā kā aļģēm aizaudzis kuriozs dīķis.

Pētījumiem par kultūras dzīvi apspiestajā Latvijā nav tikai šī īpatnēji kultūrālā nozīme. Objektīviem, akadēmiskiem pētījumiem ir arī liels svars rietumu pasaules politisko plānu veidošanā. Šeit ir plašs darba lauks, ko neesam vēl īsti sākuši attīstīt, bet, ko attīstot, mēs varētu radīt potenciāli lielu un nozīmīgu interesi par mūsu nacionālajām un kultūras problēmām vadītājās rietumu aprindās.

Visas pārorientēšanās pamats tomēr ir pati trimdas sabiedrība. Ja tā paliks savā tradicionālās domāšanas lokā, tad pārorientēšanās no sabiedriski kultūrāli ievirzītas aktīvitātes uz politiski ievirzītu aktīvitāti nebūs iespējama. Tas būtu žēl, jo visam, kas trimdā notiek, ir politiska nozīme. Un ja to mēs paši atsakāmies saskatīt, tad to neatsakās saskatīt mūsu pretinieks. Darbs trimdas deklarēto mērķu sasniegšanai būtu daudz vieglāks un ietekmīgāks, ja mēs tam nepievērstos ar politisku naivitāti, bet gan ar tālredzību, arī savu kultūrāli sabiedrisko darbu veidojot.

Skolu un audzināšanas programmas veidojot mums, piemēram, jāapzinās, ko īsti gribam izaudzināt: trimdas sabiedrības turpinātājus vai cīnītājus par latviešu tautas tiesībām. Būtu grūti teikt, ka mēs vēl tagad varam izaudzināt īstus latviešus. Līdz šim mēs visumā esam audzinājuši trimdas sabiedrības turpinātājus. Mums būtu jāaudzina cīnītāji, attiecīgi pārveidojot programmas un mācāmo vielu.

Kultūras fondu līdzekļus vācot un sadalot, prātā paturami tie paši apsvērumi: veicināt tādas kultūrālas aktīvitātes, kas savukārt veicina mūsu deklarētā politiskā mērķa sasniegšanu. Tas savukārt nozīmē stratēģisku ilgtermiņa plānošanu, kamēr patlaban kultūras fondu darbā par daudz izpaužas īstermiņa pieeja: parasti vēlēšanās apmierināt daudz dažādu vajadzību un grupu (īsti neapmierinot nevienu), reizēm vēlēšanās apmierināt pēkšņi radušās vajadzības (tā neuzkrājot līdzekļus nākotnei), palaikam pat vēlēšanās kādu pasākumu vai grupu "sodīt", atraujot pabalstu pavisam.

Beigās mēs esam atkal nonākuši pie atziņuma, ka par visu vairāk trimdā mums vajadzīga skaidra domāšana: faktu izvērtēšana, stratēģisku plānu izstrādāšana un pastāvīga pārvērtēšana. Jo nekas nestāv uz vietas. Uz vietas, liekas, stāvam tikai mēs, jo esam gan daudz darījuši, bet, ja mums būtu godīgi jāatbild uz jautājumu, ko īsti esam padarījuši Latvijas un latviešu tautas labā, tad nezin vai mums nebūtu atbildes vietā jānosarkst.

Kurp ej, latvieti?

F. Aivars Keire

In every state, not wholly barbarous, a philosophy good or bad there must be. ... that such as is the existing spirit of speculation during any given period, such will be the spirit and tone of the religion, legislation and morals... Nor is this less true because the great majority of men live like bats but in twilight and know and feel the philosophy of their age only by its reflections and refractions.

Coleridge, Essays on His Own Time

Par ko es stāstīšu? Par mūsu sabiedrības mērķi - latviešu tautas eksistences un brīvības nodrošināšanu. Par Latviju un Latvijas nākotni. Bet mēs nevaram vērst šauru skatu tikai uz sevi.

Perspektīvai ir jābūt pareizai. Mēs dzīvojam ātru pārmaiņu laikmetā, un, lai saprastu pasauli, mums jāmērī dzīve ar šo pārmaiņu mērauklām.

Analīze par mūsu tautas nākotni jābalsta kā uz vēsturiskās, tā arī pārmaiņu laikmeta jeb pasaules perspektīvas.

Programma, kurai jāietver visa mūsu, latviešu, darbība, ir jābalsta uz pareizas perspektīvas un analīzes.

Rezultāti, ko iegūsim, būs mūsu darba pozitīvas sekas.

Tātad runāsim par perspektīvu, analīzi, programmu un rezultātiem jeb par savu latvisko darbu, lai mēs nezustu kā dzīva tauta.

I

Latvieši vēstures perspektīvā ir grauds Austrumeiropas un Rietumeiropas dziernakmeņu starpā. Vēstures skatījumā latvieši un citi baltieši ir bijuši invāzijas ceļu krustcelēs. Tas nav jāstāsta, to visi zina. Tāds bijis Latvijas stāvoklis i pagātnē, i pēc Pirmā pasaules kara. Bija cerība, ka Viduseiropa izolēs divus minētos lielos konflikta blokus, bet mūsu valsts bija vāja, neapvienota Baltijas valšņu federācijā un tikpat vājas bija arī citas jaunās Austrumeiropas valstis.

Tagad mums atlikusi tikai tauta. Vai viņa eksistēs vai nē, to noteiks nākotne, bet jo sevišķi mūsu pašu darbs.

Straujo pārmaiņu pasaulē laiks aizsteidzās

priekšā mūsu tautas filozofijai Latvijā. Liekā steigā mums aizgāja garām pasaules svarīgie notikumi. Dabas zinātņu, tehnoloģijas, politikas un psiholoģijas jaunie atradumi un iespējas aizgāja mums priekšā, pirms zinājām un apzinājāties ko darīt. Var secināt, ka latvieši tikai sajuta pārmaiņas, un tās atspoguļoja. Tomēr tautas vienotā filozofija nebija tik skaidra, lai varētu pacelties pāri tautas ikdienas problēmām un domāt 30, 50 vai 100 gadus uz priekšu.

Tāpēc, lai mēs tagad varētu saprast, kurp mēs ejam, kurp mēs ejam šinī jonojošo pārmaiņu laikmetā, mums vispirms šis laikmets jāizprot. Mūsu perspektīva - nevien latviešu tautas dēļ, bet arī vērtīgākas dzīves dēļ - ir jāmērī ar šīs modernās pasaules mērauklām.

Pārmaiņu jeb vispārējās revolūcijas (systemic revolution) pasaulei ir šādi svarīgi elementi:

1. idejas;
2. ideju katalizatori jeb zinātņu lauki, kas ietekmē un virza idejas;
3. rezultāti jeb divu iepriekšējo elementu produkti, kas, savukārt, rada iespēju sākt visu procesu no gala, tikai no kāda tālāka punkta.

Svarīgākās mūsu laika idejas ir komūnisms, demokratijas doma, nacionālisms un humānās tiesības (civīlās tiesības).

Ideju katalizatori ir, piemēram, modernie ziņu izplatīšanas veidi, ļoti attīstītās psiholoģijas pielietošanas metodes (propaganda), ieroču zinības, izgudrojumi (medicīnā, tehnoloģijā, piemēram, mehāniskā - ne filozofiskā! - domāšanas darba atbrīvošana ar skaitļojamām mašīnām, kā arī ražošanas un tirdzniecības jauninājumi).

Rezultāti jeb divu pēdējo elementu produkti ir: bads (daļēji medicīnas dēļ), karš (vecu spēku sairšana jaunu ideju uzbrukumā; arī izgudrojumu dēļ), revolūcijas (polītiskās, saimnieciskās, tehnoloģiskās: piemēram, Ķīnas revolūcija, Eiropas koptirgus, saimnieciskās cerības jaunajās valstīs), jaunu politisku centru radīšana (Indijā, Afrikā), neoimperialisms u. t. t.

Pārmaiņu pasaules ietekme Eiropā ir ļoti dziļa. Eiropas koptirgus, politiskās vienības veidošana un ekonomisko satelītu saistīšana (Afrikā un Āzijā) rada dziļas pārmaiņas, un nebūs vairs nemaz ilgi jāgaida, kad koptirgus dināmisms piesaistīs arī tā sauktos "ārējos septiņus".

Šāds ceļš, savukārt, steidzinās Austrumu un Rietumu Eiropas polārizēšanos un radīs mums iespēju gaidīt pārmaiņas tās vājākajos elementos, jo varētu domāt, ka katrs poli-

Advokāts, inženieris un sabiedriska darbinieks F. Aivars Keire dzimis 1929. gadā Rīgā. Strādā par patenšu advokātu Filadelfijā, ASV. Ir ALJA-s padomes loceklis.

tiskais pōls vērsīs savu spiedienu pret ķēdes vājāko locekli, lai iegūtu sev pārsvaru.

Uz pasaules skatuves, kā esam pieredzējuši, šie pārmaiņu spēki rotalājas ar tautu likteņiem kā ar lellēm leļļu teātrī, ja nav stingras pretnostājas. Mēs, latvieši, tādēļ nedrīkstam pieļaut, ka mēs šai spēlē reaģējam novēloti - tikai kā skatītāji. Mūsu uzdevums ir saprast šo spēli un pēc tam atrast veidus, kas ļautu mums to ietekmēt, lai varētu palīdzēt spriedienā uz vājāko ķēdes locekli komunistu politiskā, neētiskā un amorālā pasaulē. Saprotams, šis Eiropas situācijas notēlojums ir ļoti vispārējs, un aplēse ir pilna izņēmumu, tomēr tā rada mums iespēju vērtēt pārmaiņu pasaules sekas vispārējos vilcienos kā Latvijā, tā latviešos brīvajā pasaulē.

Tāpat mūsu uzdevums ir saprast pārmaiņu pasaules spēkus un tos ietekmēt. Mūsu darbībai ir jābūt mērķtiecīgai un izpratējai. Iztirzāsim dažas specifiskas problēmas pārmaiņu pasaules kontekstā.

1. Mēs zinām, ka Rietumu un Austrumu ideoloģijas konfliktā Latvija un latviešu tauta atrodas Krievijai bīstamā un viegli ievainojamā sveštautu perifērijā. Tāpat mūsu tauta ir vājās ķēdes loceklis komunistu pasaulē; tāpēc, pēc krievu uzveres, tā ir vai nu jāsamaisa vai jāizšķīdina, to izvedot uz Lielkrievijas iekšieni. Stratēģijas analizētājiem šis fakts sen jau bijis skaidrs, un tautu pārvietošana nav arī nekāds jauns princips vēsturē.

2. Krievijas komunistu vadītāji jūt, ka sadrumstalotā un daudztautu mentalitāte nav visefektīvākais veids, kā radīt vēl lielāku, ātrāku, un pārāku spiedienu pret Rietumiem. Bet viņi arī jūt, ka milzīgas masas nonivelēšanai nav rezultātu, jo tikai dažādībā ir jaunas idejas, dažādība atļauj izvēlēties rīkoties ar daudzām idejām, tās pārbaudīt, un dažādībā var rasties ierocis, kas spētu pārsteigt rietumus. Tāpēc arī Krievijas 1959-1965. septiņgades plānā ir atvēlēti līdzekļi nevien, lai pētītu sabiedrības pārkārtošanas iespējas, bet arī lai meklētu (starp Krievijas tautām, kā arī citām tautām) elementus, kas atļautu pārveidot Krievijas sabiedrību tā, lai šī sabiedrība vislabāk un visefektīvāk kalpotu pasaules iekārtošanas domai.

Mūsu uzdevums ir daudz rūpīgāk analizēt tā saucamās "jaunās pārmaiņas" Krievijā. Tās var būt ļoti rafinētas un visai efektīvas Krievijas "arsenāla" ierocis. Mūsu cerības par Krievijas tagadējās centrālās sekām var izrādīties tikai vairs par refleksijām uz filozofiju, kas mums jau aizsteigusies garām.

3. Kā Krievijas "sabiedrības tehnoloģija" ietekmēs latviešu tautu? Raksta autors to pašreiz nezina, jo nav bijusi izdevība sīkāk pētīt šai virzienā parādījušās publikācijas. No vispārējiem apskatiem vien nevēlētos izveidot pietiekoši specifiskus secinājumus. Tomēr visumā varētu droši teikt, ka Krievijā tiek sīki pētīts kaut kas līdzīgs

Amerikas "kausējamā katla" elementiem, ko tad modificētā veidā varētu pielietot Krievijā. Viņi tāpat runā par modernām metodēm un psiholoģisku pieeju; piemēram, krievu tautas pārākuma koncepta uzsvars un šī koncepta reizēm visai subtīla izlietošana, lai ārdītu latviešu sabiedrību (par spīti tam, ka vēstures gājumā esam uz krieviem skatījušies kā uz barbariem).

4. Kā šīs aplēses attiecas uz latviešu tautu, mums ir ļoti svarīgi, jo pārmaiņas Krievijā arī noteiktu mūsu darbības pieeju. Ir skaidrs, ka šādā pārmaiņu pasaulē mūsu sabiedrībai jābūt ļoti elastīgai jaunu ideju un jaunas darbības metodikā un vēl jo svarīgāk - vecu priekšstatu un koncepciju atmešanā.

5. Pārmaiņu pasaules iedības sekas brīvās pasaules latviešos jau tagad ir lielas. Varu runāt par Ameriku. Te noris līdztekus asimilācija vēsturiski subtīli izstrādātā angļu-sakšu pārākuma koncepta ietekmē, mūsu vecmodīgo organizāciju struktūru saīršana, izpratnes trūkums, kā darboties pārmaiņu laikmetā u. t. t., bet arī tālāka kopā turēšanās moderno ziņu izplatīšanas veidu un transporta ietekmē. Domāju, ka citu zemju latviešos (brīvajā pasaulē) mēs varam sagaidīt līdzīgas pārmaiņas.

6. Mums nav jāmeklē pēc brīvības ideoloģijas attaisnojuma. Ikvienas tautas brīvība, pareizi iesaistīta citu brīvu tautu vidū, ir mērķis un ideāls, par kuŗu ideālistiski brīvu un nebrīvu tautu locekļi ir vienmēr gājuši palīgā cits citam. Palūkosimies tikai A. S. V. vēsturē: te redzam franču, poļu, un vāciešu palīgus brīvības cīņu laikā! Ievērosim revolūcijas tagadni: cik daudz svešu cilvēku palīdz apspiestiem atgūt brīvību! (dažu labu no šīm revolūcijām gan vēlāk izvarojis komunisms). Ideālistiska bāze mums netrūkst.

7. Par spīti šai lieliskai ideālistiska bāzei, kas mums pieejama, mēs bieži dzirdam vaimanas, ka latvieši ir piliens jūrā, ka mēs tik un tā zudīsim, ka mūsu tautai nav nākotnes! Pēdējos Rietumpiekrastes jaunatnes svētkos kāds referents pat iztirzāja referātā (pierādot ar dainām) latviešu tendenci politiskās domāšanas laukā tikai vaimanāt. Šādas mentalitātes atmešana ir viens no mūsu pirmajiem pienākumiem, jo tāda runa īstenībā ir vienīgi aizbildināšanās aiz paša kūtruma kaut ko darīt tautas labā.

Pašapzinīga, pilnvērtīga un pastāvīga pašu darba racionālas kritikas nostāja dos mums, sevišķi mūsu jauniešiem, iemeslu līptin līpt pie mūsu pašu sabiedrības. Vāja, vecmodīga un vaimanājoša sabiedrība tos tikai atstums. Moderna, agresīva, dažādu domu pilna sabiedrība, veidota uz izlases principiem, sniegs mūsu jaunietim kaut ko vairāk, kaut ko labāku, kaut ko citādā nepieejamu; tā viņu sagatavos dzīvei vēl labāk nekā viņš varētu cerēt, ja viņš turpinātu dzīvot caurmēra latvieša socio-ekonomiskā vidē, piemēram, Amerikā.

A healthy society furthers man's capacity to love his fellow men, to work creatively, to develop his reason and objectivity, to have a sense of self which is based on the experience of his own productive powers. An unhealthy society is one which creates mutual hostility, distrust, which transforms man into an instrument of use and exploitation for others, which deprives him of a sense of self, except inasmuch as he submits to others or becomes an automaton.

Erich Fromm

Analizēsīm sabiedrību vispārējos vilcienos. Kādi ir sabiedrības pārmaiņu galvenie punkti un kā šie punkti attiecas uz latviešu sabiedrību.

Vēsture mums māca daudz, arī kāpēc sabiedrības izjūk, sadrūp, saslimst. Bet tāpat vēsturē ir brīnišķīgi piemēri, kā sabiedrības padarīt labākas. Daudz šādu ceļu gan bijuši pilni upuriem, bet rezultātā pārmaiņas ir radījušas cilvēces tālāko attīstību, piem., kristietība, renesanse, tautu neatkarības, civilo tiesību cīņas. Visi šie vēstures posmi mūs arī māca, kā varam veidot savu sabiedrību, lai sasniegtu savu mērķi - latviešu tautas brīvību.

Vispārējos vilcienos varam galvenos slimas sabiedrības elementus sakārtot šādi:

1. neapmierinātība ar darbu un regulāru dzīvi,
2. noteikta mērķa trūkums,
3. jūtu kairinājumi, lai aizmirstu dzīves pienākumus,
4. cilvēku ievilkšanās čaulā jeb sevis "apkampšana",
5. iecietība pret savtīgiem cilvēkiem,
6. tolerance pret sabiedrības trūkumiem,
7. savtīgu cilvēku izniršana sabiedrības priekšgalā, kā piemēram, priekš revolūcijas Francijā un Krievijā (negatīvais konservatīvisms),
8. ideālisma un ticības nīkuļošana,
9. novecojušu sistēmu un teoriju aizstāvēšana ar varu un brutālu rīcību,
10. savas taisnības skandināšana un kritikas nepieņemšana sabiedriskā darbā,
11. cilvēku apmānīšana ar simboliem, rituāliem un nepamatotu optimismu.

Šo elementu sīkāka apskate mums nav vajadzīga. Literatūras diždarbi, kā Dostojevska "Brāli Karamazovi" (piem., nodaļā Lielais Inkvizitors), lieliski skicē sabiedrības problēmas, kas ietvertas dažos augšējos punktos. Tāpat Gibbon "The Rise and Fall of the Roman Empire", ir lieliska sabiedrības studija. Neترūkst arī moderno rakstnieku, kas notēlo tagadnes sabiedrības problēmas. Bez tam nekad nedrīkstam aizmirst Bībeli kā la-

bāko sabiedrības analizētāju. Tālāku piemēru ir bez gala. Mūsu pašu dainas arī dod labu ieskatu, lai gan modernā, cilvēku pārpildītā pasaule tām sveša.

Bet ko tas viss saka par brīvību - par mūsu tautas brīvību? Mēs varam būt brīvi tikai, ja iespējam atraisīties no pagātnes kļūdām, ja brīvi domājam, ja paši sev prasām: kāpēc mūsu centieni palikuši bez panākumiem?"

Pirms turpinām, atcerēsimies, ka tikai 12 mācekļi reiz izplatīja pasaulē jaunu un arī tagad vēl vienmēr dzīvu universālu ideju. Pie tam pirms divtūkstoš gadiem visas pārmaiņas bija lēnas, un jaunas idejas ceļoja vēl lēnāk.

Pievērsīsimies šķēršļiem, kas ir ceļā jaunu ideju iepludināšanai sabiedrībā.

Pavisam īsi - tādu ir trīs:

1. cilvēka irracionālā daba,
2. aizspriedumi jeb pakļaušanās ierastai darbībai,
3. iesakņojušās sabiedrības formas vai sabiedrības struktūras (tradīcijas).

Pārfrāzējot vecu jurisprudences izteicienu un attiecinot to uz sabiedrību, ir tā: kad likuma racionālie pamati mainās, arī likumiem ir jāmainās. Tātad, ir jāmaina mūsu sabiedrības pamata principi, jo mūsu racionālā pasaule ir mainījusies. Vispirms ir jāmaina mūsu viensētu mentālitate un mums vēl no klaušu laikiem līdz nākošā aizdomu mentālitate.

Sabiedriskā darbā mums der katram sev ik dienas atgādināt:

1. ka mēs visi strādājam latviešu tautas labā;
2. ja kāds domā citādāk nekā es, ļausim domāt, jo mums vajadzīgas dažādas domas un pieejas; iestingušās pieejas vairs neder; iedrošināsimies izmēģināt arī citu domas;
3. lietosim taktu, diplomātiju, iecietību un kompromisu, lai atrisinātu domstarpības un
4. aizmirsīsim aizdomas, aizspriedumus un skaudību.

Mēs nedzīvojam šinī pasaulē vairs viensētās. Visi vairs nevaram būt "kēniņi savā sētā." Dzīve pasaulē ir citādāka, nekā bija 19. gadsimtenī un 20. gadsimta sākumā un Latvijas brīvības laikā. Un tāpēc mums ir jāapgūst moderna darbības pieredze, kur vien iespējams. Visvieglāk šādu praktisku pieredzi mūsu jaunieši var iegūt (pēc autora domām), ja viņi darbojas šeit (t.i. ASV) viegli pieejamā politiskajā laukā un "vidusceļa" politiskās organizācijās, un nevis sekojot, piemēram, ieteikumam demonstrēt par nēģeru civilām tiesībām. Tāda rīcība, kas ir tīri emocijonāla, nepalīdz latviešu sabiedrībai attīstīties uz racionāliem pamatiem un vēl mazāk palīdz izprast, kādā veidā attīstās politiska filozofija.

Ir jāatmet arī viensētu salīdzinājuma jeb sacensību mentālitate. Vēsture vērtēs visu tautas druvu nevis atomiski sīkās individuālās druviņas. Vēstures skatījumā sīkie darbīņi pat lokālos apmēros ir putekli. Vēsturē vērtēs tikai vienotu domu un darbību tautas labā un tautas druvā. Šādu sacensību mentālitate, un ar to saistīto skaudības mentālitate, sevišķi krasu sastopam katrā izteiktā materiālisma pasaulē. (Krievijas lielīšanās, ka tai visa kā būs vairāk nekā Rietumiem).

Latviešu starpā ir jāaizmirst, ka esam labāki cits par citu. Mēs kā savas tautas locekļi visi esam līdzīgi, nevis sadalīti izglītotos un neizglītos, gudrākos un dumjākos, melnos strādniekos un baltos strādniekos; mēs visi esam latvieši. Mums ir sev jājautā: "Vai es esmu sava brāļa sargs?" Un lai tauta dzīvotu, atbilde ir tikai viena: "Jā, es esmu sava brāļa sargs!"

Svešumā daudzus spiež smags krusts: kā piemēroties "pastāvošai" sabiedrībai. Bieži, kad domājam, ka sabiedrība ir izprasta, atrodam, ka esam jau viņā novecojuši. Tā kā mēs nākam no sairušas sabiedrības, kam nav nekādas fiziski kopīgas bāzes ar tās lielāko daļu, t.i. tautu dzimtenē, un kam pilnīgi sveša tur tagad dominējošā filozofiskā bāze, tad mūsu dzīvē ir ieviesušies dažādi konflikti, jo daudzi vecie likumi, principi un gudrība svešumā vairs neder. Daudziem no mums katru dienu jāmacās lietu izpratne pavisam no jauna.

Šis dzīves galvenos faktoros varam īsi raksturot šādi: mēs dzīvojam sabiedrībā, kas atrodas joprojā pārraizīgu pasaulē un varam izprast, kas notiek ar mums un mūsu tautu tikai tad, ja mākam vai iemācāmies apieties ar pārraizīgu un ja spējam racionāli izvērtēt kompleksus faktus, idejas un emocijas un to radniecību un savijumu.

Bet paskatīsimies sev apkārt! Kas notiek ar jaunajiem latviešiem? Daudzi dzīvo bez mērķa vai arī tikai "vēdera mērķim", bez plāna, bez ticības, bez satura. Kāpēc? Atbilde ir vienkārša: mēs nemākam tālu uz priekšu domāt un tālu uz priekšu plānot; mēs pieķeramies vecām sabiedrības formām aiz drošības sajūtas, jo pārraizīgas mūs nomāc, tāpēc ka neesam iemācījušies tās izvērtēt.

Šis analīzes galvenais mērķis ir pierādīt: mums jāprot rīkoties ar pārraizīgu un jāizveido jauna sabiedrība, kas spēj piemēroties pārraizīgu un kas var būt gatava reaģēt uz pēkšņiem notikumiem jebkurā laikā.

Tāpēc autora galvenā teze ir: Mēs varam eksistēt tikai kā izlase (elite) vai nemaz. Izlases principam ir jābūt visa pamatā, ja vēlamies strādāt savas tautas brīvības atgūšanai. Šis princips padara žīdus tik spēcīgus un tam jābūt arī par mūsu sabiedrības stūrakmeni - tam un agresīvam brīvības misijas darbam. Ja to nepieņemsim, tad labāk pie laika pieliesimies citai jau sen izsmal-

cinātai, t.i. angļu-sakšu izlasei Amerikā (kas tik lieliski sakausēja sevis iecerētā formā daudzas tautas, tādēļ ka tās, t.i. angļu-sakšu protestantu, politiskā izjūta, un sabiedriskās dzīves struktūras filozofija bija pārāka par citu šeit atkluvušo tautu filozofiju).

Mums ir iespējas izolēt no visām tautām, ar kurām sastopamies, sabiedrības celtnes labākos elementus, kas noder mums šinī joprojā pārraizīgu pasaulē, un tie jāizmēģina mūsu sabiedrībā. Galvenokārt šai darbā jāpiedalās jaunatnei, un tāpēc jaunatnes veidošanas darbam mūsu sabiedrībā ir jāveltī daudz vairāk laika un vērtības.

III

The greatness of a nation lies neither in the abundance of its possessions nor in the strength of its arms. A people finds greatness in its response to the historical challenge -- by how it manages to harness its strivings to the aspirations of the age. Thus, to be great is to fulfill a promise that surpasses the national interest... Rome and Britain... each wedded power to a noble idea of community. Greatness lies in the creative use of power and not in its denial.

Strausz-Hupé et al., A Forward Strategy for America

Uz vēstures izaicinājumu: vai latviešu tauta būs vai nebūs, varam tikai atbildēt ar nemitīgu darbu un cerību. Un tikai vislabākais un pareizākais darbs dos mums brīvību un nodrošinās mūsu tautas eksistenci (izņemot gadījumu, ja atkal mums pavērsies kāds vēstures laimes mirklis).

Turpmākā daļā ir ierosinātas dažas domas, ar kurām vajadzētu iepazīties. Galvenie principi būtu šādi:

1. Sabiedriskā darbā nedrīkst eksistēt dogmatiska pieeja. Ir jāizmēģina pēc iespējas daudz jaunu ideju. Jaunatnei ir jārada iespēja darboties sabiedrībā jau tagad un viņā ir jāieaudzina atbildības un piedalīšanās sajūta, lai jaunatne laikus varētu apgūt nepieciešamo pieredzi un dotu tautai savu jaunatnes ideālistu.
2. Pašreiz mūsu darbības pamatā jābūt, ja tā varētu teikt it kā divvalstu principam (apmēram kā federālās un pašvalsts attiecības ASV). Lokāli katrā latviešu centrā sabiedrības vienības ir autonomas, bet zināmos laukos katrā atsevišķā centra darbībai ir jābūt pakļautai kādas virsorganizācijas direktīvām, bet ne dogmatiskam diktātam. (Alžīrijas kara laikā alžīrieši pat ie-

vāca nodokļus Parīzē Alžīrijas brīvības karā!)

3. Latviešu sabiedrībai ir jābūt veidotai uz stingriem idejiskiem pamatiem - brīvības pamatiem. Tai jābūt ar stipru disciplīnu un misijas darbā izveidotu plašu politisku bazi.
4. Mūsu sabiedrība jāsasaista kopā arī uz ekonomiskās bāzes (ieteikums "Lai kā", ka ALA-i jāatbalsta kredītbiedrību dibināšana latviešu centros ir lieliska ideja un labs sākums. Mūsu palīdzības fondi arī ir laba liecība, ka mēs apzināties šādas ekonomiskās bāzes vajadzību).
5. Mums jābūt pastāvīgi gataviem mainīt savas sabiedrības struktūru, ja apstākļi prasa, un mums ir jāmācās pielietot t.s. "sabiedrības tehnoloģijas" principus, t.i. citu sabiedrību pieredzes izvērtēšanu.

Lai mēs ar šādiem moderniem konceptiem varētu rīkoties, mums ir jābūt skaidrībā, ka patiešām mums jāizlieto savā darbā visas pieejamās modernās metodes, ja vēlamies panākumus. Jo sevišķi jāievēro t.s. "lead time" ideja. Ir jāaptver sabiedriskā darba koncepti par īsākā un labākā ceļa atrašanu un alternatīvu darbību (operational analysis - PERT, CPM u.t.t.). Lai latviskais sabiedriskais darbs būtu efektīvs, katra latvieša pienākums ir izveidot optimālu darbību. Tāpat vispārējā darba labad ir jāapzinās laba sakaru tīkla uzturēšanas svarīgums, jo tādā veidā nacionālās domas tiek tālāk izplatītas (Alžīrijā, piemēram, muhamedāņu mulas un viņu mošejas ir viens no galveniem valdības sakarnieku tīkliem). Ir jābūt skaidrībā, kā varam strādāt nacionāl-politisku darbu savā tautā un kādā veidā sagaidīt tās izpratni.

Vēl tālāk skatoties, pilnīgi nepieciešami un racionāli būtu sadalīt darbus starp dažādiem latviešu centriem brīvajā pasaulē. Piemēram, Zviedrijas tautieši varētu visvieglāk sekot notikumiem Latvijā, lai pēc tam par to informētu pārējos. Vācijas tautiešiem ir daudz vieglāk rast sakarus ar Eiropā esošām Krievijas un Austrumeiropas pētniecības iestādēm un attiecīgi šos sakarus izmantot. Bez tam visas Baltijas valstu lietas būtu jāapvieno vienā visu ietvepošā stratēģijā.

Tātad vēstures izaicinājumam, kas mūs nostādījis jautājuma priekšā - vai latviešu tauta būs vai nebūs - varam atbildēt ar darbību un ar pareizu darbību. Īsredzīgu un subjektīvu uzskatu rezultātā saira Roma, Amerikā, Francijā un Krievijā bija revolūcija, un latviešiem var draudēt pazušana kā nacionālai vienībai.

Šī raksta autora specifiskais ieteikums ir:

1. Mūsu vispārējās ideoloģijas konkrēta noskaidrošana un pieņemšana, ietverot to modernā pasaulē un tālredzīgos mērķos; atbildības sajūtas ieaudzinā-

šana visos sabiedrības slāņos izvēlētajam mērķim.

2. Pareiza mērķu izvēle mūsu darbībai ar soli pa solim izstrādātu stratēģiju ar pareizām iekalkulētām alternatīvām.
3. Sabiedrības līdzekļu pareiza aplēse un sadale, kā lokāli, tā vispārīgi, izplānojot tādējādi, lai katrs cents kalpotu brīvības atgūšanai.
4. Noteikti definētas atbildības sadale.
5. Autoritātes precīza definēšana un tās pakāpeniski pareiza tālāk nodošana.
6. Pareiza līdzekļu izlietošana.
7. Katra politiskās, sabiedriskās, un saimnieciskās izdevības ātra izmantošana tautas un ikviena latvieša labā.
8. Uzdevumu paveikšanas pārskats un pārbaude; vai visi cilvēki, kas ir atbildīgi, padara savu uzdoto darbu, vai visi darbības elementi pareizi ievēroti un veikti; vai visi cilvēki, kas darbojas, izprot darbības vajadzību (command supervision).
9. Visu sabiedrības slāņu neatlaidīgs darbs.

Balstoties uz šiem deviņiem punktiem, t.i., uz moderniem politiskiem, sabiedriskiem, un ekonomiskiem darbības principiem, pirmais darbs Amerikā būtu izvērtēt un pārorganizēt mūsu organizācijas. Mums ir jā-jautā: "Kādas organizācijas paraugs atbilst mūsu vajadzībām sadarboties ar pārējiem latviešiem Latvijā, citur brīvajā pasaulē, kā arī ar baltiešiem šeit Amerikā un citur?"

Ļoti efektīvas šeit Amerikā ir tā saucamās "trīs funkciju" organizācijas, kas darbojas šādi: tauta (sabiedrība) formulē darbības lauku, padome izstrādā darbības vadlīnijas un valde (un atalgotie darbinieki) iedzīvinā vadlīnijas.

Darbības lauks mums ir skaidrs: paglābt latviešu tautu no iznīcināšanas ar politiskās brīvības iegūšanu kā gala mērķi.

Padome būtu stratēģijas stābs.

Valde būtu izstrādātās stratēģijas iedzīvinātāja.

Valdi ievēlētu tikai uz vienu gadu un tā būtu atbildīga par tiešo darbu paveikšanu (line function). Valde būtu pakārtota padomei (kurā būtu arī daļa no valdes locekļiem).

Vienu trešo daļu padomes locekļu pārvēlētu ik gadu, un neviens padomes loceklis nevarētu būt padomē ilgāk par trim gadiem, bet to varētu atkal ievēlēt pēc divu gadu prombūtnes.

Padomes dažādie locekļi katrs būtu atbildīgi par kādu no iepriekš minētajiem deviņiem punktiem. Padome tieši pārraudzītu valdes darbību un dotu norādījumus valdes locekļiem. Padome arī sakārtotu lietpratēju komitejas, kas palīdzētu valdei veikt uzdotos uzdevumus.

Padome un valde abas būtu atbildīgas visai sabiedrībai, tas ir - kongresam. Šai or-

ganizācijā būtu jābūt visām, un es tiešām domāju visām, latviešu sabiedrības vienībām.

Padome, tātad, būtu ģenerālstābs, valde - divīzija frontē. Bet visas mūsu lokālās organizācijas - kareivji. Līdz šim, piem., ALA-s valde ir bijusi ģenerālstābs, divīzija un kareivji reizē. Pēc modernām saimnieciskām, stratēģiskām un mērķu sasniegšanas metodēm ALA-s līdzšinējā darbība ir autoritātīvi klasificējama par ļoti neefektīvu.

Bez tam katrā kongresā vajadzētu ievēlēt kaut ko līdzīgu vienam "Ombudsman" (pēc zviedru parauga), pie kuŗa varētu katrs latvietis griezties, ja viņš nebūtu apmierināts ar virsorganizācijas darbu, bet jo sevišķi stratēģisko darbu Latvijas brīvības labā. Šis cilvēks dotu periodisku pārskatu par neapmierinātībām, ko tauta ir izteikusi mūsu organizāciju brīvības atgūšanas darbā, vai nu mūsu presē vai arī kongresā.

Līdzīgi būtu jāizvērtē arī citu brīvās pasaules latviešu centrālo organizāciju darbība, lai mēs skaidri pārredzētu savu situāciju un varētu noteikt turpmākās darba iespējas.

Tāpat ar laiku zināma daļa padomes locekļu varētu būt no igauņu un lietuviešu virsorganizācijām (kas ideāli būtu organizētas līdzīgi un atvēlētu savās padomēs vietas, savukārt, citiem baltiešiem). Kopējie baltiešu padomes locekļi tad izveidotu Baltijas padomi, kas darbotos līdzīgi Amerikas federālai valdībai ar ļoti plašām pilnvarām tieši visas tautas brīvības atgūšanas laukā un kas izstrādātu Baltijas brīvības atgūšanas stratēģiju. Daļa no Amerikas latviešu virsorganizācijas padomes locekļiem varētu būt latvieši

no citām zemēm, kuŗu padomes locekļi, savukārt, varētu būt Amerikas latviešu virsorganizācijas locekļi. Un simboliski tauta Latvijā arī ieņemtu jebkuŗā padomē vietu, jo mēs visi tik un tā runājam latviešu tautas vārdā un nevis Amerikas latviešu vārdā, Vācijas latviešu vārdā u. t. t.

Saprotams, šāds organizātorisks darbs ir gandrīz neiespējams bez moderno priekšstatu un tehniku lietošanas un tāpēc daudzas no iepriekš minētajām tezēm mums jāpiesavinās tā, lai tiešām varētu uzsākt agresīvu, izdomu bagātu un iedvesmojošu kampaņu brīvības atgūšanai.

IV

Daudzas šeit skartās domas ir daļēji balstītas uz debatēm un polēmiku, kas pašreiz notiek Amerikas Savienotajās Valstīs. Visām šīm idejām ir arī jau veci vēstures pamati, bet laiku pārmaiņā šīs vecās idejas atkal paceļas gaismā, tiek nospodrinātas un parāda mums mūsu radniecību ar savas tautas dzīvi un nākotni vēstures perspektīvā.

Ja mēs modernizēsim savu sabiedrību, mēs nevien to nostatīsim augstākā evolūcijas plāksnē, bet arī katrs atsevišķs indivīds, kas piedalīsies šai kopējā sabiedrības darbā, būs līdz ar to spēris pirmo soli, lai izveidotu sevi par vērtīgāku cilvēku. Ja nespēsim ieviest savā sabiedrībā modernizētu darbību, tad neizbēgami latviešu tauta ar laiku pievienosies vairs neeksistējošām sentautām. Un mūsu tālākā darbība līdzšinējās sliedēs būs tikai eleģijas dziedāšana latviešu tautai.

Tāpēc autors jautā: KURP EJI, TU, LAT-VIETI?

Kaut šķirti, tomēr nešķirami

Piezīmes par latviešu emigrāciju ceļā no identificēšanās ar dažādu pasaules valstu nacionālo politiku pašai uz savu nacionālpolitiku.

Aivars Ruņģis

"Die Freiheit in einer freien Gesellschaft ist allerdings unteilbar. Der Weg eines Volkes von der Unterdrückung bis zur Freiheit ist aber teilbar. Sogar in sehr viele Abschnitte teilbar. Die meisten Völker haben den Weg zur inneren Freiheit in einem langen Entwicklungs-

prozess zurückgelegt. Manche mehrmals in ihrer Geschichte."

Staatssekretär Felix von Eckardt

Dažu emigrācijā populāru latviešu visai demonstratīva nostāja un rīcība, kuŗu, es domāju, es daļēji izprotu diezgan labi, un kuŗa

rosināt rosina uz steidzamām pārrunām mūsu nacionālpolitiskās cīņas jautājumos, pamudināja mani steigties un sasteidzināt šīs pārdomas tā, ka daudz jo daudz paragrafu ietilpināti, pārrakstot tos no piezīmēm.

Bet vai tam drīkstētu būt pārāk ļaundabīgas sekas, ja ierosinājumus mūsu nacionālpolitisko (un līdz ar to kultūras politikas) jautājumu pārrunām es publicēju ne pilnīgi noslīpētus un pabeigtus? Kā vienmēr emigrācijā noticis, esam bijuši spiesti daudz ko veikt mūžīgā laika trūkumā... kamēr vēl laiks. (Un vai vienmēr šai trūkumā paši esam bijuši bez vainas?)

Es arī apzinos, ka mani, varbūt, lūkos nesaprast vai pārprast; ka manis izvēlēta nostāja vispār nav populāra, nedz sola popularitāti. Taču citādi es nevaru, jo radušās problēmas nav iespējams novērst, tās ignorējot.

Tāpēc, lai sekmētu pārrunas un tās lielā mērā atbrīvotu no aizspriedumiem vai aizdomām par iespējamiem slēptiem nolūkiem, es pieminēju dažus atzinumus, kas, manuprāt, rādīs, ka manas domas lielos vilcienos saskan ar mūsu kopējiem uzskatiem, mūsu līdzšinējo kopdomu.¹⁾

Šī studija rakstīta, izejot no mūsu visu kopēji atzītās un daudzkārt pamatotās tezes, ka krieviem, noteicējai un valdošai PSRS tautai, Baltijas telpā ir savtīgi plāni, no kuŗu realizēšanas krievi nekad labprātīgi neatteiksies, bet gan centīsies visiem līdzekļiem atrisināt tā saukto Baltijas jautājumu sev labvēlīgi uz visiem laikiem.

Šai sakarā mēs domājam par Baltijas resp. Latvijas teritorijas kolonizēšanu ar citu tautu piederīgiem un pārkrievošanu.

Vai cīņa par tautas "būt vai nebūt" pret šiem krievu centieniem neliek mums meklēt pēc visiem iespējamiem cīņas veidiem, līdzekļiem un sabiedrotiem? Savukārt, vai gaidot to, kas šodien neiespējams, drīkstam aizmirst darīt to, kas šodien iespējams?

Domājot un cīnoties par savas latviešu tautas dzīvā spēka saglabāšanu, jautāsim, kā arī šoreiz tautai pārdzīvot vēsturisku izturības pārbaudījumu posmu, kas tai sevišķi bargs un nelabvēlīgs. - Vai vislabāko atbildi un pamācību šai sakarā nesniedz aizvēstures laiki: ne stiprākie un lielākie dzīvnieki, bet tie, kas prata vislabāk piemēroties mainīgiem apstākļiem, arī pārdzīvoja tos?

Šī studija pati par sevi nav apliecinājums un ar to nav mēģināts rādīt, ka mūsu nacionālpolitiskā darbība šķūmā piedzīvo krīzi, bet gan - ka tā atrodas (kaut arī novēloti!) pārmaiņu stāvoklī.

Rakstnieks un žurnālists Aivars Ruņģis dzimis 1925. gadā Vaivē. Ir žurnāla MĒS redaktors un ALJA-s padomes loceklis. Sarakstījis romānu „Vai, bāliņi, tālu jāsi.”

Daudziem mūsu dzīves jautājumiem, kam mēs nemaz nepieskaŗamies, uz kuŗiem neatbildam, daudzas problēmas, ko ignorējam (bet tāpēc tās nepazūd!) vai arī skaram vienuspusīgi - nosodot, daudzi strīdi un apmelnojumi: viss būtu jāaizstāj ar lietišķām pārrunām, kas informē visus latviešus.

Ir starpība, vai cilvēks ir indoktrinēts, tas ir, apmāts vai labi informēts. Pirmajā gadījumā viņš nav spējīgs neko daudz patstāvīgi spriest un domāt. Ko gan mūsu politiskajai emigrācijai tāds dotu? Bet cik svarīgs tai katrs labi informējies pārliecības latvietis!

Dažu šādu uzskatu apzināšanās var tikai labdabīgi ietekmēt kopējās tālākās diskusijas.

Es arī domāju, ka mums visiem nacionālpolitiskā darbā ieinteresētajiem latviešiem (ieskaitot visus, visus šī darba atbalstītājus) svarīgi izprast pasauli tādu, kāda tā šodien ir, pārvarot savu vēlēšanos redzēt to tādu, kādai tai būtu pēc mūsu domām bijis jābūt. No šādas perspektīvas daļa laba krasa pārmaiņa, ja tāda būs nepieciešama mūsu nacionālpolitiskā darbā, neliksies vērsta pret mūsu principiem un nostāju, pret mūsu nacionālpolitikas galveno, nekad nemainīgo mērķi - nacionālu neatkarību un pašnoteikšanās tiesībām latviešu tautai savā zemē.

AUSTRUMEIROPAS SATELĪTVALSTU NEATKARĪBAS CENTIENI

Vai un kādas ir pazīmes, kas liecinātu, ka būtu nepieciešamas krasas pārmaiņas mūsu nacionālpolitiskā darbā?

Nemaz nelūkojot tik svarīgu jautājumu atbildēt uzreiz pārdomu sākumā, es vispirms ar uzsvaru vēlētos pieminēt pārmaiņas Austrumeiropas satelītvalstu²⁾ neatkarības centienos iepretī PSRS. (Šo un Baltijas tautu emigrācijas pārstāvji ASV veidoja kopēju "Apspiesto tautu asambleju" un deklarēja kopēju politiku).

Satelītvalstu neatkarības centieni ir šo tautu revolūcionāras prasības, kas tiek ievērotas šādā mērā:

- starp jaunajām tautas prasībām un komunistiskās valdības piekāpšanos tiek meklēta, abām pusēm to apzinoties, kompromisa izeja, kas neapdraud jau iegūto, un ko spēj atzīt, apstiprināt arī PSRS;
- par cik komunistiskās valdības var atbalstīt tautas neatkarības centienus un prasības, par tik tās nostiprina savas pozīcijas savā valstī.

Atkarā no katras tautas nacionāliem apstākļiem, īpašībām un īpašās situācijas Austrumeiropas satelītvalstis panākušas mazāk vai vairāk ietekmīgu savas neatkarības nostiprināšanos.

Satelītvalstīs - Polijā, Ungārijā, Rumānijā, Čehoslovākijā, Bulgārijā iespējamās pārmaiņas tomēr nevaram pārprojecēt, attieci-

nāt uz PSRS anektētām³⁾ Baltijas valstīm - Igauniju, Latviju, Lietuvu, jo to situācija pilnīgi citādāka nekā satelītvalstīm.

Iedomāsimies, kas notiktu, ja, piemēram, ar Maskavas ziņu izraudzītais un Maskavas uzraudzībā esošais Latvijas pārvaldes aparāts⁴⁾ atbalstītu latviešu tautas neatkarības centienus? Vai un par cik tas nostiprinātu savas pozīcijas Latvijā?

Ja komunistiskā valdība satelītvalstī, piemēram, Ungārijā atbalsta tautas nacionālās neatkarības centienus, tā nostiprina savas pozīcijas uz iekšu un, panākot to, nostiprina arī savas pozīcijas uz āru.

Turpretī, ja to anektētā valstī, piemēram, Latvijā dara Maskavas ieceltais un uzraudzītais komunistiskais pārvaldes aparāts, tas vājina savas pozīcijas un izaicina pastiprinātu okupācijas varas uzraudzību, jo nacionālās neatkarības centieni sekmēšana no Maskavas politiski atkarīgā teritorijā ir rīcība pret Maskavas interesēm un plāniem, kas tūdaļ izsauc Maskavas automatisko pretreakciju, kurai anektētā valstī nav jārēķinās ar nekādām aplēsēm un politiskiem faktoriem.

Paturot vērā cēlonības likumību, varam arī saprast Latvijas pārvaldes aparāta un okupācijas varas neiecietīgo nostāju, kas ne maz nevar būt citāda, lai pati sevi neiznīcinātu: mazas brīvības un brīvības apspiestai tautai iedrošinātu to uz tālākām prasībām; demonstrāciju, pat streiku iespējas par darbu normām, algām, darba apstākļiem viegli vien varētu pārvērsties nacionālās atbrīvošanās kustībā. Jo smagāk kādu tautu kā garīgi, tā fiziski apspiež, jo grūtāki tās dzīves apstākļi un jo lielāks saspīlējums pastāv starp pavēļu devējiem un pavēļu izpildītājiem, jo mazāk var runāt un cerēt uz jebkādu ierobežojumu atcelšanu un dažādu atvieglinājumu ieviešanu. Spaidi un vara nav princips, bet nepieciešamība.

Te tomēr rodas vismaz pāris jautājumu, ko pieminēsīm garāmejojot: vai tomēr nebūtu veidi, kā varētu nostiprināt Latvijas pārvaldes aparāta pozīcijas Latvijā? Vai tas ko dotu mūsu nacionālpolitisko centieni īstenošanā? Jeb par šādu iespēju vispār nav nepieciešams domāt?

Notikumi satelītvalstīs (neatkarīgās valstīs) nebūt nav identificējami ar iespējām anektētajās (okupētajās) valstīs. Bet iedomāties, ka šīs pārmaiņas nevarētu ietekmēt nākotnes notikumu attīstību PSRS un līdz ar to arī anektētajās Baltijas valstīs, būtu kļūda. Tātad acumirkļi tie mums svarīgi par tik, par cik tie parāda tālāku attīstības posmu iespējas.

Anektēto valstu ceļš uz neatkarību, pat tikai tādu, kāda šodien ir Austrumeiropas satelītvalstīm, saistīts ar notikumu attīstību pašu anektēto valstu teritorijās un ar notikumu tālāku attīstību Viduseiropā un Eiropā vispār. Viss, ko mēs varam darīt, sekmējot notikumu attīstību tautu pašnoteikšanās un brīvības centieni virzienā, ir pozitīvs ieguvums

pat tad, ja pašnoteikšanās tiesības un brīvība nākta piepeša, neparedzēta konflikta rezultātā.

MŪSU SAKARI AR TAUTU LATVIJĀ

Latvija un latviešu tauta politiski ir pilnīgi izolēta⁵⁾, tās saimniecība pakļauta Maskavas direktīvām un izlemšanai, bet Latvijas garīgo galīgo nomiršanu aizkavē pēdējais, bet galvenais šķērslis - pati latviešu tauta.

Cik daudz kopēja mums šodien ar tautu Latvijā? Par cik pazīstam un izprotam tās domas un uzskatus, idejas un ideālus? Cik labi informēti esam par tiem, par kuriem sakām, ka aizstāvam un pārstāvam viņu intereses brīvajā pasaulē?

Mēs varam konstatēt, ka mums joprojām ir vairāki svarīgi priekšnoteikumi cilvēcīgu sakaru iespējai starp turieni un šejieni:

- emigrantiem Latvijā vēl joprojām ir radi un draugi;
- tiem sūta pakas un paciņas;
- ar tiem sarakstās un
- pat apciemo tos Latvijā.

Vai dažkārt dzirdētam apgalvojumam (kam arī es pievienojos), proti, ka turienes un šejienes latvieši atsvešinājas, ir pamats?

Mums trūkst jebkādu statistikas datu, kas liecinātu par cilvēcīgiem sakariem starp turieni un šejieni šodien, lai salīdzinājumā ar kādu agrāk izdarītu konstatējumu, kurā arī nav, mēs varētu secināt, vai un kā šādi sakari izmainījušies: vai atsvešināšanās, dzīvojot šķirti un ļoti atšķirīgos apstākļos, strauji progresējusī un padziļinājusī.

Runājot par daudz pieminēto tematu - sakariem ar Latviju, esam vienisprātis un sakām: sakariem ar tautu Latvijā jābūt un šie sakari jānostiprina.

Es domāju, ka sakaru jautājums ar Latviju vispār ir tāds jautājumu komplekss, kas pa spēkam tikai mūsu nacionālpolitiskās cīņas vadībai (ja tādas nav, šis lai būtu viens arguments, kāpēc tāda nepieciešama!) ar visiem tās iespējamiem lietpratējiem.

Sakari ar tautu Latvijā var būt ne tikai iepriekš minētie cilvēcīgie sakari, bet var būt tīri informācijas apmaiņas sakari, pagrīdes cīņas sakari, nodevēju sakari, sakari ar tautas nodevējiem (minot tikai dažus). Sakaros ar Latviju būtu jāšķir vismaz trīs iespējas:

- sakari ar latviešu tautas piederīgiem;
- sakari ar LPSR amatpersonām - latviešiem;
- sakari ar PSRS amatpersonām.

Mūsu sakari ar tautu Latvijā nekādā ziņā nav saistāmi kopējās diskusijās ar tā saukto "Latvijas kultūras sakaru komiteju un tautiešiem ārzemēs", kurās darbinieki, manuprāt, ir PSRS ierēdņi, bet pati komiteja pakļauta

tiešai Maskavas kontrolei. Šī "sakaru komiteja" ir vienīgais PSRS legālais "starpnieks" starp latviešu tautu un latviešiem emigrācijā. Komitejas darbinieki ir tūristu aprūpētāji, "Dzimtenes Balss" un citu emigrantiem domātu propagandas izdevumu sagatavotāji, zināmu latviešu grāmatu un periodisku izdevumu izplatītāji uz ārzemēm. Šīs "sakaru komitejas" maskētās paroles, kas tiek adresētas emigrantiem, sedzas ar komunistu starptautiskā laukā izplatītajām parolēm, kas runā par "vēstures norises" un "pasaules vēsturisko pārkārtojumu" (proti, okupācijas aktu atzīšanas) izpratni. Aicinājumam kultūras sakariem ar "sociālistisko dzimteni" mūsu ausīs ir tik sveša skaņa, cik patiesībā sveša latviešu tautai Latvijā ir šī komiteja.

Bet ja tā šeit tomēr pieminēta, lai tā paliek pieminēta ar šādu komentāru: vienalga, kāda veida karā, stratēģiskā vai taktiskā, uzbrucējam vienmēr zināmas priekšrocības.

MŪSU STĀVOKĻA SKICĒJUMS

Atzīstot to, ka mums bijis dažāda laba pašu lietpratēja kritisks atzinums (publicēts mūsu periodikā) sakarā ar mūsu stāvokļa novērtējumu un nākotnes perspektīvām, tomēr jākonstatē, ka nekas mērķtiecīgs nav darīts, lai atrisinātu nokavēto darbu - nacionālpolitiskās cīņas vadības uzbūvēšanu un/vai tālāku izveidošanu. Nekas nav darīts, lai izskaidrotu, ka visu līdzšinējo "pašsaglabāšanas institūtu" piekoptā latviskuma saglabāšana (un šīs saglabāšanas koordinēšana) kā mūsu emigrācijas pašmērķis ir kaitīga un nodevīga cīņā par latviešu tautas interesēm. (Kaitīga un nodevīga ir smagi apsūdzības vārdi, bet es ceru, ka tie radīs pamatojumu diskusiju tālākā gaitā.) Uz "latviskās kultūras potenciālu saglabāšanu tajā tautas atzarojumā, kas savu dzīvi iekārtojis citās zemēs"⁶⁾ savos propagandas izdevumos aicina arī mūsu pretinieki. Latviskuma saglabāšana kā pašmērķis nav nodevība tāpēc, ka uz to aicina mūsu pretinieki; tā nav kaitīga tāpēc, ka tā saskan ar mūsu pretinieka vēlmēm. Nodevīga un kaitīga tā ir tikai kā pašmērķis un nevis kā līdzeklis vai priekšnoteikums cīņai par tautas tiesībām. Ko gan dod "latviskās kultūras potenciāla saglabāšana tajā tautas atzarojumā, kas savu dzīvi iekārtojis citās zemēs", vislabāk zinās atbildēt paši aicinātāji, kam visai racionālas atziņas par relātīvi nelielas latviešu emigrantu grupiņas likteni cittautu vidū.

Mūsu pasāktai politikai, par kuŗas mērķiem esam vienisprātis vēl šodien, un kuŗai līdzī kopš emigrācijas pirmajām dienām gāja norādījums⁷⁾, ka pret to "nedrīkst pacelties ierunas un kritika ne no vienas latviešu grupas, nedz no atsevišķiem tautiešiem", ir bijusi iespēja attīstīties un pierādīt sevi veselus 20 gadus.

Ko mēs esam panākuši ar savu politiku iepretī Latvijai šajos 20 gados? Šajos 20 gados Latvija kļuvusi (bet tas nav tikai mūsu politikas "nopelns" vien!) politiski, un arī kultūrāli un saimnieciski tik izolēta, ka liekas, nekas vairs netraucē tās lēnu, vienmērīgu nomiršanu.

Tiem, kas vēlētos teikt, ka mūsu emigrācijas politika aizvadītajos 20 gados bijusi pareiza (es domāju, ka tā varēja tikt krasi modificēta jau pirms 10 gadiem!) es atbildēšu: lai mūsu līdzšinējo politiku vislabāk izprastu, iedomāsimies un padomāsim, kur tā būs novedusi mūs vēl pēc 20 gadiem?

Jebkuŗas politiskas darbības pamatā jābūt principiālai prasībai: tai jābūt tādai rīcībai, kas mēģina ietekmēt kāda vēlama mērķa virziena.

- Mēs esam nodevušies pretkomunistiskai informācijai un mēģinājuši ietekmēt brīvo pasauli nepaļauties nekādiem komunistu maldīgiem solījumiem un līdzīgi.
- Mēs esam mēģinājuši ietekmēt (arī uzdrīkstēšanās ir kvalitāte!) brīvo pasauli, lai tā atdotu Latvijai neatkarīgas valsts statusu.
- Mēs esam mēģinājuši saglabāt latviešu emigrantu dzīvo spēku atgriešanās un Latvijas jauncelsmes brīdim, kaut gan "atgriešanās domai" zūdot, vairs īsti nezinām pateikt, ko ar saglabāto latviskumu iesākt!

Tie bijuši galvenie mūsu politiskās darbības virzieni emigrācijas 20 gados. Ja mēs turpināsim šādu politiku, kur mēs, izejot no pirmajos 20 gados notikušā, būsīm pēc nākamajiem 20 gadiem? - Mēs būsīm jau vismaz 40 gadus tālu prom no mūsu politiskās darbības galvenās un svarīgākās vietas - latviešu tautas Latvijā.

Tomēr tas, ko darījām vakar, varbūt bija pareizs vakar un nav tiesājams šodien. Kaut gan mēs protestējām ("kļauvējām pie pasaules sirdsapziņas") par Latvijas iekļaušanu PSRS un apsūdzējām komunistu varas darbus Latvijā, šīs sūdzības situāciju nemainīja. Mēs visādi apšaubījām un apkuŗojām Latvijas pārvaldes aparātu, bet vai šodien no visa tā redzam kādu praktisku ieguvumu, kas attaisnotu mūsu pūles tai virzienā, kuŗā, mēs domājam, mēs strādājam?

Tas pats, turpināts darīt arī rītdien, ne vienmēr vairs būs pareizs rītdien!

OKUPĒTĀS LATVIJAS ATBRĪVOŠANAS IESPĒJAS

Man zināma tikai viena plašāka aptauja starp emigrantiem mūsu nacionālpolitiskajos jautājumos⁸⁾. Tajā publicētas 1091 personas atbildes, kas, domājams, nereprezentē sabiedrības šķērs griezumam, bet ir uz izsūtītām aptaujām atsaukušies, tā tad nacionāl-

polītiskos jautājumos ieinteresēti cilvēki.

1953. gadā, kad šī aptauja izdarīta, uz jautājumu, "kā iedomājaties Latvijas atbrīvošanu?" bijušas šādas atbildes:

- 1005 (92,1%) militāra konflikta rezultātā,
- 32 (3%) ar PSRS iekšēju sabrukumu,
- 9 (0,8%) diplomātiskas vienošanās ceļā,
- 45 (4,1%) citos dažādos veidos.

Vai ir mainījušies un par cik mainījušies emigrantu uzskati šajā jautājumā šodien? (Atbilžu meklēšana būtu viens no tuvākās nākotnes darba jautājumiem mūsu nacionālpolitiskās cīņas vadībai resp. šis lai būtu vēl viens arguments cīņas vadības nepieciešamībai!)

Mums tātad nav iespējams salīdzināt, kā veidojušies emigrācijas un tautas sakari un nav iespējams teikt, vai mainījušies uzskati par Latvijas atbrīvošanas metožu iespējām.

Ja nu runājam par diezgan izteiktu vienaldzību iepretī Latvijas šodienas problēmām un to izpratnei (un es šādu vienaldzību un izpratnes trūkumu saskatu ļoti izteiktā veidā!), vai tam pamatā nevarētu būt fakts, ka emigrantam vairs nerādās neviena reāla iespēja aktīvam politiskam darbam tā, ka viņš varētu ietekmēt lietas, kaut arī tikai nedaudz, bet tomēr manāmā veidā un uz labo pusi? Vai tas nevarētu būt diezgan labs cilvēcīgas dabas iemesls?

Vai tagad nav arī jāatceras, ka politiska darbība nav iespējama vakuumā?

NOTIKUMI, PĀRMAIŅAS LATVIJĀ

Notikumus un pārmaiņas Latvijā pagātnē un iespējas nākotnē izteicam šādi: Latvijas iekļaušana PSRS ir krievu tautas varas un izplešanās politikas rezultāts. Latvijas iekļaušana nav labojusi nekādus it kā pret vēsturi izdarītus pārkāpumus, Latvijas iekļaušana nekad un nekādā ziņā neatbilst nacionālo neatkarību alkstošas tautas interesēm, nav bijusi latviešu tautas vairākuma vēlēšanās ne kādreiz agrāk, ne tagad. Latvijas iekļaušana PSRS nekādā veidā neatrisina latviešu tautas garīgās dzīves problēmas un mazās Latvijas valsts saimniecības problēmas modernajā pasaulē, ja par atrisinājumu neuzlūko pārtautošanu, resp., pārkrievošanu. Tautu garīgās, saimnieciskās, politiskās, pašnoteikšanās tiesību problēmas modernajā Eiropā gan spēs atrisināt cita veida federācija - līdztiesīgu tautu federācija, kurā pilntiesīga, bet ne dominētāja vieta būtu arī krievu tautai.

Latvijas tautas pašnoteikšanās tiesību jautājums nav šķīrams no visu Eiropas tautu pašnoteikšanās tiesību un šo tiesību nodrošināšanas un aizsargāšanas jautājumu risināšanas. Un Eiropas tautu pašnoteikšanās tiesību jautājums nav atrisināms, dalot tautas pirmās, otras, trešās un tālāku šķiru tautās. Ka tas milzīgs jautājumu komplekss, būsīm

vienisprātis. Bet tāpat kā Eiropas tautu pašnoteikšanās tiesību jautājumu risinājumā ir pirmie soļi, ir priekšnoteikumi, ir pagaidu atrisinājumi, tā Latvijas tautas pašnoteikšanās tiesību jautājuma risināšanā un atrisināšanā var būt līdzīgas pakāpes.

Šis ir notikumu un pārmaiņu teorētisks skatījums un risinājums. Bet kādas ir pašas dzīves pārmaiņas un fakti Latvijā un par cik tie, kontekstā ar pasaules notikumu secību, ietekmē mūsu teorijas un praktisko darbu?

Mūsu ziņas par dzīvi Latvijā emigrācijas presē galvenokārt aptver no Padomju Latvijas preses pārspiestu informāciju, kas lielāko tiesu parāda, ka Latvijā tiek atklāti trūkumi un nepilnības, un ko visu dara, lai tos pārvarētu. (Te, garāmejojot, gribas jautāt - nemaz nelūkojot mūsu emigrantu preseī pārmet, ka tā "ieslēgusies" komūnisma radīto dzīves apstākļu atmakošanas un uzlabošanas darbā - vai okupētās Latvijas pārvaldītāji, atklājot valsts dzīvē trūkumus un nepilnības un cenšoties tos novērst, darīs dzīvi Latvijā trūcīgāku un nepilnīgāku? Nē, gluži otrādi! Un kāda būs tad emigrācijas preses loma šais panākumos?) Šāda informēšana, izvairoties krasus apzīmējumus, ir visai vienpusīga.

Arī Latvijas pārvaldes aparāts (vai tā uzraugi) ar saviem iestādījumiem, piemēram, "sakaru komiteju" aicina un mudina, lai emigranti "objektīvi" novērtētu dzīves apstākļus un ieskatītu sasniegumus dažādās, it sevišķi saimnieciskās, dzīves nozarēs.

Dzīvodami viss lielais vairums brīvās pārticības un labklājības zemēs, mēs, protams, salīdzinājumā ar savām dzīves vietām nekādus sasniegumus nevaram ieskatīt: un tad komūnisti to uzlūko par demagoģiju un tai pašā propagandas teikumā tālāk mūsu - aicināto - vēlēšanos runāt līdz latviešu tautas interesēs visādi apšaubā un dēvē par nodevību.

Vispusīga informēšanās par dzīvi Latvijā ar šādu "sakaru komiteju" starpniecību vai palīdzību, vadoties pēc līdz šim vērotā, nav iespējama un "dialoga iespējas" ar šiem PSRS ierēdņiem būtu jāuzlūko, labākā gadījumā, par velti izšķiestu laiku.

Tāpat kā mums nav iespējams ar statistikas datiem salīdzināt, kādā situācijā ir emigrācijas un tautas sakari un nav iespējams noteikt, vai mainījušies mūsu uzskati par Latvijas atbrīvošanas iespējām (un to, kas tad šādā vai tādā gadījumā būtu jādara mērķtiecīgas cīņas labad), tāpat varam teikt, ka mums tikpat kā nav Latvijas šodienas dzīves lietpratēju un nav notikumu un pārmaiņu dziļākas analīzes.

Tāpēc, lai nokļūtu tuvāk problēmu risināšanai, skarsim tos dzīves laukus, kas mūs varētu interesēt, minot, formulējot dažu labu jautājumu. Tā mēs varam jautāt šādi:

- Vai Latvijā iestājušies normālas dzīves apstākļi? (Un ko mēs saprotam ar "normālas dzīves apstākļiem"?)

- Vai un kāda ir krievu komunistu propagandas ietekme?
- Vai pazīstam jauno latvieti šodienas Latvijas pārvaldes aparātā?
- Vai latvietim ir lojālītares vai koncesiju apziņa pret uzspiesto iekārtu un pārvaldes aparātu?
- Vai Latvijā ir bezkompromisa nacionālisti?

Iespējamo un svarīgo jautājumu saraksts nebūt nav pilnīgs.

NORMĀLAS DZĪVES APSTĀKĻI

Man liekas, ka nevienam no mums nevarētu trūkt priekšstata, ka arī Latvijā šodien, tāpat kā visur citur pasaulē un brīvajos rietumos, cilvēki mīl un ķildojas, smejas, dejo un priecājas, iedzer un sastrīdas. Ka tur tāpat valda skaudība, nenovīdība, personīgās karjēras tieksmes, citu aprunāšana, baumas. Un jauns tērps, izbraukums zaļumos vai slēpējumā uz Ogrī interesē vairāk nekā komunistu partijas deklarācijas Rīgā un Maskavā.

Pārvarot milzīgus materiālās dzīves ierobežojumus un pēckara laika personīgo nedrošību⁹⁾, cilvēks Latvijā šodien jūt, ka dzīve iegājusi "normālās sliedēs", iestājušies normālas dzīves apstākļi. Atcerēsimies un sapratīsim, ka viņam šī dzīve ir normāla salīdzinājumā ar drausmīgo pēckara laiku!

Vai arī mēs varētu atzīt "normālas dzīves apstākļu" iestāšanos Latvijā? Nē! Mēs varētu runāt tikai par to, ka tauta ļoti, ļoti skarbos apstākļos atrodas uz kāda gaŗa ceļa cīņā par savām tiesībām un labāku nākotni.

Bet ja tālāk diskusiju gaitā tomēr lietojam apzīmējumu "normālas dzīves apstākļi", tad jāpaskaidro, kādā izpratnē mēs šo apzīmējumu lietojam.

Bet pirms to darām, atkārtosim Jāņa Simsona tezi¹⁰⁾: "Kas uzņemas propagandas cīņu pret Maskavu Latvijā, bet nezina vai negrib zināt Latvijā dzīvojošās jaunatnes mentalitāti un uzskatus, tas nelietīgi valkā tam piešķirto uzticību."

Te es tikai gaŗāmejojot pirmo reizi pieminēšu (vēlāk iztirzāsīm plašāk) mūsu emigrantu nacionālpolitiskās cīņas varbūt pašu ietekmīgāko un galveno mērķi - izveidot un piekopt tādu politiku, kas atļauj politisku darbību¹¹⁾ Latvijā. Un lai to spētu, mums būtu jāzina un jāizprot visi priekšnoteikumi, kas atļautu un sekmeņu politisko darbību dzimtenē.

Ar "normālas dzīves apstākļiem" pārrunu tālākā gaitā sapratīsim, ka Latvijā noticis tas, ko varētu apzīmēt kā - "normālizējies nenormāls stāvoklis".

Šādu apgalvojumu būs grūti saprast, tam būs grūti pievienoties, to var uzlūkot par vārdu spēli. Bet kopējo diskusiju labad būtu svarīgi priekšstatīt, ka viss, ko mēs varbūt uzlūkojam par nenormālu stāvokli, Lat-

vijā kļuvis par ikdienu, normālizējies. Mūsu diskusiju tālākā gaitā "normālas dzīves apstākļi" nozīmētu:

- ne tikai zināma izlīdzinājuma iestāšanos tautas materiālās dzīves apstākļos, bet arī
- zināma izlīdzinājuma (saspīlējums nedraud vērsties konfliktā) pastāvēšanu starp tautu un Latvijas pārvaldes aparātu.

"Zināms izlīdzinājums" nozīmētu, ka saspīlējums, kas pastāv starp tautu un Latvijas pārvaldes aparātu, tāpat kā saspīlējums, kas pastāv starp tautu un okupācijas varas pārstāvjiem un tai piederīgiem svešiniekiem, nedraud vērsties konfliktā. Bet tas arī nozīmētu, ka mums tautai jādara zināms, ka manām šo saspīlējumu un kopā ar visas pasaules brīvības centieniem esam apspiestās tautas pusē.

"Zināms izlīdzinājums" tāpat tomēr nozīmē arī rēgulāru, ilgstošu saspīlējumu, kas būtībā ir kā sprauga, pa kuru piekļūt tautai, kuŗā audzēt un briedināt nacionālās atbrīvošanās centienus. (Bet vai tā nav atkal pārāk parasta aizraušanās ar teorētizēšanu?)

Mums nav iespējams pētīt un noteikt tautas noskaņojumu par dzīves apstākļiem Latvijā. (Man nav zināms, vai komunisti jau izdarījuši šādus pētījumus. Taču, vai tie uzzinātu patieso ainu?) Bet mēs varam diezgan droši teikt, ka

- latvieši krievu okupētajā dzimtenē nedzīvo ar dūri vienā, ar rokas granātu otrā kabatā un
- tie nav arī kļuvuši krievu komunisti, nedz domā par tādiem kļūt.

Pēc dažādām liecībām spriežot, es vēlētos teikt, ka viskrasāko pagriezienu latviešu tautas un Latvijas pārvaldes aparāta attiecībās ienesa 1956.gada ungāru revolūcijas apspiešana un Rietumu lielvalstu nostāja, resp., atturība.

Tauta, varētu teikt, beidza cerēt uz brīnumiem, ka kaut kas tuvākā nākotnē Latvijas pārvaldes ziņā varētu mainīties no ārpuses. Mazāk nosvērtie, oportunistiskākie elementi diezgan krasi nosvērās "krievu pusē". Bet lielumlielajā daļā, un tas pats galvenais, līdz ar "normālas dzīves apstākļu" iestāšanos notika visraksturīgākā pārvērtība, proti, jo vairāk cilvēki aprada ar domu, ka krievu komunistu okupācija tik drīz nemainīsies, jo vairāk tie sāka raudzīties un meklēt pēc pārmaiņu iespējām no iekšpuses.

KOMŪNISTU PROPAGANDAS IETEKME

Notikumu un pārmaiņu izprašana prasa pārdomās ielēst arī komunistu propagandu Latvijā. "Komunistu propaganda Latvijā" - tieši šāda nosaukuma diezgan plaša studijā referātu krājumā "Tāltālu tālumā" atvaļināts

leitnants Jānis Simsons ar labi izvēlētiem piemēriem no savas pieredzes pēc atgriešanās no Vorkutas izsūtījuma Latvijā ilustrē propagandas veidus, rāda tās apjomu un varbūtējo ietekmi. Ar šo studiju būtu ļoti vēlams iepazīties diskusiju tālākai un labākai izpratnei.

Komunistu prokrieviskā propaganda Latvijā, manuprāt, ir latviešu tautas pastāvēšanas visbīstamākais ienaidnieks. Apzināsimies, ka modernajam pārvaldes aparātam pieejami visi propagandas darba līdzekļi, lai Maskavas uzdevumā pazemotu latviešu tautas vēsturi, brīvības centienus un nacionālo kultūru, lai tās bērņus un jauniešus pilnīgi atsvešinātu savai tautai un tās centieniem, panākot beigās tādu situāciju, ka tauta pati strādā pretī savām interesēm.

Būtu labāk, ja mēs apzinātos komunistu propagandas iespējamo ietekmi Latvijā nekā lūkotu šādas ietekmes iespējas apšaubīt. Pieņemums, ka komunistu propaganda savos apgalvojumos ir absurda, vienpusīga, primitīva un atbaidoša ar savu kailo, atklāto mērķi ir pareizs šīs propagandas veida raksturojums. Bet tās ietekme izskaidrojama ne tik daudz ar to, vai atsevišķiem apgalvojumiem tic vai netic, bet ar to, ka propagandistu rīcībā bijis arī laiks, kurā iespējas radīt tādu jūtās pamatotu lietu izvērtējumu un lietu pakļaušanu pašu izgudrotiem priekšnotekumiem, lai cilvēkā gandrīz pilnīgi izslēgtā vērtēšana ar prātu.

Ko tas nozīmē? Piemēram, okupētās Latvijas laikrakstos gan iekšzemes, gan ārzemju ziņās vienmēr ir pa patiesības druskai, bet lasītājs, kas paņēms šādu laikrakstu rokās gan ar skaidru apziņu, ka katra rindiņa varētu būt meli un ka katra ziņa pakārtota kādam komunistiskās propagandas mērķim, bet kam nav nekādas citas informācijas, tomēr nevar pateikt, kur beidzas patiesība, kur sākas faktu "izskaidrošana" un kur iestājas propagandas izdoma.

Un atkal - stereotips "buržuāziskie nacionālisti", kas tiek attiecināts uz latviešu emigrantiem ārzemēs, kuriem pretī tiek nostatīts "jaunais padomju cilvēks", aizklāj ne tikai būtisko atšķirību starp latviešu emigrantiem un to centieniem un krievu okupācijā palikušās tautas dzīvi un iespējām, bet tas tiek lietots arī kā diskriminējošs vai pat lamu apzīmējums. Tāpēc arī okupantiem nevēlamie tautas patiesie nacionālie centieni Latvijā ir "buržuāziski nacionālā aprobežotība" (diskriminējoša), kam pretī stāv "jaunā padomju cilvēka progresīvie internacionālistma centieni".

LATVIETIS LATVIJAS PĀRVALDES APARĀTĀ

Latvijas komunistiskajā pārvaldes aparātā (un ne tikai tur vien, bet visās Latvijas dzīves nozarēs) vecos revolūcionārus un ielik-

tepus, krievus, nomaina jauni latviešu lietpratēju kadri. Komunisti vai bezpartejiski, revolūcionāri vai antirevolūcionāri - tā nav viņu raksturīgākās pazīmes meklēšana, bet gan - viņi ir, pretstatā vecajiem revolūcionāriem, savu arodu lietpratēji un sagatavoti administratīvam darbam. Viņi ir komunistiskās iekārtas izaudzētie funkcionāri-lietpratēji, jaunie "aparačņiki".

Mūs tūdaļ saista šādi jautājumi:

- vai un cik liela lojālītātes sajūta jaunajam latviešu "aparačņikam" ir pret pastāvošo pārvaldes aparātu par to, ko viņš ieguvis vai sasniedzis savā dzīvē?
- Vai jaunais latviešu "aparačņiks" ir mazāks dogmatīķis, nekā bija viņa nomainītie funkcionāri?
- Cik īsteni respektējams lietpratējs viņš savā arodā un darbā?

Un mēs jautājam arī, vai šie jaunie "aparačņiki" kādreiz varētu panākt lielāku neatkarību no Maskavas? Kādos apstākļos? Kādos laukos?

Nenoliegsim šādu jautājumu iztirzāšanas iespējas, jo šīm pārrunām var būt ietekme ne tikai uz mums, bet arī uz jaunajiem "aparačņikiem" Latvijā.

LOJĀLITĀTES, KONCESIJU APZIŅA

Nevien privātās sarunās, bet arī publikās runās un deklarācijās mēs emigrācijā runājam par lojālītāti pret patvēruma zemi. Jaunajos latviešos Ziemeļamerikā šī lojālītātes apziņa (varbūt mana pieredze ir izņēmuma gadījumi!) robežojas jau ar diezgan asu mūsu emigrācijas nacionālo centienu noliegšanu. Ne tikai jauni cilvēki, kas iemantojuši labu izglītību, labu darbu un algu, bet vēl vairāk - gados vecāki latvieši identificē savu darba augļus ("Latvijā mēs to nekad nebūtu sasnieguši!") ar savas patvēruma zemes interesēm tādā mērā, ka varam runāt par koncesijām. (Jeb tam ir cits apzīmējums, ja politiskais bēglis atsakās no politiskās cīņas, domādams, ka tā dara savas patvēruma zemes interešu labad?)

Tātad esam ar šiem jēdzieniem - lojālītāti, koncesijām - pazīstami un izprotami ne tikai to nozīmi vien!

Tagad jautāsim, vai arī latvietim Latvijā ir lojālītātes, koncesiju apziņa pret svešo, uzspiesto iekārtu un pret pārvaldes aparātu? Un - cik ilgi cilvēks var dzīvot kādā iekārtā, šādā vai tādā veidā ar to neidentificējoties?

Šodien Latvijā ir vairākas paaudzes, kurām pieder jauni latvieši, kas, nemaz nepiederdami pie "aparačņiku" kārtas, domā (jeb tas viņiem tā nstatīts), ka viņu izglītība un sociālā augšupeja bijusi iespējama, tikai pateicoties pastāvošai iekārtai.

Turpinot savu jautājumu virkni, prasīsim: ja gadījumā jaunam latvietim nav lojālītātes,

koncesiju apziņas pret iekārtu un pārvaldes aparātu, vai viņam ir lojalitātes apziņa pret likteņkopību ar citiem latviešiem, pret kopā pārvarētiem grūtumiem, kopā uzcelto un sasniegto?

Tie ir visai svarīgi jautājumi.

BEZKOMPROMISA NACIONĀLISTI

Saprotams, ka arī Latvijā šodien ir apzinīgi bezkompromisa nacionālisti. Un saprotams ir arī tas, ka šo pārrunu ietvaros es nevēlos izteikties par viņu iespējamo daudzumu, domāšanas veidu, informēšanās veidiem, pulcēšanās veidiem.

Noteiktā (bezkompromisa) opozīcijā pret svešu, naidīgu apkārtni un spējā izprast mainīgo situāciju vai maiņu iespējas no iekšpuses (resp., izprast taktikas maiņas nepieciešamību) izteicas šo nacionālistu loma un iespējas mazāk vai vairāk sekmīgi ietekmēt tautas dzīvi un it sevišķi jaunās paaudzes uzskatus Latvijā.

Mūsu privātā informācija par dzīves apstākļiem Latvijā varētu nākt galvenokārt no šiem avotiem. Ar tiem mums arī varētu būt visciešākie sakari. Atklāts tomēr paliek jautājums, par cik šīs informācijas sniegtais tautas noskaņojums, uzskati un domas īsteni atbilst visas tautas noskaņojumam, uzskatiem?

Tāpat - par cik un kādā veidā šie cilvēki, latviešu patrioti, spēj ietekmēt notikumu gaitu Latvijā? Šis un citi jautājumi prasa no mūsu nacionālpolitiskās cīņas vadības noteiktas atbildes, jo visa līdzšinējā politiskā darbība un informācija uz Latviju ir mazāk vai vairāk izteikti domāta šo bezkompromisa cīnītāju nacionālās apziņas stiprināšanai. Vai runādami uz viņiem vien, nerunāsim daudziem jo daudziem citiem vairs nesaprotamā valodā?

Pārrunu tālākā gaitā (īpaši nodaļījumā "Kas mūs varētu šķirt un attālināt") visi šeit skartie jautājumi šādi vai tādi vēlreiz atgriezīsies forumā.

PRIEKŠSTATS PAR RIETUMIEM, BRĪVO PASAULI UN DEMOKRATIJU

Mums būtu, manuprāt, visai svarīgi zināt, kāds priekšstats ir latviešu tautā par brīvo pasauli un par demokratisko valsts iekārtu, ko mēs vēlamies redzēt atjaunotu Latvijā un kas arī latviešu tautai garantētu pašnoteikšanās tiesības.

Kāds priekšstats par demokrātiju varētu būt saglabājies gados vecāku latviešu atmiņā, ja zinām, ka demokratisks iekārta Latvijā beidza pastāvēt pirms 30 gadiem - 1934. gadā? Par cik šo grūti kvalificējamo priekšstatu ietekmējuši šādi notikumi Latvijas vēsturē, kā autoritārās iekārtas laiks, krievu, vācu un atkal krievu okupācijas?

Kādu priekšstatu mēs varētu būt atstājuši

vai radījuši savos tuviniekos un draugos no rietumiem, no brīvās pasaules, no demokrātijas? Kā mūsu informācija uz dzimteni ("Mums rietumos demokrātijā iet tik labi!") spējusi atspēkot visa komunistu propagandas aparāta pret demokrātiju vērstās aģitācijas ietekmi?

Vadoties pēc Padomju Latvijas preses un vērojot, kādos laukos tai bijis jākaņo pret Rietumu pasaules ietekmi sevišķi jaunās paaudzes vidū, uzkrīt taisni tas, ka Rietumu pasaule (demokrātija) it kā nebūtu nemaz ietekmējusi ar savām politiskām idejām, bet saistījusi un valdzinājusi tikai ar savu virspusīgo dzīves veidu: tērpiem, modēm, dejām, deju mūziku, paviršas ģērbšanās veidiem un līdzīgi.

Tāpēc rodas visai svarīgs jautājums, vai okupētās Latvijas jaunatnei vispār jebkad aizvadītajos 20 gados bijusi iespēja iepazīties ar demokratiskā valsts formas un sadzīves raksturībām.

Tāpat visai svarīgs ir jautājums, par cik mēs paši vārdos un darbos, gan savā starpā, gan iepretī tautiešiem dzimtenē, esam bijuši tādi, ka esam spējuši izstarot kaut kādu šīs iekārtas pievilcīgumu?

KAS MŪS VARĒTU ŠĶIRT, ATTĀLINĀT?

Šeit lūkosim jau priekšstatīt dažas no pārmaiņām, kas varētu būt notikušas gan ar mums svešumā, gan ar latviešiem dzimtenē. Šādu atšķirību apzināšanās ļaus, ja mums būs vēlēšanās šīs atšķirības mazināt, tās vieglāk pārvarēt.

Man liekas, ka mums vispirms būtu jāielēš

- komunistu propagandas ietekme,
- atšķirīgo dzīves apstākļu ietekme,
- cilvēcīgas dabas faktoru ietekme.

Šodien noteikti varam sacīt tikai vienu: neviens nevaram teikt, ka noteikti zinām vai ir zināms, ko tauta domā mājā.

Piemēram, kā ir tapušas divējādas brīvās pasaules - mūsu uztverē un komunistu propagandas ietekmē.

Prokrieviskā komunistu propaganda Latvijā izteikti vēlas diskriminēt brīvo pasauli, kurā dzīvo arī daļa latviešu tautas, kas nevēlējās palikt okupācijā, nebrīvībā un kurai joprojām liela ietekme uz dzimtenē palikušo ļaužu domāšanu. Propagandisti rakstos liek brīvo pasauli pēdīpās un identificē to ar nēģeņu apspiešanu ASV, ar mazgadīgo noziedzību skaita pieaugšanu un citām modernās dzīves negatīvām pusēm kā ar kapitālisma saīršanas procesu, kurā imperiālisti, fašisti, ekstrēmisti, pašmāju fašisti un buržuāziskie nacionālisti (amerikāņu algotņi) perina revanšisma un kara plānus.

Un tagad iedomāsimies Latvijā jaunu latvieti, kas nodibinājis savu ģimeni un nupat ievācies jaunceltā nama ilgā gaidītajā dzīvok-

li. Vai viņš gaidīs to "atbrīvošanu", ko krievu propaganda identificējusi kā rietumu un pašmāju fašistu revanšisma tieksmes? Kaut paši skaidri zinām, ka mūsu mērķis īsteni nav kaut kāda augstprātīga atbrīvošana, kas izvērtējas par kaŗu un ar to saistītām šausmām, bet gan jau iegūtā papildināšana ar brīvību un tikpat augstu dzīves standartu kā rietumos, komunistu propaganda Latvijā bez jebkādas opozīcijas iespējas no mūsu puses līdz šim, rafinētā veidā pārvērš katru mūsu labo cenšanos ļaunumā, viltību, noziedzību perināšanā.

Brīvās pasaules "vājuma un sairšanas procesa" iespējas ļaužu prātos savukārt pastiprina rietumu jeb demokrātiju ārpolitika resp. atturība no aktīvas rīcības vai iejaukšanās tādos gadījumos kā ungāru revolūcijas atbalstīšanā vai līdzīgi.

Salīdzinājumā ar badu, dažādiem trūkumiem, nedrošību pēc II Pasaules kaŗa beigām, uzlabotie dzīves apstākļi atspoguļojas dažā labā uz Rietumiem sūtītā vēstulē: tagad jau mums iet labāk. Un tāpat kā mēs, savās vēstulēs uz Latviju rakstot, ka mums iet labi, domājam par ikdienas praktiskām, cilvēcīgām lietām, tā arī latviešiem Latvijā tas, ka viņiem ikdienas praktiskajās lietās iet labāk nekā agrāk, atstāj savu zināmu ietekmi uz viņu domām un uzskatiem. Bet vai mēs bieži nedomājam, ka tas gan nav pareizi, ka cilvēks apspiestībā tā nedrīkst ietekmēties vai nevar ietekmēties?

Ja esam informējušies par Latvijas jauno mākslinieku un rakstnieku, par akadēmiķu lielas daļas proletārisko (no strādnieku un kalpu ģimenēm) un latgalisko (pēc komunistu propagandas - buržuāziskā laikā atpalikušā un katolicisma ietekmē esošā Latvijas novada) cēlumu, tad varam iedomāties, ka daudzās šajās ģimenēs varētu pastāvēt doma: nez' vai citos apstākļos mūsu bērni būtu guvuši to izglītību, ko tagad, sasnieguši to, ko tagad.

Arī tas, piemēram, ka ārstniecības un veselības uzlabošanas izdevīgie noteikumi ļoti daudz, daudzos gadījumos liek cilvēkiem bez salīdzinājuma to atzīt par pastāvošās iekārtas sasniegumu un nopelnu, liek mums, lai cik kutelīgi arī šie jautājumi būtu, vēl vairāk iedziļināties un studēt praktiskās dzīves apstākļu maiņas ietekmi uz tautas domāšanu.

Mums pašiem, savukārt, emigrācijā, nepieciešami pētījumi par to, vai patvērumu zemēm ir ietekme uz mūsu nacionālpolitisko darbu un mūsu kultūras politiku. Vai zinām, par cik un kādā veidā lojālītātes princips pret patvēruma zemi resp. "adoptēto dzimteni" ietekmē sevišķi emigrācijas jaunās paaudzes uzskatus, kas vēl nav asimilējusies un aizgājusi resp. zudusi latviešu tautai?

■
Bet visvairāk mūs varētu šķirt daži apstākļi, kam pamati cilvēcīgā dabā, piemēram, pārmetumi, aizspriedumi. Vai Latvijā tie nevarētu skanēt šādi: tikmēr, kamēr mēs dzimtenē vergojām un cietām dažādus pazeļojumus, jūs pie pārpilniem galdiem "lustējāties"; mēs neesam jūsu nabaga radi dzimtenē; kāpēc jūs neredzat to, ko mēs esam savām rokām uzcēluši, esam izcietuši, esam paglābuši un saglabājuši no latviskā? kāpēc jūs, runājot par pārestībām sev, aizmirstat pārestības tautai? mūs, tautu dzimtenē, vieno grūtumi un kopējs liktenis - jūs to nenesat, jūs tautas liktenim esat izbēguši, vai jūs vairs esat daļa no tautas?

Līdzīgi jautājumi, aizspriedumi, pārmetumi varētu būt arī mūsu prātos iepretī mājiniekiem.

Var taču būt arī zināms iespītēšanās moments: mēs jums tomēr parādīsim, ko mēs mājā varam paveikt.

Atsvešināšanos var sekmēt arī daļējs "skādes prieks": no viņu puses - redz', cik jūs tomēr nevarīgi! no mūsu puses - redz', ka mums vēl vienmēr pēc 20 gadiem taisnība - pie jums tikai trūkums, apspiestība.

Vai tautas iespējamā atsvešināšanās no mums, izolācija no rietumiem un rietumnieciskās ietekmes tai pašā laikā nedarbojas apgriezti proporcionāli kā nosliekšanās un visas tautas tuvināšanās tām idejām, kas nāk no pretinieka puses? Šim atsvešināšanās draudam vajadzētu būt vienam no galveniem iemesliem, kas mūs mudinātu uz nacionālpolitiskās cīņas pārvērtēšanu un krasām pārmaiņām.

Apgalvojumam, ar ko labprāt mēdzam svaidīties, ka esam ar tautu vienoti un nekāda atsvešināšanās nepastāv, esmu gatavs pievienoties no visas sirds, ja to var pierādīt ar faktiem un liecībām, pie kam - iegūt faktiskas liecības no mūsu puses tautiešiem nebūtu nekādu grūtību...

KOPĒJA DIALOGA BAZE

Tagad minēšu jautājumu, kuŗa formulēšana vien, manuprāt, ir sava veida uzdrošināšanās, kaut gan tas ir ļoti svarīgs mūsu nacionālpolitiskās cīņas jautājums, proti, kāpēc mums nav varējusi būt kopēja dialoga baze ar latviešu komunistiem?

Lai sekmētu diskusijas, novilksim dažas robežas, proti, mēs te nerunājam par latviešiem, Latvijas pārvaldes aparāta ierēdņiem, vai latviešiem, kas ir PSRS kalpībā, bet par latviešiem - Latvijas komunistiskās partijas biedriem.

Apzināsimies arī, ka LKP ir tikai PSRS komunistiskās partijas nodaļa un Maskavas lēmumu īstenotāja vai lēmumu īstenošanas uzraudzītāja Latvijas teritorijā un ka LKP uzrauga Maskavas izvēlēti komunisti.

Katrs emigrants, katra emigrantu organizācija un emigrantu centrālās organizācijas ir vadījušās (cik tālu nacionālpolitiskā cīņa bijusi to uzdevums) no parastās pretinieka apkaņošanas metodes:

- izvairīties darīt visu, kas varētu pretinieku stiprināt vai nostiprināt,
- netaupīt nekādas pūles, lai to vājinātu.

Vai tas izdevies un kā izdevies, cits jautājums.

Tā, piemēram, par mūsu sakariem ar tautu Latvijā izteikti daži norādījumi, galveno tiesu, ko nedrīkst darīt, ar vienkāršo pamatojumu: tas var stiprināt vai nostiprināt Latvijas pārvaldes aparātu - mūsu pretinieka pozīcijas.

(Te man gribētos pieminēt, ka mums emigrācijā ir zināma "frazeoloģiska kofūzija" un neskaidrība, ko mēs īsti domājam un ko uzrunājam, ja sakām "Maskavas marionetes", "kailu pavēļu izpildītāji", "savas tautas nodevēji", "dancotāji pēc Maskavas pātagas", "ķipari" un tā joprojām.)

Mūsu nostāja iepretī Latvijas komunistiem ir dabīga un korekta, jo viņi ir

- ne tikai mums naidīgas idejas pārstāvji - komunisti, bet ir savas tēvzemes nodevēji, kas turpina kalpot svešas varas interesēm;
- komunisti tur savā apspiestībā visu latviešu tautu dzimtenē, izmanto to, tirannizē to, pazemo to.

Tāpēc tā ir ļoti loģiska reakcija, ka katrs tautietis, kas ne tikai izprot, bet pēc personīgas pieredzes pazīst komūnisma dabu, tā mērķus un tā metodes, noteikti un strikti noraida kopējas dialoga bāzes iespēju ar Latvijas komunistiem. Tāpēc tiem nevietā šķiet visādas politiskas kalkulācijas un aplēses, kas neietver un neizteic striktu prasību pēc lielā jaunuma iznīcināšanas pašā saknē.

Tālāk, latviešu komunisti (vai - latviešu komunistu vārdā) uzbrūk mums, emigrantiem, un visādiem līdzekļiem apkaņo mūs brīvajā pasaulē.

Šo uzbrukumu un apkaņošanas tiešais uzdevums gan nelielas emigrācijas spēku samaitāšana vai izjaukšana - tas dažkārt šķiet blakus produkts vai sekundārs mērķis.

Līdzīgus jaukšanas un samaitāšanas uzbrukumus daudz plašākos apmēros un "lielākā stilā" pēc I Pasaules kara piedzīvoja balto krievu emigranti. Nav, protams, teikts, ka cīņa mūsu apzīmogošanai par fašistiem, asinssuņiem, slepkavām, nodevējiem un līdzīgi nav mazāka stila pasākums. Bet šo uzbrukumu galvenais uzdevums tikpat labi varētu būt vēlēšanās pasargāt latviešu tautu no emigrācijā izaugušām idejām, no jauniem impulsiem nacionālās un kultūras dzīves laukā. Neļaut vai aizkavēt šādu ideju augšanu emigrācijā, novirzīt latviešus no politiskā darba iespējām Latvijas teritorijā, ļaut tiem sapīties pašsaglabāšanās maldos un nomirt

sīkās ikdienas rūpēs un rūpītēs - tādi varētu būt mūsu pretinieku tiešie mērķi iepretī mums.

Vienādi vai otrādi, ar šādu pretinieku, t. i., nodevēju, svešas varas kalpu, kas atklāti mūs apkaņo, gluži loģiski, mums nevar būt kopēja dialoga bāze.

Bet ja latviešu tautas dzīvā spēka saglabāšana prasa meklēt pēc visiem iespējamajiem cīņas veidiem, līdzekļiem un sabiedrotiem, jautāsim:

- vai latviešu tautas dzīvā spēka saglabāšana varētu būt latviešu komunistu interesēs?
- vai mūsu noteikta (ne vārģa un no gadījuma uz gadījumu!) politiska darbība Latvijas teritorijā varētu ietekmēt latviešu komunistus meklēt kopēja dialoga bāzi ar emigrantiem?
- vai starp abu pušu tālredzīgākiem cilvēkiem nevarētu izveidoties zināma sadarbība, kas apzinīgi, klusu ciešot, bez kādiem vienošanās līgumiem strādātu kopējo interešu labad?

Polītiskā darbā nav mūžīgu draugu un mūžīgu ienaidnieku: rītdienas sabiedrotie var nākt no abām grupām.

Tāpēc ir svarīgi dažkārt būt par visai respektējamu pretinieku!

VAI MŪSU NOSTĀJA VAR IETEKMĒT LATVIJAS KOMUNISTUS?

Uz jautājumu - vai un kā mūsu nostāja un rīcība var ietekmēt latviešus Latvijas komunistiskās partijas biedrus - mums varētu būt jau gatava un arī korekta atbilde: mums nav nekāda vajadzība tos ietekmēt, ja tie neatsakās no savām komūnisma idejām. Bet ja mēs tos ietekmētu, ko tas dotu: tik un tā to rīcību ierobežotu un noteiktu Maskavas pavēles.

Nevēlēdamies kompromitēt nevienu latvieti Latvijā, es vēlētos izmest tikai vienu piesardzīgu jautājumu - kā latvietis, komunistiskās partijas biedrs, var atsācīties no komūnisma idejām, ja viņš tās nekad nav pieņēmis par savām?

Dažādo nākotnes iespēju labad es vēlētos ierosināt diskusijas par to, ka Latvijas komunistiskajai partijai jāpaliek nevis par mazu okupācijas varai utzicīgu izlases grupu, kad viegli novilkta robežu starp partiju un tautu, bet LKP jāklūst par "masu partiju", kur šādu robežu iespējams vilkt jau pašā partijā starp tās valdošo grupu un partijas vairākumu. Šāds partijas latviešu vairākums var būt visai izšķirīgs politisks faktors nākotnes iespēju lokā. Nevis priecāties, ka LKP maz latviešu, bet saukt - varai LKP jāpieder latviešiem!

Cits jautājums šāds - vai mēs latviešu komunistu acīs jebkad varētu kļūt mazāki "komūnisma pretinieki"? Kā tas būtu iespē-

jams? Vai tas vajadzīgs? Vai zibsnīšana ar šādiem un līdzīgiem jautājumiem vispār vajadzīga?

Rūgtums, naidis, sašutums vien nespēs iznīcināt to ļaunumu, kā vārdā krievi tur savos žņaugos mūsu tautu, ja visus savus dvēseles spēkus nepaklausim rīcībai, kas ietver rūpīgas, vispusīgas apstākļu analīzes, iespēju aplēses.

Tāpēc pajautāsim, ko latviešu komunisti, Latvijas pārvaldes aparātam piederošā "privileģēto" latviešu šķira, saskata mūsu, emigrantu, cīņā par latviešu tautas "pašnoteikšanās tiesībām un labākas dzīves apstākļiem"? Tikai savtīgus nolūkus, tas ir kāri dēļ varas Latvijas teritorijā. Jo ko gan citu pašnoteikšanās tiesības un labākas dzīves apstākļi Latvijā, pēc kā sakāties cīnoties, viņu uzstverē nozīmētu mums personīgi, ja mums jau dzīves standarts Rietumos augsts, bet nekādas personīgas "pašnoteikšanās tiesības" nav vajadzīgas.

Tieši šai punktā, ka mūsu cīņa ir idejiska cīņa, ir cīņa par principiem un cīņa lielā cienībā pret savu senču uzpurēšanos kādreiz un tautas brāļu uzpurēšanos šodien, ir mūsu cīņas spēks. Tanī atklājas Latvijas pārvaldes aparāta krievisko uzraugu iespējamais vājums, proti, sava pretinieka nepareizs novērtējums.

Šis ir tas punkts, kas mūs (neatkarīgi no mūsu gribēšanas) var padarīt latviešu komunistu acīs par mazākiem "komūnisma pretiniekiem..."

Turpinot šādas "ķecerīgas" domas, beidzot jāpasaka, ka visus 20 gadus emigrācijā ar savu noteikto stāju un cīņu esam bijuši (neiespējami!) latviešu komunistu pozīciju stiprinātāji Latvijā. Ne ar vienu savu pretkomunistisko rīcību mēs neesam īsteni vājinājuši, vienīgi nostiprinājuši latviešu komunistu pozīcijas.

Proti, mēs zinām un apliecinām, ka latviešu tauta nav samierinājusies ar savu stāvokli apspiestībā un ka tai ir stipra nacionālās atbrīvošanās griba. Kāda tad ir bijusi tā sauktā PSRS nacionālītašu politika šādos gadījumos, kad

- kādai pakļautai tautai stipra nacionālās neatkarības griba un
- tā gūst impulsus un stiprinājumus vēl no ārpuses?

Informējoties PSRS nacionālītašu politikas jautājumos, mūsu gadījumā varam secināt, ka tik ilgi, cik ilgi pastāvēs respektējama latviešu politiskā emigrācija, PSRS nacionālītašu politikas noteicēji piešķirs ievērību vai "piecietīs" dažu labu latviešu tautas nacionālo centienu izpaušmi un demonstrāciju (piemēram, Dziesmu svētkus) Latvijā un tiem būs vajadzīgi un tie "respektēs" pašmāju komunistus. Tāpēc, jo noteiktāka un ietekmīgāka mūsu politiskā darbība emigrācijā, jo stabilāka latviešu komunistu pozīcijas Latvijā.

Protams, mēs neesam stiprinājuši latviešu komunistu pozīcijas Latvijā apzinīgi un daudzi apstrīdēs, ka tas vispār varētu būt noticis. Mans nolūks arī nav pierādīt vai apstrīdēt vienu, otru vai kādu trešo varbūtību. Mans nolūks tikai tieši norādīt uz iespējām un netieši aizrādīt, cik nepieciešama nacionālpolitiskās cīņas vadība.

Turpinot lēst, kā mūsu rīcība var ietekmēt LKP latviešus, apzināsimies arī šo - ne tik daudz tas, ka mēs dažādi traucējam (vai lūkojam traucēt) dzīvi Latvijā, padara mūs par komūnisma pretiniekiem; ne arī tas, ka mēs pierādām tās puses dzīves ļaunās un ēnas puses. Izšķirīgā mūsu ietekme ir tanī punktā, ka mēs ne tikai pārstāvam neatkarīgu Latvijas valsti, kura jau bijusi reālitate, kuŗas sasniegumiem pirms 25 gadiem vēl šodien ir noteicēja vieta komūnistisko okupantu rīcībā un domāšanā, bet ka mēs redzam šo Latvijas valsti kā pilntiesīgu locekli citā lielākā Eiropas tautu kopībā nekā PSRS, un ka mums ir nelokāma vēlēšanās saglabāt latviešu tautu un apzinīgi to virzīt pretī tai nākotnes notikumu secībai, kas šodien tik spilgti un noteikti iezīmējas Eiropā. (Šāda nostāja un rīcība, protams, var tikt klasificēta kā agresīva, bet tā nav "neglītā agresija" ar durkļiem, lodēm un tankiem, ar cietumiem un karātāvām, tā ir - garīga agresija.)

Tāpēc, domājot par politiskās darbības iespēju izveidošanu Latvijas teritorijā (un šo iespēju saglabāšanu), kas mūsu nākotnes darbam tik svarīgi, ielēsīsim, ka Latvijas pārvaldes aparāta "nedrošības sajūta" nenāk un netop radīta tik daudz no ārpuses, no "ārzemju propagandas", "diversantiem", "kūditājiem", "buržuāziskiem salašpām" un līdzīgi (kā tas arī varētu likties, vadoties pēc Latvijas preses un radio apgalvojumiem), bet no tās nepārtrauktās ietekmes, ko tautā atstājuši neatkarīgās Latvijas valsts gadi. Šo ietekmi Latvijas pārvaldes aparāts lūko atkārtoti un neatlaidīgi mazināt. Katru pasākumu, katru veikumu (latviešu tauta patiešām pārcietusi milzīgus grūtumus, atjaunojusi karā paralizētu saimniecību un joprojām tiek saimnieciski izmantota, aplaupīta) nesalīdzina vai nepakārto nekam citam kā "buržuāziskās" (neatkarīgās) Latvijas valsts pasākumu un veikumu pārspēšanai. Kāpēc šāda argumentācija pret "kaut ko, kā vairs nav?" (Nemaz nejaudājot, vai šādaī statistikai un argumentācijai pamats un loģiska kopsakarība?)

Neatkarīgās Latvijas valsts idejas vārdā šodien nevar būt kūdīšana akīai pretestībai pret okupācijas varu. Tā ir ietekmīgākās cīņas idejas nelietīga izlietošana.

Latviešu tautas nacionālās atbrīvošanās centieni jāstiprina. Bet tā būtu kļūda domāt, ka šos centienus stiprina aicināšana fiziski pretoties svešajai krievu varai. Par visu svarīgāka ir nacionālo īpatnību, savas valodas un savas teritorijas saglabāšana iebru-

cēja varmacības, viltības un melīgu saukļu priekšā.

Neatkarīgas Latvijas valsts ideja lai Latvijā top par visa pārciestā attaisnojumu, jo ne tikai latvietim, bet arī tā "svešākam" brālim Latvijā - komunistu partijai biedram, trūkst visu grūtumu un pazemojumu attaisnojuma.

KO TEIKS MASKAVĀ VAI VASINGTONĀ?

Ja citas tautas var lepoties ar dažu labu izcilu politisko notikumu vērotāju un komentētāju, tad mēs emigrācijā varam lepoties ar to daudzumu. Nav gandrīz vairs nevienas lielākas latviešu pārstāvju sēdes vai sanāksmes bez "politiskā stāvokļa vērtējuma un politisko notikumu komentāriem..."

Ja vērīgi ieskatāties latviešu periodikā emigrācijā, tad redzam, ka mūsu starptautiskajās ziņās informācijas daudz, daudz mazāk par pašu atreferētāju komentāriem. Tomēr, reti, visai reti šie komentāri starptautiskajos notikumos, to attīstībā un nākotnes perspektīvās ieprojecē Latvijas valsts problēmas. Mēs, liekas, pasaules starptautiskos notikumus esam sākuši skatīt un vērtēt ar ar savas patvēruma zemes cilvēku acīm...

Es bijīgi aprobežošos ar dažiem konstatējumiem tieši tajā laukā, kas varētu tikt sasaistīts ar politiski izolētās Latvijas stāvokļa izpratni un sniegtu nelielu ieskatu manās aplēsēs, par cik man izdevies izprast sava laikmeta lielos notikumus. Mani konstatējumi drīzāk uzlūkojami kā jautājumi tālākām kalkulācijām.

Neatkarīgi no mūsu jaunā politiskā darba iespējām Latvijā un neatkarīgi no pārmaiņu briešanas iespējām Latvijā, mums, politiskā cīņas darbā iesaistītiem, diemžēl, svarīgi izprast un ielēst Maskavas nostāju.

Pirmkārt, tas nozīmētu, ka mūsu jauno politiku uz "maldu ceļiem" nedrīkstētu novirzīt domāšana vēlējumos un to nedrīkstētu paralizēt mūsu pretinieka nepiekāpība, tas ir, uzlūkot par neiespējamu visu, kam var sagaidīt pretinieka pilnīgu pretošanos.

Otrkārt, tas nenozīmē lēst, ko izteic vai neizteic tas, ka Maskavas uzdevumā nāk vai nenāk pretuzbrukums emigrantiem, notiek vai nenotiek paasināta pretpropaganda Latvijā. Lēst dotajā situācijā nozīmē - tai mirklī, kad Maskava jutīs PSRS rietumu robežu (PSRS robežas, pēc Kruščeva un citu komunistu varas vīru deklarācijām, izsludinātas par neaizkaņām) un tās rietumu apgabalu iekšējo drošību un stabilitāti apdraudētu, tā rīkosies tikpat nežēlīgi, kā rīkojas katra liela apdraudēta vara.

Spilgts piemērs lai paliek prātā Kruščeva ierašanās Latvijā 1959.gada jūnijā sakarā ar okupācijas varas pārstāvju bažām par varas drošību un pēc tam sekojošā Kruščeva Latvijas rusifikācija - vēl nepieredzēta latviešu

tautas izdeldēšanas politika.

Mūsu politiskā darbība Latvijas teritorijā ir atšķirīga no mūsu politiskās darbības starptautiskā laukā rietumos. Ja pēdējo salīdzinām ar dadzi komunistiem acīs, tad pirmā tiem būtu - dadzis vēderā.

Lai cik nepatīkama Maskavai ir Baltijas tautu piederīgo politiskā aktīvitāte brīvajā pasaulē, tā tikusi "pieciesta". Baltijas teritorijā tā, diemžēl, nedrīkst kļūt "neciešama" PSRS: ja mūsu politiskā rīcība nebūs aplēsta, tās sekas būs jāizcieš tautai dzimtenē.

Lūkojot izprast ASV ārlietu politiku iepretī Eiropai, mēs, liekas, parasti to iedomājamies kā kādas "misionāru sekas" vai "labdarības un cilvēku mīlestības biedrības" izdarības. Vai nebūtu laiks ieskatīt, ka ASV ārpolitika arī Eiropā ir pilnīgi ar saviem nacionālo interešu vaibstiem? Ka ASV politika Eiropā ir amerikāņu politika?

Mūsu apziņai paslīd it kā nepamanīts gaŗām pašreizējais ASV un PSRS attiecību norēgulējums Eiropā, kas ASV garantē:

- stabilu PSRS, ko neapdraud Austrumeiropas satelīti ar savu nacionālo politiku;
- vāju (neapvienotu) Vāciju kā sabiedroto, kas labi izprot, ka savas labklājības un politiskās stabilitātes dēļ ASV ir politiska vara, kas ASV savukārt nozīmē
- kontroli pār Eiropas politiskās pievilksanas spēka centru - Rietumvāciju.

ASV ārlietu politikas izprašana un Eiropas notikumu ietekmē iespējamo pārmaiņu reģistrēšana no mūsu viedokļa ir nozīmīgs nacionālpolitiskās vadības uzdevums.

Abām lielvalstīm, PSRS un ASV, līdzšinējo attiecību norēgulējums Eiropā varētu likties tik izdevīgs militāro, politisko un saimniecisko spēku līdzsvarojums, ka tas varētu kalpot par priekšnoteikumu katrai tālākai PSRS un ASV "miera" un "atslābuma" ofensīvai.

Pārdomu sekmēšanai pieminēsim citātu no ASV prezidenta J. F. Kenedija 1963.gada vasarā kongresam iesniegtās "Peace Research Institute" studijas: "Krievu komunistiskās impērijas sabrukums bez šaubām radītu (apspiesto tautu) atbrīvošanos, bet vispārējai pasaules kārtībai tas būtu daudz katastrofālāks nekā Austro-Ungārijas monarchijas sabrukums 1918.gadā."

IEROBEŽOTĀ OFENSĪVA

Vispirms, domājot par ofensīvu sakaros starp emigrantiem un tautu dzimtenē, ietversim vārdā - sakari - visus kontaktus, ko mēs veidosim ar latviešiem Latvijā.

Maskavas uzraudzītais Latvijas pārvaldes aparāts līdz šim atļāvis tikai tādus sakarus, no kuŗiem vienīgais ieguvējs, pēc viņu aplē-

sēm, varējuši būt komunisti, kaut gan mēs varam droši secināt, ka nereti vien ieguvums dalījies pēc "50:50" formulas.

Ar to, ka komunisti, kas Latvijā nebūt nav tikpat izdevīgās pozīcijās, cik liela tur viņu vara, neatļaus cita veida sakarus kā vienīgi tos, kur viņi var ietekmīgi reprezentēties un ierakstīt ieguvumus savā kontā, ar to būs jārēķinās.

Kā nu panākt, lai mēs, divās šķirtās pasaulēs esošas tautas daļas, neklūtu svešas un neaizietu katra savus ceļus; kā panākt to, lai gaidot X dienu, nenonākam pie totālas atsvešināšanās, kuŗas gala punktā būtu emigrācijas bojā eja un latviešu tautas dzīvā spēka liktenīga apdraudēšana; kā panākt, lai stiprinātu mūsu kopības sajūtu, lai uzturētu dzīvus, kā zemdegu, nacionālās atbrīvošanās centienus; kā panākt, lai emigrācija gūtu jaunu cīņas sparū no tautas kodola dzimtenē; kā panākt, lai informētu tautu par tās nacionālo centienu vēsturi, atslogotu tās smago ikdienu ar iespēju spirdzināties rietumu kultūras sniegunos; kā panākt, lai mēs, kas esam šķirti, paliktu nešķīrāmi?

Atbildēm uz visiem šiem jautājumiem pamatā ir jauna nacionālpolītiskās cīņas mērķa radīšana: visu iespējamo kontaktu izmantošana sakariem ar tautu latviešu nākotnes interešu labad un vienlaikus skaidra apzināšanās, ka vislabāko sakaru programma (privāti sakari kā vēstules un visādi cita veida pasta sūtījumi, tūristi uz Latviju un no Latvijas un kopēji organizēti sakari, minot vispirms radio raidījumus uz Latviju) zaudēs savu nozīmi un sagādās jaunas varbūt liktenīgas ciešanas jau tā daudz cietuškai tautai, ja Latvijas pārvaldes aparāts un tā uzraugi jutīsies apdraudēti un būs spiesti rīkoties aizstāvēšanās nolūkos.

Tā tad, tiklīdz domājam par ofensīvu, vienmēr jāpatur prātā, ka tā drīkst būt "ierobežota ofensīva". Stiprinot nacionālās atbrīvošanās centienus un atvairot katru jaunu pret tautas pastāvēšanu un tās interesēm vērstu krievu rīcību, vienmēr paturēsim prātā mūsu pretinieka visas dažādās rīcības iespējas Latvijas teritorijā. Mums ir ārkārtīgi svarīgi, lai nākotnes Latvijas ideja top kopā ar tautu dzimtenē, un tikai par cik tā spēš izaugt Latvijā, par tik tā būs reālitate!

Tāpēc, Dieva dēļ, nepārspīlēsim nekādu savu rīcību, ātrus un ietekmīgus panākumus gaidot!

Error of opinion may be tolerated when reason is left free to combat it.
Thomas Jefferson

Mūsu nacionālpolītiskās cīņas divi galvenie mērķi būtu:

- starptautiskā laukā - Baltijas valstu un baltiešu tautu jautājums no "privātas labdarības un cilvēku mīlestības" biroju

uzgaidāmām telpām jānogādā Eiropas, Austrālijas, Amerikas un, ja nepieciešams, Āzijas un Afrikas valstsvīru darba istabās.

- cīņā par tautas tiesībām - jāizveido un jāpiekopj tāda politika, kas atļauj politisku darbību Latvijā.

Te ir vietā pieminēt, ka šie mūsu nacionālpolītiskie centieni jāskatīja ar igaunību un leišu centieniem, lai gan pašā sākumā jau varam atzīmēt, ka latviešiem un igauniem kopējs daudz draudīgāks kolonizācijas un pārkrievošanas stāvoklis (igaunus, minot tikai raksturīgāko, apdraud lielā krievu pilsetā Leningrada, latviešus - daudzie ļoti krieviskie rūpniecības centri Latvijas teritorijā) nekā leišiem, kuŗu teritorijā krievi ir tikai ap 8% no iedzīvotāju kopskaita un kuŗiem kā nacionālai grupai vēl sava īpaša politiska loma krievu aplēsēs iepretī poļiem un vāciešiem.

Starptautiskā laukā mūsu nacionālpolītiskās cīņas panākumi vai neveiksmes slēpjas spējā izprast pasaules lielo politisko notikumu attīstību un secību un šai sakarā tērēt savus ne visai lielos spēkus tieši tai virzienā, kas palīdzētu "mūsu lietai" kļūt vizmaz par lielās pasaules politikas objektu.

Šis studijas pārrunu temats tomēr skar tikai to nacionālpolītiskās cīņas mērķi, ko esmu minējis kā otru. Tas izteic, ka mums būtu jādara viss iespējamais, lai mēs spētu ietekmēt latviešu tautu dzimtenē tā, ka tā kopā ar mums ietu uz noteiktu mērķi - pašnoteikšanās tiesību atgūšanu. Par cik mēs spēsim tieši sekmēt tautas garīgo un materiālo stāvokli, stiprināt tās nacionālo apziņu, par tik mūsu nacionālpolītiskā cīņa būs lietīška, racionāla.

Vai jau pieminētie cilvēciegie (privātie) sakari ar tuviniekiem Latvijā, vēstules un sainīši, nav politiska darbība Latvijas teritorijā? Protams, tā ir! Un tāpat kā vēstuļu un sainīšu saņemšana Latvijā iespējama ar PSRS un Latvijas pārvaldes atļauju, bet mūsu rīcība ar pasta sūtījumiem uz Latviju ir sava veida Latvijas pārvaldes aparāta atzīšana, tā arī bažas, lai vēstulēs teiktais nepārkāptu cenzūras atļauto (kas, protams, mums nevienam nav zināms) un neierobežotu šo informācijas apmaiņu, kļūst par politiskās dabas aplēsēm.

Tā sauktajā "Latvijas pārvaldes aparāta atzīšanas" jautājumā mums tikai vajadzētu loģiski no savas līdzšinējās rīcības secināt, ka visas vislabāk izdomātās sakaru padziļināšanas programmas starp tautu dzimtenē un tās daļu svešumā kļūs nenozīmīgas vai nesīs postu, ja pārvaldes aparāts jutīsies spiests sevi aizsargāt, piemēram, ierobežojot vai pilnīgi noliedzot pasta sakarus (minot tikai pašas vieglākās represijas).

Nu es uzskatu par nepieciešamu vēlreiz pieskarties jau pieminētajiem "normālas dzī-

ves apstākļiem" Latvijā ar šādu tezi:

- jo "normālākas dzīves apstākļi", jo aktīvāka var būt mūsu politiskā darbība Latvijā,
- jo vieglāk tā iespējama un jo ietekmīgāka tā kļūst, jo mērenākiem, uzmanīgākiem un tālredzīgākiem mums jābūt.

Kāpēc it kā par katru cenu rēķināšanās ar nīsto, komunistu izraudzīto Latvijas pārvaldes aparātu? Tāpēc, ka šī mūsu taktika ieprojecēta iepriekš aprādītajā mūsu emigrantu situācijā, latviešu situācijā Latvijā un pasaules notikumu iespējamā secībā. Citiem apstākļiem, saprotams, arī cita taktika.

Mūsu nacionālpolitiskai darbībai iepretī Latvijai šodien jābūt ar šādu, varbūt grūti pieņemamu, bet savā veidā nākotnes perspektīvā iezīmētu atzinumu: nedarīt neko tādu, kas acumirkļi nozīmētu draudus pārvaldes aparātam, tā ka tas būtu spiests ierobežot vai pilnīgi pārtraukt cilvēcīgos sakarus ne tikai ar piederīgiem dzimtenē, bet iznīcināt visus tos priekšnoteikumus, kas nepieciešami, lai latviešu tautas locekļi ar mūsu starpniecību pamazām no galīgas izolācijas spētu atkal ielūkoties pasaulē.

Būsim godīgi un atklāti - mēs nevaram noliegt, ka no šādas nostājas mūsu pretinieks nevarētu ierakstīt ieguvumus savā kontā. Mūsu vēlēšanās tādējādi respektēt pretinieku gan metīs Latvijā ēnu to cilvēku apziņā, kas lielos vilcienos gandrīz pilnīgi solidarizējas ar emigrantu līdzšinējo politiku (kaut daudz faktuālu liecību mums par to nav).

Bet ieguvēji būs arī latviešu tautas piederīgie. Tāpēc, vai mēs to nevarētu uzlūkot par savu uzvaru, ja mēs rastu bazi savai politiskai darbībai Latvijā?

Mūsu uzvaru, ieguvumu, protams, var ietekmēt daudzdi dažādi neparedzēti vai neparedzami apstākļi. Paļaušanās uz automatisku aplēstā realizēšanos nedrīkst mūs maldināt.

Bet pats svarīgākais laikam būs un paliks mūsu aktivitāte, kas pavērs mūsu skatam jaunas iespējas, jaunus plānus, jaunus darbus. Kļūdieties var katrs, kas dara. Bet bez darbība ir viskrasākā nostāja un politiskā darbā galēja nostāja vienmēr ir kļūda, kaut vai lēšot ar panākumu mēru.

Te tātd tiek jau runāts it kā par apspiestās tautas iespēju ielūkoties pasaulē, iepazīties ar tās kultūru. Nepaļausimies, kā jau teikts, ka aplēstais automatiski iestāsies. Vai tad nezinām, ko drīkst, ko nedrīkst iesūtīt Latvijā u. t. t.?

Patiešām, Latvijas komunisti šodien noraida (jeb spiesti noraidīt) jebkādu ideoloģisku koeksistenci un kultūras vērtību apmaiņu ar tautas daļu emigrācijā, jo rietumu idejas ir "Trojas zirgs komunistu celnieku nometnē". Šī atsacīšanās no cīņas var būt arī dažādu

citu iemeslu un apsvērumu dēļ, bet tā raksturo arī to, ka no cīņas atsakās idejiski vājākais.

Bet, lai rastu cīņas iespēju (un līdz ar to arī uzvaras iespēju!) mums laikam būs jādara daža laba lieta, lai palīdzētu pretiniekam kļūt "cīņas spējīgam", tas nozīmē, mums jādomā tādā perspektīvā, kādā mēs neesam iedrošinājušies vai paraduši domāt visus 20 gadus svešumā:

- krievu komunistu kapitulācijas nebūs, tāpēc
- jāsekmē latviešu saimnieciskās labklājības rašanās un
- tautai jāpaveļ iespēja saskarties ar Rietumu pasaules idejām un kultūru.

Pēdējos gados mēs pamatoti esam bijuši norūpējušies par forsētu, draudīgu pārkrievošanu Latvijā, kas bijusi ļaunāka nekā pat Staļina valdīšanas laikā. Bet mēģinot izprast, piemēram, 1959. gada vasaras notikumu attīstību Latvijā pēc cēlonības likumības, redzam, ka uz to noveda Latvijas pārvaldes aparāta cenšanās pēc mazākas atkarības no Maskavas. Ar šo konstatējumu tomēr nekādā ziņā nav lūkots norādīt, ka krievi jebkad varētu atteikties no savu centienu gala mērķa - Baltijas telpas pārkrievošanas. Te tikai aizrādīts uz tādas situācijas saglabāšanu, "normālas dzīves apstākļiem", kas pieļauj mūsu politisko darbību, pieļauj nacionālās atbrīvošanās gribas stiprināšanu kā vienu no reālākiem starpposmiem ceļā uz tautas dzīvā spēka saglabāšanu un pašnoteikšanās tiesību atgūšanu. Jo (bez liekiem izskaidrojumiem!) bezkompromisa pagrīdes cīņai ar saukli - kailai varai pretī kaut kailas krūtis - tādai pašnāvībai mēs nedrīkstam mudināt nevienu latvieti, nedz visu tautu.

Tātad, vēlreiz konstatējot, ka Latvijas komunistiskā pārvaldes aparāta izteikta cenšanās kalpot latviešu tautas interesēm un iespējama sadarbošanās ar emigrantiem, nozīmē, ka

- mums var atņemt daudzas politiskā darbības iespējas Latvijā un
- var draudīgos apmēros pastiprināt pārkrievošanu, kurā ietilptu it sevišķi jaunās latviešu inteliģences izklīdināšana pa Krieviju,

esam sastapušies ar domu gājienu, kas nepavisam neatbilst mūsu ierastajai domāšanai. Tāda neparasta domāšana varbūt nebūtu arī nepieciešama, vai būtu pat kļūda, ja mums nebūtu vajadzības pēc politiskas darbības Latvijā tālākas nākotnes perspektīvā un ja mūsu tautai nekādi pārkrievošanas, t. i. iznīcināšanas draudi nepastāvētu.

Mums varbūt būs grūta, bet liktenīga izšķiršanās: rīkoties tagad noteikti un enerģiski vai nedarīt nekā jauna šeit skicētā mērķa virzienā un zaudēt pamazām visas politiskās darbības iespējas Latvijā, izveidojoties arvien lielākam atsvešināšanās momentam

starp abām tautas daļām.

Tā būs ne tikai liktenīga, bet arī grūta izšķiršanās, jo skicētā ofensīva prasa no statistiskās domāšanas pāriet uz dināmisku domāšanu un šādai ofensīvai vienmēr jāpaliek ierobežotai ofensīvai ar mērķi: nevis apzinīgi vājināt Latvijas pārvaldes aparātu, bet stiprināt latviešu tautas pozīcijas, visiem iespējamiem taktikas līdzekļiem mēģinot ietekmēt tās saimniecisko apstākļu uzlabošanu un nacionālās gara dzīves sekmēšanu.

Es vēlos pieminēt, ka šī ofensīva pirmā mirklī varētu maldīgi izlikties kā naīva kalkulētāja tā sauktā "piekāpīgā politika", lai, konfrontējot tāda veida pretiniekus kā komunisti, nonāktu pie vēl naīvu cerību auklējuma: automatiskas reakcijas veidā pretinieks būtu ietekmēts un piekāptos vai līdzīgi.

Bet ir tikai jāaplēš ofensīvas visas taktiskās iespējas, lai pavērtos cits skatījums!

Bez tam, šī pagaidām, cik man zināms, ir vienīgā plašāk skicētā ofensīva, kāpēc tās atraidīšana, neliekot neko labāku pretī, liecinātu tikai sliktu par mūsu demokrātijas izpratni un vispārīgi par mūsu nodomiem cīnīties par savu tautu.

Visbeidzot, ja mums būtu savs noteikts nacionālpolitiskās cīņas un ofensīvas plāns, kas atbilstu mūsu kopdomai, kam būtu latviešu resp. baltiešu emigrantu lielumlielā vairuma morāls un materiāls atbalsts, ļoti iespējams, ka tādām tam rastos dažs labs "sabiedrotais".

RADIORAIDĪTĀJA VIETA UN LOMA SAKARU UZTURĒŠANĀ

Jaunās politikas svarīgākā sastāvdaļa būtu sakaru uzturēšana un paplašināšana.

Pārrunu labad sadalīsim šos sakarus trīs grupās:

- reaģēšana uz komunistu propagandu, kļūdu un nepatiesību atspēkošana;
- līdzšinējā tautas informēšana par mūsu darbiem, uzskatiem, idejām, mērķiem;
- pārēja ofensīvā.

Reaģēšana uz Latvijas pārvaldes aparāta rosināto un veikto sakaru uzturēšanu, uz "sakaru komitejas" eksistenci emigrantu presē bijusi refleksi veidīga un noraidoša. Citādu reakciju ne mēs, ne arī "viņi" nav gaidījuši. Un ja vēl sakām, ka pilnīgi zinām viņu rīcības mērķus, pāri īsteni paliek, varbūt, tikai mazs jautājumiņš: kāpēc šāda veltīga laika un līdzekļu izšķiešana.

Bet vai ir veltīga? -

Latviešu tautas informēšana par mūsu dažādām aktivitātēm emigrācijā, par mūsu uzskatiem notikusi pēc mūsu pretinieku izvēlētām metodēm; tā galvenokārt bijusi mazāk vai vairāk neveiksmīga propaganda un retāk lamāšanās. (Te es nerunāju par ASV valdības raidītāju "Amerikas Balss" un citu valstu

līdzīgiem raidītājiem, ja tādi pastāv. Es runāju par latviešu pašu kontrolētajiem raidījumiem un cita veida informācijas sūtīšanu uz Latviju.)

Šīs mūsu propagandas vājo kvalitāti (to gandrīz vispārinot) es uzsvēru tāpēc, ka es ļoti, ļoti šaubos, vai ar "sadošanu", ar dūres rādīšanu pretiniekam no drošas slēptuves nez' vai var uzturēt tautā nacionālo apziņu, gūt jauno latviešu simpatijas un citus pozitīvus rezultātus.

Man pat gribētos teikt, ka otras puses dēvēšana tādos vārdos, kas apvaino, nez' vai neradīs negatīvu reakciju dažā labā latvietī Latvijā. Dieva dēļ, te netiek prasīta kaut kādas draudzības jūtu izrādīšana - bet tikai pieklājīgs lietišķums kā citas labākas pasaules liecinieks.

Bet vai informācija, cik tālu tā patiešām bijusi informācija, uz Latviju bijusi lietišķa, nezīnu spriest. Vai tā klausītājam patikusi, interesējusi, resp., skārusi viņa dzīves problēmu loku, arī nezīnu spriest. Bet neiespējams tas nebūtu, ja informantiem ir lietu un mērķa izpratne, laba iztēle un zināšanas.

Ierosinājumi "pārejai ofensīvā" būtībā nebūs nekas jauns. Par tiem jau būs domāts un spriests, dažs labs veids izmēģināts vai vēl joprojām tiek pielietots. Bet dotajai situācijai šodien īstenībā šāds raksturojums: atsevišķo cīnītāju vai cīnītāju grupu pasākumiem nav emigrantu lielākās daļas uzticības kaut vai tādēļ, ka tie lokāli un daudziem pilnīgi nezināmi, un tāpēc šie pasākumi nav apbalvoti panākumiem, nedz panākumu iespējām nākotnē tādā veidā, kādā tie spētu pacelties kopējās nacionālpolitiskās cīņas ietvaros.

Mūsu jaunajai politikai (vienalga, kāda tā kopējo diskusiju rezultātā noformēties!) panākumi būs tikai tad, ja tā atbildīs mūsu kopdomai un iemantos ne tikai emigrantu vairākuma materiālo, bet arī morālo atbalstu.

Mūsu pāreja ofensīvā nozīmētu pilnīgu iniciatīvas atņemšanu pretiniekam, jo mūsu pretinieku ofensīva būtībā jau bijusi tikai aizstāvēšanās pret mums un mūsu iespējamo darbību Latvijas teritorijā. Mūsu pāreja ofensīvā nozīmētu iespēju atspēkot propagandistu melus un naida paroles Latvijā, vispusīgi informēt tautu.

Bet kā visu to izdarīt?

Visreālākais un visietekmīgākais līdzeklis mūsu modernajā pasaulē ir baltiešiem pašiem savs neatkarīgs radio raidītājs Eiropā. (Es te nerunāju par populāro ideju - radio raidītāju uz kuģa.) Radio raidītājs (īsumā skicējot tā ideju) ir: privāts bezpeļņas pasākums igauņu, latviešu un leišu valodās; tas atrodas Eiropā un informē savus klausītājus par igauņu, latviešu un leišu tautu dzīves dažādām problēmām un sekmē šo tautu nacionālos centienus. Radio raidītājs nekādā ziņā nav identificējams ar kādu "pi-

rātu raidītāju" un tas nav vērstis ne pret vienu valsti un tajā pastāvošo iekārtu. Raidītāja redakcijas respektē vārda brīvību un sekmē iespēju izpausties dažādiem uzskatiem labāko demokrātijas tradīciju garā.

Šāds raidītājs Eiropā varētu īstenot visus tik nepieciešamos nacionālās audzināšanas un informēšanas darbus, kas vienlīdz svarīgi baltiešiem un it sevišķi baltiešu jaunatnei kā okupētajās dzimtenēs, tā brīvajā Eiropā.

Šāds raidītājs palīdzētu risināt un īstenot vai visas mūsu nacionālpolitiskās cīņas un kultūras politiskās darba problēmas, kādas vien es acīmklī varu iedomāties. Tas būtu:

- baze informācijai uz Latviju resp. Baltijas valstīm;
- ja nepieciešams, politiskās cīņas līdzeklis;
- no okupantu un pārvaldes aparāta uzraudzības un kontroles brīvs sazināšanās līdzeklis starp latviešiem Latvijā (sūtot raidītājam vēstules, sacerējumus, diskusiju materiālus un citu);
- sakaros ar tautiešiem Latvijā ārkārtīgi nozīmīgs līdzeklis gan defensīvā, gan ofensīvā nozīmē.

Šāds raidītājs pavērtu iespēju katru pretinieka politiski-propagandistisku gājieni atbildēt ar mūsu lietišķu, faktuālu, zinātnisku argumentāciju, piedaloties mūsu vēsturniekiem, valodniekiem, zinātniekiem, literātiem, politiķiem, kultūras un sabiedriskiem darbiniekiem. Šādi tautai būtu iespēja iepazīties tuvāk ar visām iepriekšminēto katēgoriju personībām.

Šāds radio raidītājs, sekojot labākām demokrātijas tradīcijām, būtu jāizvērst par līdzekli, kas, kaut ierobežotā veidā, izvestu arī zināmu kontroli par Latvijas pārvaldes aparāta rīcību Latvijā un spētu, kaut ierobežotā veidā, ietekmēt tā darbību. Kā izmantot daudzās un dažādās iespējas - tas, protams, būtu mūsu nacionālpolitiskās cīņas vadības izšķiršanā.

Šāda radio raidītāja praktiskajā īstenošanas darbā (daudz labāk nekā politiskās vai kultūrālās sadarbības centieni laukā) kopīgu, neatlaidīgu pūliņu rezultātā (apzinoties, ka cita ceļa kā kopējais baltiešiem nav, lai pasargātu sevi no iznīcības) varētu soli pa solim tapt pieredze un pirmie atzinumi ļoti reālai baltiešu tautu sadarbībai nākotnē.

Šāda radio raidītāja latviešu iniciatoru (atsevišķu personu un grupu) kopējie centieni varētu izveidot raidītāja pagaidu darbinieku kadru, pagaidu darbības noteikumus, kas būtu rosinājums un pamats nacionālpolitiskās vadības izveidošanai, kas veic raidītāja darbinieku un darbības noteikumu apstiprināšanu galīgā veidā un pārņem raidītāja latviešu daļas vadību. Citiem vārdiem, praktisks pasākums varētu vislabāk, ja nepieciešams, rosināt un sekmēt nacionālpolitiskās

cīņas vadības izveidošanu.

Šāda radio raidītāja labad (te es runāju, nebūt nedomādams, ka šāds raidītājs, pēc populāras idejas vadoties, atradīsies uz kuģa, vai, ka tam nebūtu jāatrodas uz kuģa) mums, emigrantiem, arvien tomēr paturot prātā centienus pēc savas nacionālpolitiskās cīņas vienas un kopējas vadības, jāsāk rīkoties jau šodien, kārtojot

- sakarus ar abu kaimiņu tautu pārstāvjiem,
- radio raidītāja līdzekļu jautājumus,
- raidītāja latviešu redakcijas un darbinieku pulka apzināšanu,
- radio raidītāja programmu mēnešraksta četrās valodās problēmas,
- raidītāja tehnisko darbu problēmas un
- beigās, bet ne - beidzot, radio raidītāja "darbības bāzes" vienmērīgu izveidošanu Latvijā: 1. informējot Latviju par šādu sakaru idejas, apjoma un mērķu tapšanu, 2. caur "uzticamības personām" radot plašāku uzticamības bāzi, 3. jau laikus rūpējoties par iespējām lai ikviens no Latvijas, kam ar radio raidītāja starpniecību vēlēšanās bez Latvijas pārvaldes aparāta kontroles sazināties ar citiem latviešiem Latvijā un rietumos, varētu savu vēlēšanos darīt raidītājam zināmu pa "simtiem dažādu ceļu".

Visbeidzot, atkārtosim vēlreiz to, ka radio raidītājs kā līdzeklis tīri politiskai darbībai ir ar neizmērojamu iespēju skālu. Pat visas teorētiskās diskusijas par tā pielietojšanas iespējām vien spēj ietekmēt un aizkavēt Latvijas okupantus veikt dažu labu drastisku tautas nacionālās dzīves ierobežojumu, var piespiest to piekāpties un, piemēram, ielaist Latvijā apolitiskās grāmatas un citas kultūras vērtības.

Protams, līdzšinējās pieredzes rezultātā es vēlos vēlreiz uzsvērt, ka mums jāstrādā labāko demokrātijas tradīciju ietvaros, jābūt gudriem diezgan, pieturoties pie informācijas par konkrētām lietām, izvairoties nogrimt spriedelējumu jūrā.

Ir tik daudz svarīgu jautājumu, uz kuriem tautai ļoti noderīgas būtu mūsu lietišķas atbildes vai padomi, jo mums pieejama visas pasaules informācija un iespējamās brīvas diskusijas.

Minēsim, piemēram, atbildes uz jautājumu, vai vēlams cittautu strādnieku, sevišķi krievu strādnieku, nomešanās Latvijas teritorijā "slēgtās grupās", vai sekmējama to izklaidētība pa visu zemi, protams, ja ir no teikums, ka nav novēršama to ieplūšana Latvijas teritorijā.

Vai, piemēram, būtu atbalstāma Latvijas pārvaldes aparāta cenšanās pieturēt jauniešus dzīvei uz laukiem, panākt to atgriešanos darbam un dzīvei Latvijas laukos? Vai modernā partizānu kara metodes par iefiltrēšanos resp., nostiprināšanos un domināciju laukos, atstājot pilsētas kā salas ielenkumā nebūtu apsveramas mūsu tautas nacionālpolitiskā

cīņā, kad Latvijas laukiem būtu jāpaliek latviešu dominācijā, lai vienmēr un nepārtraukti varētu turpināties cīņa pret atsevišķiem pretinieku cietokšņiem latviešu tautas teritorijā un par Rīgu kā latviešu garīgās kultūras centru un simbolu?

Vai radio raidītājs nevarētu arī kalpot kā politisks līdzeklis lietīškā argumentācijā par ievadmitas atcelšanu dāvanu saiņiem un saiņiem uz Latviju, protams, melntridzniecības aizkavēšanai izšķiroties, piemēram, par 2 bezmaksas saiņiem ģimenei ar 2 bērniem (3 ar 3 bērniem un līdzīgi) kādā noteiktā laika sprīdī?

Vai radio raidītājs nevarētu mācīt jaunam latvietim iepazīt, izprast un lasīt komunistisko laikrakstu tādu, kāds tas būtībā ir - krievu tautas interešu aizstāvis ar visāda veida maskētām parolēm. Vai atmākot komunistisko presi tā, lai tās patiesās informācijas kripatīņas, kas tajā nenoliedzami atrodamas par pasauli, pakalpotu informēšanai, arī nebūtu diezgan svarīgs darbs?

■
Cits sakaru uzturēšanas veids ir latviešu ekskursijas uz rietumiem (ne tikai uz "ārzemēm", jo ar ārzemēm Latvijā cilvēks, ļoti iespējams, mācījies saprast satelītzemes).

Lai sekmētu latviešu ekskursijas, jāreducē briesmas, ka tūristi bēg. Šāds konstatējums ir pilnīgi pretējs līdzšinējiem ieskatiem. (Ja šeit man rastos piepeša pretargumentācija, es vēlētos tikai atjautāt, kas noticis ar tiem nedaudzajiem latviešiem, kas izbēga brīvībā: vai viņi nav jau pa lielākai daļai pilnīgi asimilējušies un zuduši latviešiem?)

Ielēsīsim, ka Latvijas pārvaldes aparāta propagandisti var ignorēt rietumu preses (par cik nu tā pieejama), radio raidījumu un tūristu, dzimtenes apciemotāju, informāciju par dzīves apstākļiem rietumu pasaulē, par latviešu stāvokli emigrācijā, par to idejām, centieniem. Bet vai un par cik tie varēs ignorēt no dzimtenes izlaisto tūristu, aculiecinieku, mājās pārvestās informācijas ietekmi?

Šī iemesla dēļ varētu izskaidrot, kāpēc latviešu braukšanu uz rietumiem ārkārtīgi ierobežo vai ļoti kontrolē, uzrauga. Bet tūristu skaitam uz rietumiem pieņemoties, pārvaldes aparāta propagandisti būtu spiesti uzmanīgi mainīt absurdo rietumu dzīves apstākļu nonicināšanu. Šo maiņu savukārt vēl vairāk ietekmētu pārbraukušo tūristu liecības, jo katram tūristam mājās būtu vairākas "uzticamības personas" (draugi), informācijas tālāk izplatītāji.

Ikviens rietumos bijis latviešu tūrists, neatkarīgi no savas ideoloģiskās pārliecības, varētu būt visai piemērots un visai ietekmīgs sakaru uzturētājs starp rietumiem, rietumu idejām, centieniem un starp izolēto dzimteni.

"Normālas dzīves apstākļi" un tālredzīga mūsu nacionālpolitiskās vadības nostāja varētu būt priekšnoteikums šo sakaru padziļināšanai.

Pārtraucot praktisko iespēju un darbu uzskaiti, vēlētos vēl pieminēt, ka neesam tikpat kā nemaz veltījuši vērību tiem ārzemniekiem - sevišķi jauniešiem, kas kā dažādu delegāciju piederīgie brauc uz Latviju vai bijuši Latvijā. Šie jaunieši parasti nāk no tām zemēm (vai tā būtu tikai sagādīšanās?) kur latvieši bijuši aktīvi pretkomunistiskajā informācijas darbā un savas tautas un Latvijas interešu aizstāvēšanā.

MŪSU STĀVOKĻA SKICĒJUMS (turpinājums)

Tālāku diskusiju rosināšanai minēšu dažus mūsu stāvokļa vērojumus, kam varētu būt sava loma pārdomās par nacionālpolitiskās cīņas vadības problēmām, proti (un es minu tikai, manuprāt, raksturīgākos vērojumus):

- atšķirība starp Latvijas pārstāvjiem un latviešu pārstāvjiem;
- starpība starp kāda institūta vienkāršu pārdēvēšanu citā nosaukumā un dažādu institūtu apvienošanu, diezgan striktu pārkaršanu jauniem uzdevumiem;
- lielākās latviešu pārstāvniecības stāvoklis iepretī nacionālpolitiskai cīņai;
- gadījums, kur cīņas "līdzeklis" kļuvis par "mērķi";
- defetisma pazīmes mūsu domāšanā;
- kuriozā, bet kaitīgā "kaut kas jādara" formula.

■
Pie pirmā punkta - man liekas, ka neatkarīgās Latvijas republikas diplomātiskiem pārstāvjiem ir daudz lielāka nozīme un svars, nekā mēs, emigranti, esam to priekšstatījuši un izrādījuši. Jo valstis, kas neatzīst Latvijas resp. Baltijas valstu iekļaušanu PSRS un atzīst šo valstu likumīgās diplomātiskās pārstāvniecības, nedara šos aktus tik daudz inkorporēto tautu dēļ (nekādā ziņā emigrācijā esošo tautas locekļu dēļ), bet ļoti savtīgos nolūkos, proti, katra rīkojoties pilnīgi savas tradicionālās un nacionālās ārpolitikas ietvaros un interesēs.

Šo faktu nekad īsti neesam mēģinājuši aptvert, un kad 1952. gadā kādā lielākā latviešu sanāksmē¹²⁾ tiek izcelts Latvijas diplomātiskā pārstāvja īpašais stāvoklis un prestiža jautājums, auditorija to neizprot ("zālē skaļi smiekli"). Tāpēc esam arī dažkārt šiem pārstāvjiem it kā prasījuši veikt lietas, ko tie kā tādi nedrīkstētu vai kas tiem nebūtu jādara un esam akceptējuši viņu tādu rīcību, kas varētu viņus diskriminēt no neatkarīgas Latvijas republikas pārstāvjiem par kolaboran-

tiem ar kādu svešu varu vai tās dažādiem institūtiem.

Piemēram, Latvijas valsts diplomātiskais pārstāvis ASV, manuprāt, nav baudījis savam statusam atbilstošu latviešu cēluma amerikāņu respektu, jo ticis konsultēts jautājumos, kas varētu iedragāt Latvijas pārstāvja cieņu, lai neteiktu vairāk; ticis aicināts veikt to, ko tas kā Latvijas republikas diplomātiskais pārstāvis nevar darīt ASV pavalstnieku uzdevumā.

Latvijas diplomātiskais pārstāvis, piemēram, ASV taču nevar "cīnīties par Latvijas neatkarību", jo ASV šo neatkarību nekad nav apšaubījusi, noliegusi, bet joprojām turpina atzīt neatkarīgu Latvijas republiku. Latvijas diplomātiskais pārstāvis var gan informēt ASV valdību, piemēram, par okupētās teritorijas dažādajām problēmām, par latviešu emigrantu nacionālpolitiskiem centieniem.

Vispār, trūkstot neatkarīgās Latvijas republikas pagaidu valdībai emigrācijā, kuŗas izveidošanas kādreiz izšķirīgi aizkavēja ¹³⁾ Latvijas diplomātiskais pārstāvis Lielbritānijā un "Latvijas ārkārtējo pilnvaru nesējs" nelaiķis Kārlis Zariņš, neatkarīgās Latvijas pārstāvības institūtu lokā, iepretī okupētai teritorijai, ir visai dīvains robs... Lai raksturotu tā cilvēka uzskatus, kas noteikti nostājās pret politiskās emigrācijas kopēju vadību, atcerēsimies viņa vārdus kādā latviešu sanāksmē ASV ¹⁴⁾: "Un tad es lielā aizkustinājumā teicu mūsu prezidentam (Kārlim Ulmanim Rīgas pilī 1940. gada 19. februārī) - 'Cik ilgi vien es dzīvošu, es stāvēšu par Latvijas sarkanbaltsarkanām krāsām un valdības pilnvaras izpildīšu pēc labākās apziņas'. Un tā mēs izšķīrāmies, bet valdības dotās pilnvaras uzticīgi izpildīšu līdz galam, kamēr mums būs atkal likumīga valdība." Nelaimīga ir tā valsts, kuŗas pārstāvji, lai kādas būtu viņu pilnvaras, domā, ka viņu persona tikpat nemirstīga, cik nemirstīgi viņiem dotie uzdevumi.

Šie pāris paragrafi lai ierosina pārdomas par to, ko var un ko drīkst darīt Latvijas pārstāvji un ko latviešu pārstāvji; un par to, ko vieni nedrīkst vai nevar - to otri drīkst vai var.

Starpība starp kāda institūta pārdēvēšanu citā nosaukumā un dažādu institūtu apvienošanu, diezgan striktu pakārtošanu jauniem uzdevumiem ir, varbūt, tikpat liela, cik lielu piepūli, neatlaidību un iecietību demokrātiskajā sadzīves veidā prasa katra jautājuma risināšana.

Manuprāt, būtu taču visai liela starpība, vai, piemēram, Brīvās Pasaules Latviešu Apvienību, kas nu jau pastāv vairāk nekā 10 gadus, pārdēvētu, piemēram, par eksilvaldību ("tie paši vēži citā kulītē") vai, domājot par nacionālpolitiskās cīņas, mazāk - par reprezentācijas vadību, veiktu zināmu organizātorisku pārkārtošanās darbu labāko demo-

kratijas tradīciju garā tādējādi, ka emigrantu nacionālpolitisko vadību izveidotu no

- emigrantu izraudzītiem pārstāvjiem - izpildvaras un
- dažādu organizāciju nacionālpolitisko lietpratēju komisiju pārstāvjiem - padomdevējiem.

Lūkojot lietišķi izprast emigrantu skaitliski lielākās pārstāvniecības, proti, Amerikas Latviešu Apvienības (ALA-s) nacionālpolitiskās cīņas centienus, mums nav pamata teikt, ka ALA izteikti būtu vadījusi šādu cīņu; tāpat mums nav pamata to prasīt vai šādu stāvokli kritiski novērtēt.

Kaut, piemēram, ALA-s valdē iecienīta politiskā stāvokļa iztirzāšana, virzīta pret ikreizējiem saspīlējumiem dažādās pasaules malās un kaut tā emigrantu periodikā atspoguļojas rakstos kā dažādas cīņas paroles, man nav pierādījumu, vai šīs pārrunas un atzīnumi praktiski iespiecas nacionālpolitiskā cīņā. Ka tā varētu nebūt, šādu secinājumu pamato, piemēram, priekšsēža amata kandidāta Pētera Lejīpa formulējums 1951. gadā ALA-s dibināšanas kongresā ¹⁵⁾: "Nevaru apsolīt uzņemties uz saviem pleciem apvienības darba lauvas tiesu, nekādā gadījumā ne tehnisko darbu. Ir arī jāiegaumē, ka lielākā daļa delegātu un viņu vēlētāju ir jaunie imigranti, kas Latviju atstājuši vēlāk. Un kaut arī man par dzimto zemi Latviju ir tādi paši ideāli kā pārējiem latviešiem, tomēr tagad esmu jau lojāls ASV pilsonis. Tāpēc lūdzu delegātus pirms balsošanas padomāt, vai relātīvi jaunāks imigrants nav piemērotāks kandidāts... Es saprotu, ka apvienība pirmā kārtā ir ASV latviešu organizāciju darba koordinētāja, otrkārt, organizācija, kas, kur tas nepieciešams, runātu visu šīs zemes latviešu vārdā un, treškārt, lai veiktu tos uzdevumus, ko neviena lokālā organizācija nedara, vai arī nevar darīt."

Protams, toreiz ievēlētā (un līdz šim vienīgā) priekšsēža formulētā Apvienības mērķu izpratne neizslēdz tiešas nacionālpolitiskās cīņas iespējas ("veikt tos uzdevumus, ko neviena lokāla organizācija nedara, vai arī nevar darīt"), bet to ierobežo dažādi priekšnoteikumi.

Bet mums nav pamata nerespektēt šo priekšsēža formulējumu un neidentificēt to ar Apvienības darbu aizvadītajos gados, prasot no Apvienības to, kas nav bijis Apvienības uzdevums.

Kad cīņas "līdzeklis" kļūst par "mērķi", raksturīgs piemērs tam, manuprāt, ir Amerikas Latviešu Jaunatnes Apvienības darbība Emigrācijas nacionālpolitikā, bez noteiktas vadības un konstruktīvas kritikas, iestājas līdzekļu un mērķu konfūzija un cīņas "līdzekļi" dažkārt kļūst par "mērķiem".

Jaunatnes Apvienības mērķi (es runāju par posmu līdz jaunu statūtu apstiprināšanai 1964. gada kongresā) bija 1.) latviešu jaunatnes saglabāšana Latvijai un 2.) kopīgs darbs latviešu tautai un Latvijai.

Pēdējos gados jaunatnes audzinātāji (lietpratēji) un emigrācijas periodika Apvienības darba novērtējumā vadījies no formulas, ka tas bijis sekmīgs par tik, par cik īstenoja nacionālā audzināšana (saglabāšana) un cīņa pret asimilāciju ("krusta kara gājiens"). Apvienības darbinieki pret šādu vērtējumu nav iebilduši.

Šis formulējums loģiski ļauj secināt: par cik veikta nacionālā audzināšana un cīņa pret asimilāciju, par tik veikts "kopīgs darbs latviešu tautai un Latvijai".

Kas noticis? Redzam, ka no "nacionālās audzināšanas", "latviskuma saglabāšanas", "jaunatnes saglabāšanas Latvijai", no zināma līdzekļa izveidojies izteikts mērķis, kam tiek pakārtots (būtībā anulēts) statūtos minētais otrs mērķis.

Jaunatnes Apvienības darbā ļoti maz tāda vēriena darbu, ko varētu identificēt kā darbu latviešu tautai un Latvijai, protams, ja par šādu darbu neuzlūko tikai nacionālo audzināšanu un cīņu pret asimilāciju. Bet uzlūkot pēdējās par mērķi, kas aizstāj nacionālpolitisku cīņu, ir nodevīga nostāja pret cīņu par latviešu tautas tiesībām.

Ko latviešu tautai īsteni palīdz daži simti Jaunatnes Apvienības biedru, kas gads gadā atkārtoti, ka saglabā latviskumu?

Mūsu nacionālpolitiskās cīņas vadītājiem jārēķinās, pat aktīvi jānostājas pret zināmu defetisma izpausmi mūsu domāšanā, ko, liekas, ļoti sekmējusi aicināšana uz tā sauktiem "maziem darbiem" latviešu apmetnēs. Patiešām parādās pazīmes, ka cilvēki ar mieru pieņem un samierināties ar lielāko neveiksmi un nelaimi mūsu dzīvē, proti, trimdu resp. emigrāciju.

Laikā, kad mūsu izmisīgā cīņa pret asimilāciju, pret jaukto laulību cirstiem robiem mūsu rindās aicināt aicina no statiskas domāšanas pāriet uz dinamisku domāšanu, lai vienības un apvienošanās gribu parādītu darbos, mēs lūkojam iecirtīgi saglabāt emigrācijas pirmajos gados (runāju tieši par ASV) radītās saskaldītības status quo.

Kā raksturīgs piemērs ir gadījums ar kādu 284 iesvētītu locekļu lielu latviešu draudzi ASV, kas, palikusi bez telpām dievkalpojumiem, tagad varētu apsvērt sadarbību ar pilsētas otru latviešu draudzi, kurai savs jauncelts dievnams. Vai tas tiek darīts? Vai otra draudze "nākusi pretim"?

Man ir zināma pirmās draudzes argumentācija pret savas jaunas baznīcas celšanu un par lietotas pirkšanu. Šī argumentācija ir viena no raksturīgākām defetisma liecībām mūsu domāšanā emigrācijā, proti: "Jauna

baznīca būtu ceļama, ja tai būtu jākalpo daudzām paaudzēm, bet, redzot, ka mūsu jaunatne izklīst, nevaram cerēt, ka draudzei pēc 30 līdz 40 gadiem vairs būs vajadzīga tik liela baznīca. -- Tādēļ vispirms jāmēģina nopirkt baznīcu pilsētā... Draudzes locekļu vairākums dzīvos vēl ilgi, un ar vienreizēju piepūli baznīcas jautājums būs izšķirts priekš viņiem uz visu mūžu."¹⁶⁾

Nacionālpolitiskās cīņas vadības uzdevums būtu palīdzēt pārvarēt šādu nostatījumu mūsu domāšanā, kas traucē koncentrēt un pakārtot mūsu spēkus un līdzekļus tam darbam un cīņai, kā dēļ devāmies trimdā."¹⁷⁾

Katra atsevišķā emigrācijas latvieša uzskatu un domu svarīgums nav tādā ziņā izpaudies un uzsvērts mūsu kopējo centienu sekmēšanā, kā tas būtu nepieciešams. Gluži otrādi, emigrācijas latvietis, gribētos teikt, ir maldināts, atstāts neziņā, lai neteiktu - mulkots, kad ticis aicināts veikt to "kaut ko", kas nekavējoties jādara Latvijas labā. Ar šo "kaut kā darīšanas" formulu dažs labs emigrācijas "cīnītājs" pārāk viegli ticis vajā no uzticētās atbildības sabiedrības priekšā. Mūsu atmiņā taču glabājas daža laba svinīga sanāksme vai sēde, kur... "pieņēma lēmumu, ka kaut kas tūlī jādara Latvijas labā".

Šis kuriozais "kaut kas", pat atbildīgu latviešu pārstāvju teikts, visus 20 emigrācijas gadus bijis kā ķēniņa jaunais tērps Andersena pasakā: visi esam it kā pievienojušies un klusēdami runājuši līdz, "jā, kaut kas jādara tūlī", bet vai nevienam nav bijusi drosme prasīt, kas ir tas "kaut kas", kas jādara, jo citādi - tie ir tukši vārdi un neko nenozīmē.

Tāpēc jau arī šī studija tapusi, lai būtu ierosmes pārdomām un diskusijām. Un nevis tāpēc, ka mums būtu trūcis strīdu par pagātņi, bet tāpēc, ka mums trūcis diskusiju par nākotnes darba praktiskām alternatīvām.

NACIONĀLPOLITISKĀS CĪNAS VADĪBA

Tagad es minēšu jautājumu, kas var būt un var arī nebūt visai strīdīgs jautājums: vai mums ir vai nav sava nacionālpolitiskās cīņas vadība?

Bet es gribētu aizkavēt iespējamus strīdīgus ar paradoksālu ierosinājumu: izveidosim vadību iespējami pilnīgu, lai tad vienlaikus redzētu, ko bijām vai jau nebijām darījuši savas tautas interešu labad!

Es noteikti izvairos apgalvot, ka mums nav bijusi nacionālpolitiskās cīņas vadība, lai tādējādi ar savu personīgu vērojumu nedotu iemeslu patiešām nevajadzīgiem strīdiem. Es labprāt vēlētos beigt šīs pārrunas ar atzinumu un prasību pēc mūsu nacionāl-

polītiskās cīņas vadības pakārtošanas jauniem uzdevumiem un jauniem cīņas veidiem.

Summējot pārrunu galvenās domas un pakļaujot pārrunas nobeigumam nepieciešamiem konstatējumiem, es teikšu: neauklēsim ne mazākās illūzijas par krievu komunistu plāniem Latvijā, ka tie varētu labprātīgi grozīties Latvijai un latviešu tautai vēlāmākā virzienā. Krievu plāni ir, ka Latvijai jāpaliek PSRS sastāvdaļai un ka tai agrāk vai vēlāk jāpārkrīvojas, ciniski runājot, "tautu draudzības un brālības labad", kas viena no iemīlotākām maldu parolēm propagandistiem Latvijā.

Vai mūsu norobežošanās no Latvijas, tik ilgi, kamēr tur pastāvēs uzspiestā padomju iekārta (okupācijas vara) īsteni nesekmē politiski un garīgi izolētās Latvijas pārkrīvošanu? Ielēšim, ka Latvija ļoti pamatīgi norobežota arī teritoriālā ziņā - tai nav pat robežu ar kādu satelītvalsti.

Katra mūsu vēlēšanās un rīcība cirst tautai logus uz pasauli papildam saskanēs ar latviešu tautas vēlēšanos, saskanēs arī ar tās pārvaldes aparāta daudzu funkcionāru vēlēšanos, it sevišķi, ja kļūstam viņu acīs mazāki "komūnisma pretinieki", izstarojam civīlizētās pasaules kvalitātes, esam gudri politiski diezgan, lai ieskatītu, piemēram, ka tukša lielīšanās ar "tiesām un karātavām" ir visnepiemērotākais politiskās "argumentācijas līdzeklis".

Latvijas un latviešu tautas identitātes saglabāšana lai ir viens no galveniem mērķiem tam brīdim, kad ar līgumiem (un lai Dievs nedotu, ka ar karu!) kārtos nenokārtotās tautu attiecības un tautu tiesības Eiropā.

Tāpēc Latvijas resp. Baltijas tautu jautājumam jābūt valstsvīru darba istabās, tāpēc jāizveido politiska darbība Latvijas teritorijā. Jo neatkarīgi no tā, kā lielvalstu savstarpējās attiecības varētu sekmēt vai kavēt satelītvalstu, anektēto valstu un apspiesto tautu brīvības centienus, politiskā darbība to teritorijās ir vissvarīgākais faktors brīvības centienu atbalstīšanā, lai ikvienai darbībai brīvības virzienā no ārpuses būtu apspiestās tautas atbalstītāja reakcija no iekšpuses.

Saprotams, ka nevaram paļauties uz aplēsto un cerēto seku vai reakciju automatisku iestāšanos. Mēs atrodamies daudz citādākā situācijā iepretī tiem, ar kurām lūkojam uzņemt sakarus. Mēs varam vienoties par zināmu taktiku, par atkāpšanos stratēģisku ieguvumu dēļ, kurpretī ne latviešu tautai, ne Latvijas pārvaldes aparātam šādu iespēju nav. Tikai mūsu spiedienu rezultātā mēs varam cerēt, ka viņiem atļaus taktiskus "zaudējumus".

Līdz galam neizdomātas nacionālpolītiskās cīņas un nedabīgas stūrgalvības dēļ mēs zaudējam un zaudēsim visas savas priekšrocības un cīņas iespējas.

Cīņu par savas tautas tiesībām un interesēm, par Latvijas valsti iespēsim tikai,

ja mums būs nacionālpolītiskās cīņas vadība. Un te es nedomāju nemaz tik daudz par atsevišķu spējīgu personu sakoncentrēšanu kopējai lemšanai, kā par iespēju visām emigrantu domām, vēlējumiem un centieniem saplūst vienkopus, lai šis garīgo spēku kopums kā lielumlielā vairuma izteikta ideja ierosinātu nogaidītājus vai atturīgākos. Neba visi emigranti apveltīti ar politiskās cīņas darba interesēm, bet visi emigranti gan apveltīti ar vēlēšanos palīdzēt savai tautai, no kuņas tie nāk!

Mūsu nacionālpolītiskās cīņas vadībai

- jāpārstāv visu emigrantu uzskati,
- jābūt ofensīvas vadītājam un
- jābauda iespējami lielākā emigrantu vairākuma morāls un materiāls atbalsts.

Kā panākt šiem galveniem priekšnoteikumiem atbilstošas vadības izveidošanu? Kā panākt to, ka mums ir nacionālpolītiskā cīņas vadība, kas atbild par to, ka ir cīņa?

Var būt daudzi un dažādi ceļi. Bet var būt arī daži atsevišķi ceļi, kas, vienlaikus sākti, ved uz kopējo mērķi.

Mūsu šodienas sauklim vajadzētu būt: vienot apvienojot!

Visai reāla un ietekmīga cīņas vadība var izauzt tikai visu emigrantu vēlēšanās un centienu rezultātā, līdztekus veidojot tādu reālu pasākumu kā radio raidītāja saimi un raidītāja materiālo bazi.

Vienojoties par vēlētu pārstāvju izraudzīšanu, līdztekus var vienoties par lietpratēju - padomdevēju izraudzīšanas veidu.

Un visbeidzot, no dažādu ierosmju uzskaitījuma: demokrātiskā sabiedrībā ir robežas, kuņas nedrīkst pārkāpt, ar kušām jāērķinās, prasot sabiedrību uzņemties nest materiālas saistību nastas. Lai šīs robežas nepārkāptu, ir svarīgi zināt ik katra emigranta domas un uzskatus.

Bez kopējas nacionālpolītiskās cīņas vadības, kopēji sprautiem mērķiem, rīcības un cīņas veidiem mēs neko nepanāksim.

Par tik, par cik liela un patiesa ir mūsu vēlēšanās palīdzēt savai tautai un cīnīties par tās tiesībām, par tik mēs arī netaupīsim pūles, lai radītu un izveidotu nacionālpolītiskās cīņas vadību, vienojot apvienodami, visu mūsu spēku un spēju iespējami labākai un pilnīgākai izmantošanai.

Visi atsevišķi cīņas mēģinājumi un "partizānu grupas" uz savu roku nekad nepanāks to, ko panāks noteikta politiska darbība, kam lielumlielā emigrācijas vairuma morāls un materiāls atbalsts.

Jo no šī mērķa - nacionālpolītiskās cīņas vadības (es te nedomāju emigrantu līdzšinējās pārstāvniecības un reprezentantus) izveidošanas atteiksimies, tas būs liktenīgs solis. No politiska emigrantu pulka agrāk vai vēlāk kļūsim par viegli izklīdināmu pūli. Lai šis brīdinājums aizsniegtu mūsu ausis! Cīņa mūs var vienot. Zaudējot šo raksturīgo īpa-

šību, viegli zaudēsim savu identitāti svešu tautu vidū.

Kāda būtu alternatīva, ja mēs nespētu izveidot nacionālpolitiskās cīņas vadību? Alternatīva tāda, ka cīnīsimies katrs pa sevi. Šādas alternatīvas raksturīgas pazīmes ir to pāris emigrācijā populāru latviešu nostāja un rīcība, ko es pieminu šīs studijas sākumā pirmajā teikumā, kas mūs ļoti, likās, satrauca un kas steidzināja mani šīm diezgan pagaram pārdomām.

1. Kopdoma (pēc Dr. V. Nollendorfa) - individuālu uzskatu sinteze kādas cilvēku grupas vairākuma uzskatā. Kopdoma izveidojas brīvas, nepārtrauktas individuālo uzskatu pārrunāšanas, saskaņošanas, pārveidošanas ceļā. "Kopdoma" atšķiras no dogmatiskas vai doktrināras domāšanas, ko kādas cilvēku grupas individuālie pārstāvji principā negrozītu pārņem no pastāvoša uzskatu krājuma.
2. Satelītvalsts - tiesiski neatkarīga, bet faktiski atrodas kādas lielvalsts dominējošā ietekmē.
3. Anektēta valsts - pret pašas gribu citā valstī iekļauta valsts.
4. Šai studijā, cik vien iespējams, lietots termins "Latvijas pārvaldes aparāts", izvairoties lietot latviešus aizkarošos "vergu valsts vasaļi", "okupantu rokas puiši", "okupācijas iestāžu ķipari". Termins "Latvijas pārvaldes aparāts" vislabāk arī raksturo tā sauktās Latvijas PSR ministru padomes (valdības) un citu iestādījumu faktisko atkarību no Maskavas.
5. Piem., "Das Ostpreussenblatt" Vācijā, rakstot par 1. latv. Dziesmu Sv. Eiropā, min latviešus kā "kādas tautas piederīgos, kuru Rietumeiropā šodien tikko vairs piemin." (1964. gada 8. aug.)
6. Propagandas izdevumā "Dzimtenes Balss", 1965. gada 9. n-rā.
7. Skat., piem., Latviešu Nacionālās Padomes (LNP) uzsaukumu "Latvieši", "Latvju ziņās" 1948. gada 11. aug., 61. n-rā.
8. Laikrakstā "Laiks" 1953. gada 21. martā.
9. Plašs ieskats pēckara laika problēmās J. Simsona dar-

NOBEIGUMĀ

vēlos vēlreiz uzsvērt, ka nevienam netiek ierosināts kaut kādā veidā kapitulēt krievu okupācijas varas priekšā. Gluži otrādi, ikvienam tiek rādīti veidi un metodes šī politiskā varas akta pārvarēšanai.

Ko mēs katrs praktiski un tieši varētu darīt? Vispirms varbūt divas lietas:

- rūpēsimies katrs pa sevi kā mākam, lai mums būtu nacionālpolitiskās cīņas vāba,
- pēc tam uzticēsimies tai, veltījot visu iespējamo savu atbalstu.

bā "Komunistu propaganda Latvijā" referātu krājumā TĀLTĀLU TĀLUMĀ, 34. lappusē.

10. turpat.

11. Šeit jēdziens "politiskā darbība" lietots tai izpratnē, ko latviski formulējis prof. J. Peniķis - "politiska darbība ir mēģinājums ietekmēt sabiedrību tā, lai tā virzās uz kādu vēlamu mērķi."

12. ALA-s kongresā Vašingtonā, 1952. gada 7., 8. un 9. martā.

13. Pēc "Latvija Amerikā" informācijas 1953. gadā - "Eksilvaldības idejas propagandētājiem savu kategorisko 'nē' tagad pateicis mūsu valdības ārkārtējo pilnvaru nesējs sūtnis K. Zariņš: ""Latvijas eksilvaldība pašreizējos apstākļos var tikai jaukt. /Ko? - ref./ Mēs šobrīd nekā neiegūtu. Anglosakšu zemes atzīst gan Latvijas sūtņus, bet neatzīst eksilvaldību. Ārlietu ministrija Londonā man atgādina, ka trimdas valdības dibināšana būtu nedelikāta lieta. Ja jūs atzītu kādu eksilā nodibinātu valdību, ko Anglija nevar atzīt, mēs būtu spiesti revidēt attieksmes ar jums kā Latvijas pilnvarotu sūtni.""

14. ALA-s valdes sēdē 1952. gadā (pēc "Latvija Amerikā" informācijas).

15. "Laiks" 1961. gada 22. februārī.

16. Kalamazū latviešu ev. lut. draudzes "Aicinājums" 1965. gada 17. febr.

17. No šādas noslieces dzejojī "Lūgšana latviešu Dievam" mūs brīdinājis dzejnieks Arturs Kaugars 1952. gadā publicētā krājumā "Dzērve sauc": "Neliec man apsūbēt svešumā Ar mierīgas dzīves rūsu, Lai neaizmirstu nekad un nekā Lielo cīņu - cīņu mūsu."

Kā uzvesties, apciemojot okupēto Latviju?

Īss apskats par aktuālu problēmu

Vilmārs Kukainis

Tuvojas vasara, un līdz ar to vienā otrā latviešu ģimenē tiek apspriests jautājums - vai nevajadzētu šīgada tūristu sezonā apciemot okupēto Latviju? Vairāki, ieskaitot pat latviešu mācītājus, tur bijuši iepriekšējos gados, un viņiem nekas ļauns nav noticis -

saka vieni. Būtu interesanti apskatīt savu dzimto zemi pēc vairāk nekā divdesmit gadu prombūtnes un satikt vēl tur atlikušos radus un draugus. Bet vai mūs nepiespiedīs sadarbības ar okupantiem, kaitējot Brīvās pasaules latviešu un mūsu pašreizējās patvēruma

zemes interesēm? Dot okupantiem iztapīgas intervijas Rīgas radiofona un "Dzimtenes balss" reportieriem un liekt muguras sarkano varas vīru priekšā būs augstā cena, kas jāmaksā tūristiem no Brīvās pasaules - saka otri.

Brīvās pasaules latviešu sakari ar Latvijā palikušo tautas daļu sākās jau drīz pēc Otrā pasaules kara beigām pirms gadiem astoņpadsmit vai deviņpadsmit, sūtot cauri cenzūrai pirmās vēstules. Tām sekoja "Amerikas balss" un citu radio staciju raidījumi latviešu valodā, okupantiem mēģinot tiem atbildēt ar saviem raidījumiem, kuŗu dzirdamība gan parasti tālāk par Zviedriju, Dāniju un Ziemeļvāciju nesniedzās, un "Dzimtenes balss" lapu, kas par brīvu tiek piesūtīta dažiem "izredzētiem" mūsu vidū. Tad sākās paciņu sūtīšanas laikmets, palīdzot nevien paciņu saņēmējiem Latvijā, bet arī tās okupantiem, kas nekaunējās iekasēt augstu ievadmitu. Pretim no Latvijas vienam otram atnāca okupantu izdotā literatūra vai kāda latviska piemīlieta. Tagad nu beidzot esam nonākuši pie stāvokļa, ka daži no mūsu vidus ir sākuši, ciešāku sakaru uzturēšanai, apciemot okupēto Latviju. Neatkarīgi no tā, vai tas mums patīk vai ne, okupētās Latvijas apciemojumi katru gadu ir vairojušies. Savs nopelns pie tā ir arī okupantu nodibinātās sakaru uzturēšanas komitejas saldajiem aicinājumiem un dažādu latviešu sarīkojumu, kā piemēram, dziesmu svētku, apmeklēšanas iespējām.

Tā kā mūsu vadītājas trimdas organizācijas līdz šim ir noraidījušas jebkāda veida okupētās Latvijas apciemojumus, arī tādus, kas palīdzētu tur esošiem latviešiem vai arī mūsu pašreizējām patvēruma zemēm, tad trūkst vadlīnijas, kā rīkoties, nonākot Latvijā, tiem, kas tomēr ir izšķīrušies uz okupēto Latviju braukt. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka viens otrs šāds latviešu tūrists, nezinādams kā rīkoties, ir smagi uzķēries uz okupantu propagandas āķa.

Šī raksta nolūks nav ieteikt latviešiem okupētās Latvijas apciemojumu vai arī viņus no šāda apciemojuma atrunāt, bet gan gluži vienkārši mēģināt palīdzēt tiem, kas dažādu, viņiem svarīgu, iemeslu dēļ ir izšķīrušies braukt. Pie tam, laimīgā kārtā, mums pašiem par to nav gaŗi jādebatē, jo varam mācīties no citu pieredzes.

Korejas kara laikā ASV vadītājas personas bija pārsteigtas, ka daudz amerikāņu kara gūstekņu lielākā vai mazākā mērā labprāt sadarbojās ar komunistiem. Pēc kara beigām un gūstekņu atlaišanas mājās tā laika ASV prezidenta Eizenhauera ierosmē nodibi-

nāja speciālu studiju grupu, lai noskaidrotu, kāpēc tas tā noticis. Lietpratēju atzinums bija gandrīz vienprātīgs - karavīriem nebija norādītas stingras vadlīnijas, kā pretoties komunistu "smadzeņu mazgāšanai". Lai šī smagā kļūda neatkārtotos, tika izstrādāts sešu paragrafu gaŗš "uzvedības kodeks", par kuŗa pārkāpšanu saskarē ar ienaidnieku tagad draud kara tiesa. Kā pieredze rāda pašreizējā konfliktā Vietnamā, šīs vadlīnijas ir bijušas gandrīz simtprocentīgi efektīvas. Šeit ir šīs sešas tezes mazliet pārstrādātā un mikstinātā veidā, piemērojot tās latviešu cilvēpersonu lietošanai. Tās būtu stingri jāievēro katram, kas ir izšķīries braukt ciemos uz okupēto Latviju, bet nevēlas palikt par komunistu līdzskrējēju.

1. Es esmu brīvās pasaules latvietis. Es aizstāvu citu brīvās pasaules latviešu un patvēruma zemes intereses.
2. Apciemojot savu dzimto zemi, es neļaušu tās okupantiem sevi izmantot propagandas nolūkos. Es palīdzēšu saviem ceļa biedriem pretoties okupantu amatpersonu uzbāzībai.
3. Ja okupantu varas vīri mani iztaujās, es pretošos viņu ideoloģijai visiem iespējamiem līdzekļiem. Es nepieņemšu nekādu okupantu labvēlību vai dāvanas.
4. Es palikšu uzticīgs saviem ceļa biedriem. Es nesniegšu par viņiem nekādu okupantiem noderīgu informāciju.
5. Mans pienākums ir sniegt okupantu amatpersonām tikai manā pasē esošo informāciju. Ne mutvārdiem, ne rakstos es neizteikšos pretēji citu brīvās pasaules latviešu un savas patvēruma zemes interesēm.
6. Es nekad neaizmirsīšu, ka esmu brīvās pasaules latvietis, atbildīgs par savu rīcību un uzticīgs brīvības ideāliem. Lai Dievs man uz to palīdz!

Lai pilnīgi izprastu šo sešu īso paragrafu saturu, derīgs paskaidrojums, kā atšķirt okupētās Latvijas varas vīrus un amatpersonas no tautas vairākuma. Vīspirms jāpieņem, ka katrs krievu tautības okupētās Latvijas iedzīvotājs ir, ja arī ne vienmēr komunisti, tad tomēr okupantu tautas pārstāvis, ar kuŗu nekādas sakarus nedrīkstētu uzņemt. Līdzīgā kategorijā varētu ierindot pašu latviešu "dīzbiedrus", kuŗus okupanti iecēluši atbildīgos amatos, un okupantu radiofona un periodisko izdevumu līdzstrādniekus. Katra saruna ar tiem var parādīties sagrozītā veidā okupantu presē vai raidītājos, sagādājot nepatīkamu pārsteigumu lētticīgajiem sarunu partneriem.

Šo pamata noteikumu ievērošana derētu par mērauklu katra individuāla gadījuma izlemšanai, atšķirojot apzinīgos brīvās pasaules latviešus no komunistu līdzskrējējiem. Kuŗš būtu tiesīgs lemt par savu tautiešu, komunistu okupētās Latvijas apciemotāju, stāju un uzvešanas noskaidrot okupētājā Latvijā, un kuŗš ne, to varētu noskaidrot ar pie daudzām latviešu trimdas organizāciju valdēm

Kapteinis Vilmārs Kukainis dzimis 1926. gadā Rīgā. Atrrodas ASV armijas dienestā. Bijis ALJA-s valdes loceklis un piedalījies dažādos citos latviešu sabiedriskajos pasākumos. Publicējis galvenokārt rakstus militāros jautājumos latviešu, angļu un vācu presē.

pastāvošo goda tiesu iesaistīšanu šīs problēmas atrisināšanai.

Beidzot jāpiezīmē, ka varam mācīties arī no mūsu kaimiņiem lietuviešiem. Kā sūdzas lietuviešu komunistu laikraksts "Komjaunimo tiesa", kuŗa rakstu tulkojumā pārspiedusi arī "Padomju jaunatne" Rīgā, lietuviešu trimdas laikraksta "Dirva" aizrādījumam okupētās Lietuvas apmeklētājiem turienes stāvokli apzīmēt ar izteismīgo vārdu "nabadzība" ir

bijuši panākumi. Teikumu ar šādu okupantu radītā stāvokļa apzīmējumu propagandai izlietot nevar, tādēļ dusmu žults tiek izgāzta uz šīs efektīgās idejas autoru.

Pirms apzīmēsīm katru okupētās Latvijas apciemotāju par mūsu lietas nodevēju, mēģināsim noskaidrot viņa stāju apciemojuma laikā un viņa pakalpojumsu brīvās pasaules interesēm. Tikai tā mēs varēsīm atšķirt draugus no ienaidniekiem.

Nākotnes Latvijas politiskās iekārtas pamati

Imants Alksnis

Neviena tirannija nav mūžīga - arī visnecilvēciskākā ne, un jo nesavienojamāka kāda varas struktūra ar cilvēka dabu, jo īsāku laiku tā spēj pastāvēt. Jau ilgāku laiku komunistu vergu imperijas vadībā vērojams zināms ideoloģisks sajukums, kas ar laiku, bez šaubām, atstās ietekmi arī uz pašiem varas pamatiem - partijas kadriem, čeku un armiju. Lai mēs, latvieši, pēc komunistu iekārtas gāšanas nekavējoties varētu sākt atjaunot savu valsti, mums jau šodien jā sākam domāt par tās atjaunošanu un vēlamo politisko iekārtu. Kad komūnisms būs iznīcināts, mums būs jāstājas pie praktiskā valsts uzbūves darba, teorētizēšanai tad vairs neatliks laika. Tādēļ mums jau tagad jāpārdomā, kādu valsts iekārtu mēs, latvieši, gribam redzēt nākotnes Latvijā.

VECĀS SATVERSMES NOZĪME

Tāpat kā visa civilizētā pasaule vēl aizvien de iure atzīst Latvijas valsti, tā arī šodien - no valsts tiesību viedokļa - spēkā vēl ir vecā Latvijas satversme, kādu to 1922. gadā pieņēma tautas vēlētā Satversmes Sapulce. To nevaram grozīt ne mēs, trimdinieki, ne arī okupantu režīms Latvijā. Satversme ir pamats, uz kuŗa mums trimdā jābalstās un no kuŗa mums pēc atgriešanās atbrīvotajā Latvijā būs jā sākam, kamēr pieņems jaunu satversmi brīvā tautas nobalsošanā. Apstākļi, ka mums trimdā jāatzīst vecā satversme, nebūt tomēr nenozīmē, ka pēc atgriešanās to vajadzētu paturēt vecajā formā. Jau laikā,

kad satversme tika pieņemta, tā īsti neatbilda laika prasībām, un ir skaidrs, ka šodien tā būtu jau galīgs anachronisms. Mūsu satversme radās laikā, kad ultrademokratiska sajūsma bija pārņēmusi pasauli un jaunās valstis demokratisma centās pārspēt visas vecās demokratijas. Tā bija mūsu jaunās valsts "bērnu slimība", ko toreiz nācās izslimot, bet kas pie pieaugušajiem vairs nedrīkstētu atkārtoties. Ka vecās satversmes ultrademokratisms nebija īsti piemērots latviešu mentālītai, to pierādīja 15. maija apvērsuma populāritāte tautā. Pēdējo 40 gadu pasaules politikas novērojumu rezultātā mūsu vecā satversme būs jārevidē līdz pašiem valsts varas pamatiem.

Mācoties no pagātnes kļūdām, mēģināsim šoreiz nevadīties tik daudz no abstraktiem principiem vai modē nākušām dogmām, bet gan vairāk no pašos pamatos nemainīgās cilvēka dabas, tautas mentālītaies un citiem reāliem apstākļiem. Pats galvenais: netaisīsim satversmi kādam abstraktam cilvēka ideālam, bet gan reālam cilvēkam, kāds tas vēstures gaitā izrādījies, ar visām viņa dabas vājībām un trūkumiem. Tikai izejot no īstenības, nevis no optimistiskām utopijām, iespējams radīt pastāvīgu valsts politisko iekārtu. Tādēļ nemēģināsim dzīvo cilvēku iespiest kādā fantastiskā konstrukcijā, bet gan mēģināsim konstruēt mūsu tautai piemērotu satversmi.

KONSTRUKTĪVAS DISKUSIJAS PAMATS

Vienīgais nemainīgais cilvēces vēsturē ir pats mainīgums. Politiskās teorijas nākušas un gājušas, un tiešā atkarā no valdošās teorijas resp. sabiedrības pašinterpretācijas mainījušās arī valsts politiskās iekārtas. Tādēļ būtu negudri iedomāties, ka taisni mūsu paaudzei beidzot būtu izdevies atrast absolūti

Valsts zinību maģistrs Imants Alksnis dzimis 1932. gadā Iecavā. Pēc studijām Lundas universitatē Zviedrijā un Minchenes universitatē Vācijā, patlaban strādā Stokholmā zviedru karaliskajā statistikas pārvaldē.

pilnīgo politisko iekārtu, kas derīga uz visiem laikiem, visām tautām un visos apstākļos; kas nebūtu vairs ne grozāma, ne uzlabojama. Nav taču ticami, ka tieši mūsu laika politiskā teorija resp. cilvēka domāšana politikas laukā pēkšņi būtu sasniegusi savas galīgās robežas un savā attīstībā apstājusies uz mūžību. Pirmais noteikums jēdzīgai domu izmaiņai konstitucionālos jautājumos tādēļ ir - atmest katru dogmatisku nostāju par kādu pastāvošo politisko iekārtu kā attīstības gala punktu. Tā, piemēram, mūsu dienās vajadzētu izvairīties no tik nediferencētas pieejas valsts iekārtām, ka demokrātijā saskatām tikai visu labo, bet autoritārās iekārtās visu ļauno. Pēdējos gadu desmitos lielās demokrātijas komunistu rokās nodevušas turpat pusi pasaules un nav pat spējušas novērst draudus vēl brīvajai daļai. Tādēļ dogmatiskai demokrātijas aizstāvēšanai šodien vairs nav nekāda pamata. Veidosim savas atjaunotās valsts iekārtu bez kādiem aizspriedumiem, mācoties no mūsu pašu agrākajām kļūdām un citu tautu pieredzes pēdējos gadu desmitos.

TIESĪBU VALSTS - TAUTAS SUVERĒNITĀTE

Tiesību valsts ir svarīgāks princips nekā tautas suverēnitāte, jo galvenais taču nav vis, kas valda - karalis, aristokrācija vai tautas vēlētī pārstāvji, bet gan - kā valda, jo cilvēka dabiskās tiesības (ius naturale) nav padotas cilvēka labpatikai, bet noliktas cilvēkam jau no radīšanas. Tās ir tikpat vecas kā pati cilvēce, un tādēļ tās nav pārākāpjamas ne kādam valsts ierēdnim, ne tautas ievēlētam vairākumam. No otras puses, tautas griba garākā perspektīvā pati uzskatāma par labāko dabisko tiesību mērauklu. Kādas valsts politiskā iekārta nevar būt pamatota uz dabiskām tiesībām, ja tā atrodas nepārtrauktā konfliktā ar valsts iedzīvotājiem. Tauta var kļūdīties vienreiz vai otrreiz, bet ne pastāvīgi (tas ir, ja tā nav garīgi deģenerējusies; bet tādā gadījumā jau to vairs nekāda valsts iekārta nespēs glābt, un tā arī glābšanu nebūtu pelnījusi). Tādēļ starp t. s. nepārākāpjāmām tiesībām un tautas suverēnitāti praktiskā valsts dzīvē vienmēr jārod zināms līdzsvars.

Kā Monteskjē savā laikā jau saskatījis, nav tādas satversmes, kas būtu vienādi piemērota visām tautām un visiem laikiem. Neviena politiska iekārta netiek dibināta tukšumā, bet visur ir jau priekšā veci iesakņojusies uzskati un tradīcijas. Katrai tautai ir sava gara pasaule, pēc kuŗas jāveido viņas satversme, lai tā varētu tautai kalpot un pastāvēt. Latviešiem, kā visumā lieliem individuālistiem, kam svešs katra veida kolektīvisms, tādēļ vispiemērotākā liekas samērā liberāla satversme, kas katram cilvēkam atstāj plašu personīgās izšķiršanās jomu. (Li-

berālisms šē tiek lietots klasiskā liberālisma nozīmē, bet tam nav nekāda sakara ar to quasi sociālismu, ko mūsu dienās mēdz apzīmēt par liberālismu). Bez tam jābrīnās, ka atbrīvotajā dzimtenē cilvēki pēc tik daudz gadu kolektīvas verdzības noteikti noraidīs visu, kam vien kaut mazākais sakars ar kolektīvismu. Pēc kāda režīma gāšanas politiskajā dzīvē parasti notiek ass pagriezīens pretējā virzienā.

Kā valstij, lai tā varētu zelt, vajadzīga patstāvība, tā arī indivīdam savu dotību pilnīgai attīstībai nepieciešama brīvība. Mūsu atjaunotās valsts politiskā iekārta tādēļ jāveido uz stingriem tiesību valsts pamatiem, lai katram cilvēkam būtu nodrošinātas zināmas tiesības. Katram indivīdam jāgarantē noteiktas tiesības, ko neviena atsevišķa persona, ne arī valsts iestāde - izņemot ļoti speciālos un satversmē stingri definētos gadījumus - nedrīkst pārkāpt. Tāpat kā franču revolūcijas cilvēku tiesību deklarācijā un ASV satversmē, tā arī mums vajadzīga zināmu neaizkaramu tiesību uzskaitē, jo cilvēks nācis pasaulē ar tiesībām, kuŗas tam nedrīkst atņemt nekāda valsts vara. Pie šīm cilvēka pamattiesībām būtu, piemēram, pie-skaitāma personas integritāte, ticības un vārda brīvība, biedrošanās un pulcēšanās brīvība un īpašuma tiesības. Katram cilvēkam jādod pēc iespējas plaša privātas dzīves sfaira, kuŗā valsts, izņemot likumos stingri specificētos gadījumus, nedrīkst iejaukties. Vadošajam principam jābūt personīgajai brīvībai, kuŗas robežas beidzas tikai tur, kur tiek aizkarta citu cilvēku brīvība. Katram cilvēkam savā mājā jābūt savam kungam. Cilvēku tiesībām jābūt tā nodrošinātām, lai "visnabadzīgākais vīrs savā būdīnā var spītēt visai valsts varai; sienas var būt plānas, jumts caurs, vējš var pūst pa šķirbām un vētra ielauzties, bet valsts vara to nedrīkst aizkart."

Lai valsts varai būtu nodrošināta zināma stabilitāte un kontinuitāte, katram satversmes grozījumam būtu nepieciešama kvalificēta majoritāte tautas nobalsošanā un Saeimā, piemēram - divas trešdaļas, tāpat arī grozījuma lēmums jāatkārto vismaz divus vēlēšanu periodus no vietas. No otras puses, satversmei jābūt pietiekoši elastīgai, lai pieļautu zināmas pārmaiņas valsts struktūrā, ja attīstība to prasītu. Var pat gadīties, ka starp pieņemtajām cilvēku dabiskajām tiesībām iemaldījusies arī tāda, kas laika tecījumā zaudē savu nozīmi un ir jāgroza. Pilnīgi droši izšķirt mūžīgās vērtības no pārejošajām resp. Dieva dotās dabiskās tiesības no cilvēka noliktajām pozitīvajām tiesībām nav pa spēkam nevienam cilvēkam, nedz grupai, jo cilvēks pats jau šai pasaulē ir tikai īslai-cīga parādība. Tādēļ dabiskajām tiesībām ar tautas suverēnitāti vienmēr jāatrodas zināmā līdzsvarā, savstarpēji ierobežojoties.

DEMOKRATIJA - AUTORITĀRĀ IEKĀRTA

Mūsu dienu pasaulē sastopamas gandrīz vairs tikai 3 politiskās iekārtas, proti - demokrātija, diktatūra un dažāda veida autoritārās iekārtas. No Platona trim labajām valsts formām - monarchijas, aristokratijas un demokrātijas - šodien praktiski pastāv vairs tikai demokrātija, arī tā gan ar jūtamu noslieci uz pūļa varu, kamēr no Platona sliktajām valsts formām - tirannijas, oligokratijas (apm. kļīķes valdīšana) un pūļa valdīšanas - katra kaut kur vēl atrodama. Ka diktatūra ir pret cilvēka cieņu un tādēļ katēgoriski noraidāma, par to gan, laikam, visi godīgi un prātīgi cilvēki būs vienīgi prātis. (Vārds diktatūra šē lietots kā sinonims tirānijai vai despotijai resp. katrai totālītārai valsts iekārtai, neatkarīgi no tā, vai augstākā vara pieder kādai atsevišķai personai vai kolektīvam; autoritārais režīms, turpretim, nekad nav totālītārs). Domas sāk dalīties vienīgi tad, kad demokrātijai blakus kā citu iespējamu politiskās iekārtas alternatīvu nostata autoritātīvo valsts iekārtu.

Autoritātīvai valsts iekārtai patiesībā ir arī savas priekšrocības, salīdzinot ar demokrātiju. Šādā valsts iekārtā, kurā valsts vara nav dalīta, valdība var rīkoties daudz ātrāk un ietekmīgāk nekā demokrātijā. Otrkārt, valdībai iespējams konsekventi līdz galam paveikt tālejošus projektus, nebaidoties, ka pēc nākošajām vēlēšanām jaunā valdība tos varētu pārtraukt vai paveikto atkal noārdīt. Pilsoņu brīvība - īpaši personīgā un saimnieciskā - kādreiz netiek nemaz vairāk ierobežota kā demokrātiskās valstīs. Autoritātīvos režīmos vienmēr trūkst politiskās brīvības (ja ar šo jēdzienu saprot katru pilsoņa tiesības piedalīties valsts politikas veidošanā) un parasti vairāk vai mazāk ierobežota ir preses un biedrošanās brīvība, kamēr personīgā un it īpaši saimnieciskā brīvība nereti ir daudz lielāka nekā demokrātijās. Tā, piemēram, saimniecības laukā cilvēkam Salazara Portugālē ir daudz lielāka brīvība nekā sociālistiskajā Zviedrijā, kur spēkā vesela virkne dažādu ierobežojumu. Tikai visas šīs cilvēku tiesības autoritārās iekārtās lielā mērā atkarīgas no vadoņa, un šis apstāklis ir visu autoritāro režīmu vājais punkts. Tā iznāk, ka starp autoritāro režīmu un diktatūru, no konstitucionālā viedokļa, bieži nestāv vairāk nekā, kā paša valsts galvas raksturs. Šis apstāklis kopā ar neatrisināto valsts vadības maiņas jautājumu (jo neviena personīgo autoritāti nav iespējams pārņest uz citu) ir lielākais un izšķirīgais autoritāro režīmu trūkums. Tas vien jau autoritāro valsti kā pastāvīgu un normāliem apstākļiem atbilstošu politisko iekārtu padara neiespējamu. Autoritārā valsts iekārta, tāpat, ir pieņemama vienīgi kā pagaidu atrisinājums izņēmuma gadījumos, kad valsts vara atrodas smagas krīzes stāvoklī. Tādos

gadījumos kā īslaicīgs pārejas stāvoklis tā līdz krīzes pārvarēšanai reizēm var būt pat vienīgā izeja, ja negribam nokļūt zem totālītāras diktatūras. Pārspīlēta demokrātija, nevis autoritārie režīmi ir tie, kas parasti sagatavo ceļu totālītārām diktatūrām. Mērenas autoritāras valdības, turpretim, bieži izrādās ietekmīgs pēdējais līdzeklis diktatūras novēršanai. Tā Franko savā laikā novērsa sarkanā totālītārisma draudus Spānijai un ir jautājums, vai Ulmanis ar 15. maija apvērsumu arī nenovērsa kaut ko daudz ļaunāku Latvijai. Turpretim kā pastāvīga valsts iekārta autoritārais režīms, par spīti zināmām priekšrocībām, normālos apstākļos nav brīvību mīļētajai tautai pieņemams. Tāpat - mūsu dienās vienīgā mierīgiem apstākļiem piemērotā politiskā iekārta paliek demokrātija.

Demokrātija ir tik plašs un pat pretrunīgs jēdziens, ka uz demokratisma pamata iespējams veidot ļoti dažādas valsts iekārtas. Viss atkarīgs no tā, kurā no demokrātijas pamatprincipiem - brīvību vai majoritāti - vairāk uzsver. Ja par svarīgāko uzskata brīvību, tad rezultāts ir liberāla un konstitucionāla demokrātija, kurai ir visas tiesību valsts īpašības. Ja, turpretim, par galveno uzskata majoritātes principu, tad valsts uzrāda tendenci uz formu, kurā Platons savā laikā apzīmēja par pūļa valdīšanu un kurā modernā terminoloģija sauc par totālītāro demokrātiju. Visumā par demokrātijas augstāko normu mēdz atzīt majoritātes principu, kamēr t. s. demokrātiskās tiesības visas nāk otrā plāksnē un vairāk vai mazāk tiek uzskatītas par automatiskām piedevām. Dibinot jauno valsts iekārtu, mums tomēr būtu jāievēro, ka lielākajai daļai no minētajām tiesībām ar pēdējā veida demokrātiju patiesībā nav nekāda loģiska sakara un ka chronoloģiski demokrātija pasaules vēsturē ir vēlāka parādība par šo tiesību vairumu. Tāpat - ja pastāv kāda kauzālitate starp demokrātiju un cilvēka tiesībām, tad tā noteikti iet pretējā virzienā, nekā parasti mēdz pieņemt. Nevis demokrātija devusi cilvēkam šīs tiesības, bet tās gan radījušas nepieciešamos priekšnoteikumus demokrātijai. Kā zināms, cilvēku dabisko tiesību doktrīnas divi galvenie pirmavoti ir viduslaiku katoļu valsts filozofija un klasiskā liberālisma politiskā teorija. Ir skaidrs, ka majoritātes princips kā augstākā norma valsts dzīvē nav loģiski savienojams ar cilvēka tiesībām kā politiskās iekārtas augstāko normu.

Tā kā noraidām katru veida totālītārismu, arī demokrātisko, tad skaidrs, ka ultrademokratisms kā augstākais politiskās iekārtas princips mums nav pieņemams. Jaunāko laiku vēsture jau arī rāda, ka absolūta un neierobežota demokrātija vairs nav dzīvot spējīga. Tā nav sagādīšanās vien, ka mūsu laiku briesmīgākās diktatūras radušās kā tiesības pēcnācējas ultrademokrātiskām republikām - Kerenska Krievijai un Veimāras Vācijai. Kā viena, tā otra ar savu pārspīlēto

demokratismu sagatavoja ceļu totālitāris-
mam. Tas pats attiecināms arī uz Musolini
varas sagrābšanu Itālijā. Arī mūsu pašu ul-
trademokrātiskā republika izrādījās dzīves
nespējīga. Zīmīgi, ka demokrācija visilgāk
pastāvējusi un vislabāk darbojusies tur, kur
tā bijusi samērā stingri ierobežota, piemē-
ram - Anglijā, ASV un Šveicē. Liekas, tā
nav tikai nejausība, ka demokrācija visilgāk
pastāvējusi tieši valstīs, kurās tautas valdī-
šana veco liberālo un konstitucionālo tradi-
ciju ietekmē nav izvērtusies par majoritātes
patvaļu. Pretēji t. s. absolūtajām demokrāti-
jām, kas vienmēr bijušas īslaicīga parādība,
liberālās demokrātijas var uzrādīt jau samē-
rā ilgu un ievēriības cienīgu vēsturi. Pie tam -
izņemot liberālās un konstitucionālās tradi-
cijas, Anglijā pat bez rakstītas satversmes -
minēto trīs valstu politiskās iekārtas ir vi-
sai atšķirīgas. Liekas, ka visu šo demo-
krāciju spēja dzīvot noteikti piešķirama mi-
nēto valstu stingrajām tiesību valsts tradi-
cijām, kas novelk noteiktas robežas vēlētāju
patvaļai. Spilgts prestats šo triju valstu poli-
tiskajai stabilitātei bija Francijas 4. repub-
lika ar savu absolūto demokrāciju: lai glābtu
valsti, neatlika nekas cits, kā likvidēt pār-
spīlēto demokrātismu. Šādai demokrātijai
izvirtībai dziļu piemēru, diemžēl, netrūkst
arī šodien.

TIESĀ - REPREZENTĀTĪVĀ DEMOKRĀTIJA

Tie laiki pagājuši, kad visa tauta varēja
sanākt kopā tirgus laukumā apspriesties un
nobalsošanā pieņemt lēmumus par valsts va-
dību. Tas nozīmē, ka tiesā demokrācija vairs
nav iespējama, kādēļ valsts iekārta jāveido
uz tautas pārstāvniecības principa. Tomēr
daži tiesās demokrātijas elementi liekas vēl
šodien noderīgi un iespējami.

Viens no šiem elementiem, kas vēl šo-
dien vienā otrā valstī sastopams un ko arī
mēs varētu izmantot, ir vispārējā tautas no-
balsošana. Arī mūsu jaunajā satversmē de-
rētu ielēst atsevišķus izcili svarīgus jautā-
jumus, kurus izšķirt varētu tikai tautas no-
balsošanā. Pie šādiem jautājumiem, kuriem
nepieciešama tautas nobalsošana, būtu jāpie-
skaita, piemēram, satversmes grozījumi,
dodot tomēr valdībai iespēju griezties tieši
pie tautas arī vēl citos gadījumos. Jautāju-
mos, kas sniedzas pāri partiju robežām,
šāds iestādījums šķiet visai lietderīgs. Kā
redzams no Šveices piemēra, tautas nobal-
sošana nav nekāds kavēklis stabilai valdībai.
Otrs faktors valsts iekārtā, kas daļēji varētu
iedzīvināt kādu tiesās demokrātijas elementu,
ir pašvaldības.

PROPORCIONĀLAS - MAJORITĀTES VĒLĒŠANAS

Pieņemot reprezentatīvo demokrāciju par
vienu no politiskās iekārtas pamatakmepiem,

visa valsts aparāta darbība lielā mērā kļūst
atkarīga no vēlēšanu kārtības. Ne par velti
daudzi tieši vēlēšanu likumā saskata demo-
krātiskās Latvijas republikas vājo punktu.
Pēdējā laika politiskā attīstība brīvajā pa-
saulē arī skaidri pierādījusi, ka tīrā propor-
cionālītes principa pielietošana parlamentā
nedod uzdevumiem piemērotu sastāvu. Pro-
porcionālās vēlēšanas par daudz veicina sīko
partiju rašanos, piešķirot tām nepelnīti lielu
svaru un tā apgrūtinot vai padarot pat neie-
spējamu darba spējīgu valdību. Veimāras
republika un franču 4. republika šai ziņā ir
atbaidoši piemēri.

Otrs vēlēšanu veids, kas ir spēkā Anglijā
un ASV, ir t. s. majoritātes jeb viena cilvēka
vēlēšanu iecirkņa veids. Pēc šīs vēlēšanu
kārtības kandidāts, kas savā iecirknī saņem
visvairāk balsu (vajadzīgs tikai relatīvs, ne
absolūts balsu vairākums), skaitās ievēlēts,
kamēr pārējiem kandidātiem tai pašā iecirk-
nī nodotās balsis attiecīgajām partijām iet
zudumā. Pie šādas vēlēšanu kārtības mazās
partijas, ja to spēks nav stipri koncentrēts
atsevišķos vēlēšanu iecirkņos, vienkārši pa-
liek bez mandātiem. Tā ne reti gadās, ka
kāda partija visas zemes mērogā gan dabū
balsu vairākumu, bet parlamentā tomēr pa-
liek mazākumā. Vēlēšanu iecirkņu ģeograis-
kais sadalījums šai gadījumā izšķirīgā veidā
noteic vēlēšanu iznākumu. Lielajām partijām
šādā veidā dota liela priekšrocība iepretim
mazajām; tāpat valsts apjomā mazām, bet
lokāli stiprām partijām iepretim valsts ap-
jomā līdzvērtīgām vai pat spēcīgākām parti-
jām ar vienmērīgāku atbalstītāju sadalījumu.
Šāda vēlēšanu kārtība neliekas ne pārāk tais-
nīga, ne arī Latvijas apstākļiem (ar mūsu
lokāli koncentretajām sveštautiešu minoritā-
tēm) sevišķi piemērota. Minoritāšu partijām,
ja tādas nodibinātos, būtu dota pārāk liela
priekšrocība iepretim pārējām vēlēšanu gru-
pām. Šīs kārtības trūkums neatsver arī tā
priekšrocība, ka katra iecirkņa vēlētaji sa-
vus kandidātus daudz labāk pazīst, nekā tas
iespējams proporcionālajās vēlēšanās ar lie-
lajiem iecirkņiem un garajām kandidātu lis-
tēm, un tāpat patiešām balso par zināmu cil-
vēku, ne tikai par svešiem vārdiem uz parti-
ijas saraksta.

Starp abiem šiem vēlēšanu principiem -
proporcionālītes un majoritātes - tādēļ at-
rodams kāds kompromiss. Vislabākais atris-
inājums, šķiet, kāda minimāla balsu pro-
centa noteikšana, piemēram, Rietumvācijas
5 procentu klauzula, kurā valsts apjomā nes-
asniedzot, attiecīgā partija proporcionālā
mandātu sadalījumā paliek bez pārstāvja. No
otras puses, lai lielās partijas galīgi nenom-
māktu visas lokālās intereses un personības,
katrā vēlēšanu iecirknī varētu ievēlēt arī
vienu kandidātu tieši, ar vienkāršu balsu vai-
rākumu, katram vēlētajam tādēļ dodot divas
balsis, no kurām viena nododama par iecirkņa
tiešo kandidātu, otra par partijas sarakstu
plašākā vēlēšanu apgabālā. Šādā veidā būtu

panākts zināms līdzsvars starp proporcionālītātes un majoritātes vēlēšanu principu iedarbību.

Rietumvācijā šī vēlēšanu kārtība līdz šim, liekas, funkcionējusi samērā apmierinoši. Francijas 5. republikas atrisinājums ar vēlēšanām divos papēmienuos (trūkstot absolūtajam vairākumam, otrā gājienā var izvēlēties starp diviem lielāko balsu skaitu ieguvējiem pirmajā gājienā) neliekas visai praktisks. Praksē tas arī vēl maz pārbaudīts.

DALĪTA VARA - PARLAMENTA SUVERĒNITĀTE

Stingra varas dalīšana izpildu, likumdošanas un tiesas varā valsts satversmē darbojas kā nodrošinājums pret atsevišķo valsts orgānu patvaļu un pilsoņu tiesību pārkāpšanu. Pie šādas iekārtas valdība, parlaments un augstākā tiesa savstarpēji cita citu uzmana un līdzsvaro. Viena sektora iespējas ierobežot citus gādā par stabilitāti valsts dzīvē, kā arī par tiesību nodrošināšanu atsevišķo pilsoņu dzīvē. Tiešām visās brīvajās valstīs ir lielāka vai mazāka neatkarība no valdības, kādēļ galvenā uzmanība pievēršama attiecībām starp likumdevēju un izpildu varu resp. parlamentu un valdību.

Stingrai valsts varas dalīšanai tomēr ir arī sava vājā puse. Ja gadījumā izpildvara atrodas citas partijas, ne parlamenta vairākuma rokās, tad, parlamentam nepieņemot valdības paredzētajai darbībai nepieciešamos likumus, tas lielā mērā var paralizēt visas valdības darbību. Ir nopietni jāapsver, kam dodama priekšroka: pilnīgākam pilsoņu tiesību nodrošinājumam vai sekmīgākai valdības darbībai visos apstākļos. Liekas, ka pie pamatīgi izstrādātas satversmes ar skaidrām un nepārprotami noteiktām nepārkāpjamām tiesībām pārāk stingra valsts varas šķirošana (likumdošana no izpildvaras) vairs nebūtu nepieciešama. Tā tikai pati par sevi var kļūt par konflikta iemeslu valsts dzīvē. Angļu parlamenta suverēnitāte, kas valdību nostāda tikpat kā kādas parlamenta komisijas lomā, izrādījusies tikpat spējīga dzīvot kā amerikāņu līdzsvara sistēma. Valsts varas dažādo funkciju stingra šķirošana jau parasti aktuāla kļūst vienīgi gadījumā, ja vēlēšanu periodi uz dažādiem valsts posteņiem ir nevienāda ilguma, kā rezultātā, tautas noskaņojumam starplaiķā mainoties, dažādām partijām katrai savā valsts orgānā ir vairākums. Ja, turpretim, abus augstākos valsts varas nesējus pārvēl vienā laikā, tad nav domājams, ka tauta vienā gadījumā uzticētos vienai partijai, bet otrā gadījumā citai.

PARLAMENTĀRISMS - VALSTS PREZIDENTS

Varas dalīšanas problēma cieši saistīta ar parlamentārismu, jo pēdējais ar varas dalīšanu nekādi nav savienojams. Parlamen-

tārās valsts iekārtās gandrīz visa vara (vismaz formāli) koncentrējas parlamentā, kamēr valdība ir tikai izpildorgans bez lielākām patstāvīgas darbības iespējām. Šāda iekārta garantē ciešu un sekmīgu sadarbību starp likumdevēju un izpildu varu, jo valdība var vienmēr būt droša, ka vajadzīgos likumus parlaments pieņems. (Še runa, protams, par majoritātes, ne minoritātes valdību, bet pēdējā jau uzskatāma par retu izņēmumu). Kā tiešas sekas abu valsts augstākās varas nesēju vienprātībai tauta tiek vairāk padota valsts varai. Ja starp valdību un parlamentu vairs nevalda zināms līdzsvars, bet viens no abiem orgāniem vairāk vai mazāk pakļauts otram, tad valsts vara pār tautu kļūst lielāka, kādēļ zināmos gadījumos var būt apdraudētas pilsoņu tiesības.

Izņemot Itālijas un Francijas 4. republiku, visās Vakareiropas vecākajās parlamentārējās iekārtās pēc satversmes pastāv konstitucionālās monarchijas. Tā kā tieši šīs divas valstis visu pēckaŗa laiku izcēlušās ar visnestabilākajām valdībām, tad ir savs pamats aizdomām, ka parlamentārisms bez kāda augstāka valsts vienības simbola - karaļa vai visas tautas vēlēta, valdoša prezidenta - nav pārāk spējīgs dzīvot. Šķiet, ka katrai tautai vajadzīga kāda pāri parlamentam un valsts pārvaldei stāvoša autoritāte. Tāda nevar būt ministru prezidents, kas padots parlamenta labpatikai, bet vēl mazāk šādu cieņu var iegūt valsts prezidents, kuram nav nekādu citu funkciju, kā vienīgi valsts diplomātiskā reprezentācija un dažādu valsts aktu formāla apstiprināšana. Tādu valsts prezidentu bez faktiskiem uzdevumiem valsts dzīvē (kā tas bija franču 4. republikā) mēs vispār ekonomiski nevaram atļauties, nemaz nerunājot par vajadzību. Liekas, ka mums tādēļ daudz piemērotāks būtu visas tautas vēlēts valsts un ministru prezidents, kas savā valdīšanā brīvs no jebkādas pakļautības Saeimai. Būdam atkarīgs no tautas uzticības, viņš jau arī reizē nevarētu būt padots Saeimas kontrolei. Saeimai pilnīgi pietiktu ar to varu - un tā nav maza! - kas izpaužas likumdošanā un valsts budžeta pieņemšanā. Ar valsts budžeta pieņemšanu Saeimas rokās patiesībā atrastos ļoti ietekmīgs līdzeklis valsts politikas ietekmēšanai sev pieņemamā virzienā. Tā, nepastāvot oficiālam parlamentārismam, Saeima tomēr faktiski izšķirošā veidā spētu noteikt valdības darbību.

No minētajiem faktiem un secinājumiem izriet, ka parlamentārisms neliekas mūsu apstākļiem visai piemērots. Noraidot Saeimas suverēnitāti un nododot izpildvaru tautas vēlētam prezidentam, atrisināts būtu arī varas dalīšanas jautājums, - par labu dalīšanai. Tautas vēlēta prezidenta priekšrocības mēs šodien varam vērot kaut vai de Golla Francijā.

Ja gadījumā brīvās Latvijas satversmes sapulce nākotnē tomēr izšķirtos par parla-

mentārismu, tad Saeimas darba kārtībā katrā ziņā jāieraksta jaunās vācu satversmes noteikums par konstruktīvas neuzticības izteikšanu valdībai. Tas nozīmē, ka valdību var gāzt tikai gadījumā, ja tūlīt uz vietas iespējams izraudzīt jaunu ministru prezidentu. Šādā veidā novēršas abu galējo spārnu "destruktīvas koalīcijas", kuru vienīgais kopējais mērķis ir valdības gāšana. Līdzīga paragrafa trūkums franču 4. republikā gāza vienu valdību pēc otras, līdz beidzot sabruka pati republika. Par spīti visiem nodrošinājumiem kārtība ar tautas vēlētu prezidentu tomēr šķiet pārāka par parlamentārismu, jo liekas, ka katrai tautai - kaut vai tikai simboliski - vajadzīgs savs nekādi citai valsts varai nepakļauts autoritātiivs vadonis. Pāri prezidentam drīkst atrasties vienīgi satversmes un paša Radītāja noliktās cilvēka dabiskās tiesības, bet viņam blakus neatkarīga Saeima un patstāvīga augstākā tiesa. No šiem trim iestādījumiem viens nedrīkst būt pakļauts citam, bet tautas acīs prezidents kā valsts vienības simbols būs pirmā vietā.

PAŠVALDĪBAS

Pēc satversmē garantētām cilvēka dabiskajām tiesībām labākais nodrošinājums pret valsts pārmērīgu iejaukšanos privātā dzīvē ir t. s. subsidiaritātes princips. Tas nozīmē, ka kāda augstāka valsts iestāde kādu jaunu funkciju drīkst pārņemt tikai gadījumā, ja zemāka valsts vara vai pašvaldības iestāde ar to vairs netiek galā. Pieturoties pie šī principa, valsts dzīve netiek nevajadzīgi "politizēta", vismaz ne vairāk, kā no pilsoņu labklājības viedokļa nepieciešams. Praksē šis princips iedarbojas tā, ka uzdevumus, kurus var veikt pats indivīds vai atsevišķa ģimene, atstāj to pašu ziņā, valstij iejaucoties un sniedzot savu palīdzību vienīgi izņēmuma gadījumos, kad tāda nepieciešama. Tāpat valsts nedrīkst arī piesavināties pienākumus, kurus sekmīgi spēj izpildīt pašvaldības vai dažādas interešu grupas. Šādas kārtības priekšrocības ir: 1) valsts vara iepretim indivīdam ir ierobežota; 2) personīgā un grupu iniciatīva nav pārāk apslāpēta. Ir taču skaidrs, ka indivīds vai grupa paši labāk apzinās savas patiesās intereses, nekā valsts birokrātija, un ka tuvākā sabiedrība vienmēr labāk pazīst vietējos resp. personīgos apstākļus, nekā kāds mazs ierēdnis kādā tālā valsts iestādē. Ievērojot subsidiaritātes principu, daudzas valsts dzīves nozares ir paglābtas no nevajadzīgas valsts iejaukšanās un pārmērīgas birokrātijas, kas sevī vienmēr glabā zināmus totalitārisma iedīgļus.

IZŅĒMUMA NOTEIKUMI

Katrai satversmei nepieciešami arī daži izņēmuma paragrafi ārkārtējam stāvoklim, kad valsts iekārta vai pastāvēšana nopietni

apdraudēta, piemēram, - kara vai nemieru gadījumā. Šādos gadījumos apstākļi paši piespiež valdības pārkāpt savas satversmes, ja izņēmuma stāvoklis nav paredzēts jau pašā satversmē. Lai valstij grūtā brīdī nerastos nevajadzīgi satversmes pārkāpumu precedenti, būtu lietderīgi jau iepriekš paredzēt zināmus gadījumus, kuros daļa satversmes vairs nebūtu spēkā, bet tā vietā nāktu izņēmuma noteikumi. Izņēmuma stāvoklī var kļūt nepieciešami ierobežot, piemēram, preses, vārda un pulcēšanās brīvību, un ir taču daudz labāk, ja tas var notikt legāli, saskaņā ar satversmes noteikumiem, nekā patvarīgi pret tiem. Galvenais - šādi noteikumi pēc krīzes pārvarēšanas atvieglotu valsts dzīves ievirzīšanu normālā gultnē. Kā romieši savā laikā, kad valsts pastāvēšana bija bīstami apdraudēta, iecēla diktāturu, tā mums krīzes novēršanai vajadzētu dot speciālas pilnvaras valsts prezidentam (apmēram pēc de Golla satversmes 15. paragrafa). Ārkārtējas pilnvaras būtu dodamas tikai uz ierobežotu laiku un vajadzības gadījumā pagarināmas, bet nekādā ziņā uz nenoteiktu laiku. Izņēmuma stāvokli drīkstētu izsludināt valdība resp. prezidents, bet tikai dažos stingri speciālos gadījumos un zināmā kārtībā.

AUGSTĀKĀ TIESA KĀ SATVERSMES SARGĀTĀJA

Starp augstākās tiesas funkcijām būtu lietderīgi ietilpināt arī uzraudzību pār satversmes ievērošanu no valsts iestāžu puses. Tai būtu dodamas arī tiesības pārbaudīt atsevišķo Saeimas pieņemto likumu konstitucionālītāti, vajadzības gadījumā izsludinot attiecīgo likumu par nullitāti. Pie šīs likuma konstitucionālītātes pārbaudes būtu jāņem atskats ne tikai uz likuma pieņemšanas procedūru, bet galvenā kārtā gan jāievēro likuma saturs. Izņēmums šai ziņā būtu vienīgi satversmes grozījumi, kur runa var būt vienīgi par procedūru. Augstākā tiesa (varbūt papildinātā vai grozītā sastāvā) varētu reizē darboties arī kā augstākā administratīvā tiesa, kura iespriešu pilsoņu vai organizāciju sūdzības par valsts iestāžu patvarīgu rīcību vai gadījumos, kad nebūtu skarta pati satversme. Lai vēl vairāk nodrošinātu pilsoņu tiesības pret valsts varu, pie Saeimas varētu, varbūt, izraudzīt speciālu valsts pārvaldes aparātu uzraugu - atbilstošu apmēram skandināvu "ombudsman", kas varētu izmeklēt pilsoņu sūdzības un vajadzības gadījumā ierosināt apsūdzību pie attiecīgās tiesas. Tas gan būtu vajadzīgs vienīgi pie pārmērīgi izpletušās birokrātijas. Bet no tā mums pēc iespējas jāizvairās.

Šie īsumā ir daži politiskās iekārtas pamatprincipi, kurus derētu labi pārdomāt, lai pēc sarkanās varas attriekšanas būtu stingri pamati, uz kuriem celt jauno valsti - brīvo Latviju.

Mūsu garīgās valsts problēmas - kādai jābūt mūsu kultūras politikai?

Valija Ruņģe

Nations are never destroyed by barbarian invasion from outside, but by barbarian multiplication from within.

Arnold J. Toynbee

Pirms 12 gadiem Amerikas Latviešu Apvienības kongresā vairākkārtējs Latvijas un latviešu Kultūras Fonda laureāts Jānis Veselis teica: "Katrai tautai var būt divi valstis - politiskā un garīgā. Tautai var nebūt politiskas valsts, bet ja tā ir tauta, tad garīgā valsts tai pastāv. Mūsu garīgo valsti mums neviens nevar atņemt, ja vien paši to gribam paturēt. Atsakoties no tās, atsakāmies arī no tautas. Garīgās valsts uzturēšana ir galvenais."

Šeit dažos teikumos definēta situācija, kādā latviešu tauta bijusi spiesta dzīvot gadu simtus un kādā tai jādzīvo arī tagad. Garīgā valsts ir pašreiz vienīgā iespējamā, kurā mēs, t. i. latvieši Latvijā un latvieši svešumā, varam sastapties, veidojot kopīgas nākotnes perspektīvas. Risinot domu par mūsu kultūras politikas dažādiem jautājumiem, mums vienmēr būtu šis fakts jāpatur prātā un jāliek pamatā visiem mūsu plāniem un rīcībai.

Ja runāšu par mūsu kultūras politiku, nemeklēšu pēc kādas kultūras definīcijas, jo pieredze māca, ka tādā veidā reti kad nonākam pie tālākā - mums patiesi svarīgā, proti, mūsu kultūras politikas vadlīniju noteikšanas un konkrētiem nākotnes darba plāniem.

Pāris teikumos tikai aizrādīšu uz kādu kļūdu, ko mēs dažkārt mēdzam izdarīt, proti, mēs darām tāpat, kā kādreiz darīja vācu mācītāji Latvijā un uz ko aizrādījis jau Kronvalds - mēs lietojam kā sinonimus divi jēdzienus, kas gan viens ar otru cieši saistīti, tomēr nav identiski, proti, izglītību un kultūru.

Pagājušā gadu simteņa otrā pusē "Zeitung fuer Stadt und Land" rakstīja: "Kas mācīti un saucas par latviešiem, tie piekrāpjas. Viņi savu mācību nav smēlušies no latviešu, bet gan no vācu, krievu vai kādas citas tautas mācību avotiem un ar to, var darīt un sacīt ko grib, ir pārgājuši pilnīgi tai kultūras dzīvē, kas viņus lielus audzināja. Reizē latvietim un mācītam būt nav iespējams, jo nav nekādas latviešu izglītības."

Mēs it kā pievienojamies šai vecajai baltvācu mācītāju dialektikai, priecīgi runādami par divkultūru cilvēkiem brīvajā pasaulē. Bez tam šāda uztvere ļoti labi iekļaujas tais plānos, kas ir krieviem ar latviešu tautu Latvijā: nav nacionālās kultūras, ir tikai tāda kultūra, kāda rodas zināmas internacionālas izglītības rezultātā.

Šāda maldīga izglītības un kultūras jaukšana ir bīstama, jo tā iznīcina vienīgo kopīgo bāzi, kas mums, atsevišķām tautas daļām, var būt un kas mums tik nepieciešama, kamēr nav savas politiskās valsts.

Ja svešumā domājam vai runājam par latviešu kultūras darbu, tad to mēdzam gluži automatiski sasaistīt ar dažādiem latviešu Kultūras Fondiem un to darbību, jo tie vairāk vai mazāk cenšas ietvert visas mūsu kultūras dzīves aktivitātes. Kultūras Fondi (ALA-s, Ziemeļamerikas latviešu un Austrālijas latviešu) ir tie iestādījumi, no kā sagaidām norādījumus savam darbam kultūras laukā un ko kritizējam, ja darbā, mūsaprāt, kādas nepilnības vai kļūdas.

Tāpēc, iekams diskutēju dažādus nākotnes plānus, jāpievēršas vispirms esošajam un paveiktajam.

Ja tautai nav savas politiskās valsts, bet ir tikai garīgā valsts, tad gluži saprotami, ka svarīgu nozīmi piešķirām iestādījumiem, kas reāli reprezentē šo garīgo valsti. Šie iestādījumi kļūst par simboliem, to sekmes vai kļūdas par mērauklu.

Tāpēc arī, piemēram, ASV līdz ar ALA-s nodibināšanos pie tās tūdaļ izveidojās Kultūras Fonds. (Tā kā šis ir plašākais mūsu Kultūras Fonds, tad Kultūras Fonda darba analīzē paraugam lietošu šī Fonda noteikumus.) Tas notika 1951. gadā un toreiz KF noteikumus formulēja šādi -

Kultūras Fonda līdzekļi izlietojami:

1. latviešu kultūras pasākumiem, to organizēšanai, sekmēšanai un izveidošanai;
2. latviešu kultūras darbinieku jaunrades veicināšanai;
3. latviešu kultūras vērtību apzināšanai un saglabāšanai;
4. balvām par sasniegumiem kultūras laukā (kas veikti emigrācijā);
5. kultūras darbinieku (un jaunatnes izglītības) atbalstam.

1965. gada definētajos Fonda noteikumos

izlaista 4. punktā iekavās minētais teksts, bet klāt nācis 5. punktā iekavās sastopamais papildinājums.

Šie noteikumi gandrīz nemainīti ir spēkā 14 gadus. Tas varētu liecināt, ka mērķi toreiz izvēlēti ar ļoti tālu nākotnes perspektīvu, un tāpēc KF arī šodien var pēc tiem visu savu kultūras politiku vadīt.

Taču pēdējos gados arvien vairāk nākas dzirdēt dažādus sabiedrības pārmetumus Kultūras Fondam, no vienas puses un Kultūras Fonda pārmetumus sabiedrībai, no otras puses.

Sabiedrības pārmetumi vai aizrādījumi Fondam aptver ļoti plašu skālu. Cilvēki nav apmierināti jau sākot ar KF līdzekļu sadali, sevišķi balvu piešķiršanu vienam vai otram, galvenokārt literatūras, darbam. Cilvēki ir nezipā jautājuši, kālab godalga tādām vai tādām darbam piešķirta. Tad - ir radusies noteikta doma, ko ļoti koncentrēti formulējis ALA-s kongresa delegāts T. Cirķelis 1962. gadā: "Kultūras Fonds un Kultūras Birojs vairāk notikumu vērtētāji, bet tiem vajadzētu būt virzītājiem." Šo domu tālāk izvērs tie raksti un runas, kas prasījuši pēc noteiktas, definētas kultūras politikas un kas konstatējuši, ka tādas mums līdz šim nav bijis vai ka esošā nav bijusi pietiekami definitīva. Šāda doma aizstāvēta gan Eiropā (piem., rakstnieks P. Aigars) gan ASV (piemēram, Dr. A. Karps).

Tā kā KF darbs un mērķi visredzamāk izpaužas līdzekļu sadales "listē", tad, runājot par šo darbu, var diezgan konkrēti pievērsties tieši līdzekļu sadales jautājumiem kā idejiskā darba praktiskajiem atspoguļotājiem.

1960. gada 28. maija "Laika" ievadrakstā lasām: "Lai nodrošinātu Fonda valdei līdzekļu piešķiršanā absolūtu spriešanas brīvību, ir izveidota prakse, ka tā savu piešķirumu motivācijas nepublicē. Fonda valdes sēdes ir slēgtas un līdz ar to sabiedrībai nav pieejami objektīvi fakti valdes darbības vērtēšanai... Kultūras Fonda lēmumi par balvām balstās uz lietpratēju komisiju ieteikumiem. Tā kā komisiju ieteikumu motivācija nav pieejama, ir jāpieņem, ka tie dibinās uz fonda noteikumiem, ka "prēmijas piešķir par sasniegumiem" resp. godalgotā darba kvalitātem."

Tā paša 1960. gada ALA-s valdes sekretārs prof. V. Klīve "Laika" 29. jūnija numurā, gan pasvītrotot, ka viņa domas neizteic ne ALA-s, ne Ziemeļamerikas KF viedokli, KF rīcību motivē šādi: "Kultūras Fonda valdes sēdes ir slēgtas, to protokolus nepublicē. Ir grūti iedomāties, kā tas varētu būt citādi, kur nodarbojas ar balvu piešķiršanu un līdzekļu pieprasījumu izvērtēšanu. Nav parasts, ka kaut kur pasaulē stipendiju komisiju, sacensību prēmiju vai goda balvu komisiju debates (referentes retinājums) publicētu. Ja tas tā nebūtu, nav domājams, ka varētu noritēt pilnīgi brīvas debates par

dažādiem balvu kandidātiem. Mēs sagaidām, lai šādu komisiju locekļi rīkotos pēc savas labākās apziņas, bet tas ir iespējams tikai ārpus katra publikas spiediena. Ja no šī principa atsacītos, nedomāju, ka būtu iespējams vispār piesaistīt kultūras darbiniekus un lietpratējus šāda veida pasākumos. Ir cits jautājums par Kultūras Fonda principiālo vadlīniju publicēšanu. Ziemeļamerikas latviešu KF gadījumā tās jau ir pieejamas vairākus gadus."

Liekas, tālākas diskusijas šai virzienā ierobežojis kāds pārpratums. Nav manīts, ka sabiedrība jebkad būtu pieprasījusi, lai KF publicētu savas debates par godalgojamiem darbiem vai citiem piešķirumiem. Ir starpība, vai publicē principiālas vadlīnijas, kas šai gadījumā ir ļoti vispārējas un īsas (piem., par sasniegumiem kultūras laukā), debates vai uz lietpratēju komisiju atzinumiem bazētas motivācijas.

Sabiedrības motivācijas pieprasījums, kāpēc, teiksim godalgots viens vai otrs darbs, nav gluži bez pamata, jo

1. sabiedrība uzticēdamās dod līdzekļus;
2. ir bijušas lietpratēju komisiju locekļu izteiktas aizdomas, ka lietpratēju ieteikumi nav ievēroti.

(Piemēram, komponists Jēkabs Poruks "Laikā" 1960. gada 11. jūnijā "Mērauklas un mērauklas": "Šo rindu rakstītājam... nav gadījies piedzīvot apšaubāmo pagodinājumu, redzēt un baudīt, ka viņa priekšlikumus Fonda valde noraida. Jaunākā prakse tomēr rāda, ka tādas lietas tomēr iedomājamas un, liekas, notikušas ne vienu reizi vien.")

Kultūras Biroja biļetena 12. n-rs (1965. gadā) ir visai raksturīgs pierādījums, ka KF ir vairāk ar reģistrētāju nekā vadītāju funkciju. Biļetena visi 26 raksti gandrīz 100% ir retrospektīvi un tīri informatīvi. Tam noteikti var atrast izskaidrojumu, jo, kā biļetena ievadrakstā atzīmēts, šo varētu uzskatīt par sava veida jubilejas gadu - 20 gadu kultūras darba emigrācijā. Jubileju gadījumos labprāt pārskatām padarīto. Taču, vai mūsu specifiskajā situācijā prasība nebūtu, lai atskats tiktu kompensēts ar tikpat intensīvu nākotnes skatījumu un nākotnes perspektīvu meklēšanu? Citādi esam ceļā lejup, ne ceļā kalnup. Šī nākotnes skatījuma KB izdevumā gauži maz. Kāpēc?

Varbūt atbildi varam atrast prof. V. Klīves (sk. iepriekš) konstatējumā: "Šķiet, ka sabiedrībā ir divējādi ieskatī par KF funkcijām. Pirmo ieskatu varētu apzīmēt par "ātrās palīdzības" vai ambulances teāriju. KF ir jāglābj, kas vēl glābjams... Otru ieskatu varētu apzīmēt par "bākas" teāriju - KF jābūt mūsu kultūras politikas veidotājam un ar saviem piešķirumiem jārada ceļš tālākajai attīstībai."

KF, liekas, izšķīries būt vairāk par "ambulanci" nekā par "bāku", jo, kā konstatē iepriekš minētais "Laika" ievadraksts: "...ja ALA-s pirmajos gados Fonda vadība nostā-

jās pat pret Fonda izlietošanu skolas grāmatu sagādei, pasvītrotot, ka nauda šai vajadzībai sagādājama no citiem avotiem, tad tagad nevien izdevumus skolas grāmatām ieskata par pašsaprotamiem, bet arī piešķirumus sporta nodarbību veicināšanai, jaunatnes pulciņu atbalstīšanai un pat atsevišķu organizāciju bibliotēkas grāmatu iesiešanai."

Varētu likties, ka "ambulances" praksi Kultūras Fondam uzspiedusi pati dzīves nepieciešamība. Bet vai tas vienlaikus arī nav mazākās pretestības resp. vieglākais ceļš, jo otrs - "bākas" ceļš noteikti ir grūtāks, vai kā rakstniece Zenta Mauriņa definē: "Neprotam atrast līdzsvaru starp iedriktēšanos un atteikšanos."

Ja gribam paveikt lielus darbus, tad mums patiesi jāprot daudz iedriktēties, jāprot kaidināt lielus plānus, jāprot to dēļ atteikties no daudz sīkām lietām, jāprot lēmumus vērst darbos. Bet pārāk bieži, turpinot Mauriņas domu, "mūsu dzīves stundas mēs sabojājam ar nepacietību, neprātu, diletantismu dzīves mākslā." Taču - "cilvēkam kā dzīvam organismam jāveidojas, jāaug, jāpaplašina apvāršnis. Katra diena, kuņģā neesam ieguvuši jaunu atziņu, jaunu domu, ir zaudēta, ir satrūdējusi lapa dzīvības grāmatā."

Ja KF ir kļuvis vairāk par "ambulanci" nekā par "bāku", tad būtu nepareizi visu vainu par to meklēt un uzvelt tikai KF vien, jo, kā prof. V. Klīve aizrādījis, tas noticis zināmā sabiedrības spiediena rezultātā. Tā kā brīvā pasaulē ne aiz vienas latviskas organizācijas, vienalga cik liela vai maza tā būtu, neatrodas izpildvara, tā kā tās visas ir voluntāri iestādījumi, tad to darbs lielākā vai mazākā mērā vienmēr ir tik vājš vai stiprs, cik vāji vai stipri, cik "diletantiski dzīves mākslā vai spējīgi augt un paplašināt savus apvāršņus" esam paši, noteikta sabiedrība.

Ja nu pašreizējā situācijā savā kultūras darbā esam nonākuši pie ambulances funkcijām, tad jājaudā - vai tas pareizi un vai mums, analizējot apstākļus, cita ceļa nebūtu iespējams atrast un iet.

Latviešu sabiedrība svešumā pamazām ir nonākusi pie atziņas, ka tā ir līdzī atbildīga par mūsu kultūras dzīvi, Dr. A. Karpa ierosmē šī gada janvārī Čikagā, ASV sanāca pirmais kultūras darbinieku kongress. Kaut arī tas, būdams pirmais, vēl nedeva noteiktas mūsu nākotnes kultūras politikas definīcijas un plānu, kas būtu plaši tverti un ar nozīmi visas latviešu tautas perspektīvā, tomēr tas apliecināja, ka sabiedrībai ir interese par kultūras problēmām.

Šai kongresā ALA-s un KF priekšsēdis prof. P. Lejņš konstatēja, ka mūsu, svešumā esošo latviešu, sabiedrībai, kā katrai trimdinieku saimei ir tiekšanās ieslīdēt superkonservātīvismā un pievienojās domai, ka mums būtu jāmeklē tik populārās "latvis-

kuma saglabāšanas" vietā jauni ceļi uz lielo, tālo mērķi - Latvijas brīvību.

Tā kā mums, kā Latvijas teritorijā, tā brīvajā pasaulē esošiem, pašreiz nav savas politiskās valsts, bet ir tikai garīgā valsts, tad vispirms mums būtu visa uzmanība jāpievērš šai garīgai valstij, jo tikai no esošā varam iet uz plānoto resp. mūsu politiskajā darbībā pirmais solis varētu būt skaidri izprasta kultūras politika.

Mēs varam šādā veidā strādāt daudz un dažādos virzienos, mūsu darbs var skart dažādus laukus, bet mūsu darbam jābūt saskaņotam un racionālizētam, tai tautas daļai, kas brīvajā pasaulē, apzinoties savas priekšrocības un iespējas, ko piešķir brīva sabiedrība un ideju dažādība tanī, un iekļaujot savā darba plānā visu latviešu tautu.

Mēs nevaram pašreizējos apstākļos noteikt, kas kultūras laukā veicams latviešiem Latvijā. Mēs varam runāt tikai par savas pušes kultūras darbu. Bet mēs nedrīkstam, veidojot savu kultūras darbu brīvajā pasaulē, nekad aizmirst, ka esam tikai daļa no latviešu tautas un ka mūsu kultūras darbam tikai tad ir nozīme, ja tas veidots kontekstā ar visas latviešu tautas vajadzībām un vēlmēm nākotnes perspektīvā.

Mūsu līdzšinējā kultūras darbā ir it kā aizmirsts tas, ka esam daļa no veselā. Tā varbūt bijusi mūsu lielākā kļūda, un tā radusies tāpēc, ka, kā prof. P. Lejņš teicis, esam ieslīdējuši superkonservātīvismā, nemeklējami jaunus ceļus mainīgajā pasaules situācijā, bet esam apmierinājušies, domājot šoreiz tieši par Kultūras Fondu, ar pirms 14 gadiem noteiktām vadlīnijām.

Vēlreiz atgriezoties pie ALA-s KF darba noteikumiem (vadlīnijām), tanīs tomēr varam konstatēt 2 pārmaiņas, pie kam par vienu (4. punktā) grūti teikt, vai tā ir īsta pārmaiņa vai tikai "aizmirsta nodrukāt". 5. punktā nākusi klāt piebilde, kas paredz atbalstu "jaunatnes izglītībai".

Ja 4. punktā zudušais paskaidrojums: "kas veikti emigrācijā" nav iespiedkļūda, ja šis palīgteikums nav zudis aiz negadījuma (kaut atklātībā nekādu diskusiju par šādu maiņas iespēju nav!), tad tas būtu liels ieguvums, domājot par mūsu kultūras darbu gadiem uz priekšu, jo šī pārmaiņa ietver noteiktas kultūras politikas iezīmes nākotnei.

Kādaī būtu jābūt mūsu trimdas kultūras politikai?

Īsi to varētu definēt tā: trimdas latviešu kultūras politika ir cenšanās ar noteiktu un plānotu darbu diriģēt un vadīt trimdas gara dzīves aktivitātes virzienā, kas 1. atbilst mūsu praktiskām iespējām un 2. kalpo mūsu nacionālpolitiskiem mērķiem.

Šis formulējums pirmajā brīdī var izlikties ļoti vispārīgs. Tāpēc pakavēšos pie tā nedaudz vairāk, jo mūsu kultūras politikas noteikšana ir pašreiz varbūt vissvarīgākais darbs, ko varam veikt un kas mums jāveic.

1. Formulējums ietver jēdzienu "trimdas latviešu kultūras politika", bet tas nenoteic, ka visai mūsu darbībai būtu jābūt tikai trimdā un trimdai. Tas izteic darbības subjektu. Objekts var būt cits un ir cits.

2. Objekts, pārlecot tūdaļ uz formulējuma nobeigumu, ir mūsu, t.i. visas latviešu tautas nacionālpolitiskie mērķi. Mūsu galvenais mērķis ir brīvības un pašnoteikšanās tiesību atgūšana latviešu tautai resp. politiska Latvijas valsts. Bet pašreizējā pasaules situācijā strādāt šim mērķim varam tikai pa apkārtceļiem vai izraugot tuvākus vieglāk realizējamus mērķus, pareizāk - uzdevumus.

3. Šie uzdevumi izteikti ar formulējuma pirmo punktu: "kas atbilst mūsu praktiskām iespējām". Ja mūsu galvenais mērķis ir nemainīgs, tad to pašu nevar teikt par mūsu darba praktiskajām iespējām. Tās mainīsies bieži vien atkarā no tā, kā mainīsies dažādās komponentes, kas stāv aiz praktiskā darba: a. mūsu pašu griba un spējas strādāt, b. mūsu sasniegumi vai neizdošanās un c. pasaules mainīgā situācija.

Kā jau aizrādījis prof. P. Lejņš, mums ir tieksme būt konservatīviem, t.i. nemainīgiem. Bet pasaules situācija mainās. To varētu pierādīt dažādi un par to varētu sarakstīt veselus traktātus, bet pieminēšu šoreiz tikai sūtņa prof. A. Spekkes 1962.gadā ALA-s kongresā izteikto ļoti kodolīgo konstatējumu, kurš skar tieši to lauku, kas mūs interesē visvairāk un kura maiņas mums visvairīgākās: "Nepārdzīzamu seku un varbūtību ir arī pilna vēl tik nesenās dogmatiski monolītiskās komunistiskās domāšanas pāreja uz tautu dažādiem sociālisma veidiem."

4. Mūsu tauta atrodas pašreiz šīs komunistiskās sistēmas ietekmes sfairā. Un tāpēc mums, rūpīgi vērojot visas pārmaiņas un iespējas, ar noteiktu un plānotu darbību jācenšas realizēt mūsu šodienas nacionālpolitiskos mērķus. Tie būtu:

- aktīva un radoša, ne tikai saglabājoša, brīvās pasaules latviešu sabiedrība, kas spējīga cīnīties par savas tautas tiesībām pasaules forumā;
- rūpes par tautas dzīvā spēka saglabāšanu un tautas kā nacionālās vienības pastāvēšanu;
- cīņa pret katru svešās okupācijas varas mēģinājumu tālāk apspiest un ierobežot nacionālās kultūras īpatnības;
- darbs pakāpeniskai tautas brīvības un pašnoteikšanās tiesību atgūšanai.

Tātad visumā darbs divi plāksnēs - darbs, kas tieši attiecas uz mūsu iespējām brīvajā pasaulē, bet kas nav izolēts no otra darba -

darba iepretī okupētajai Latvijai.

Kas mums būtu jādara, lai iegūtu vēlamos rezultātus? Vai varam turpināt kā līdz šim? Vai būtu nepieciešama jauna stāvokļa analīze un līdz ar to modificēts darbs?

Mūsu kultūras darba panākumus līdz šim kavējusi zināma veida sadrumstalotība. Lielākas efektivitātes labad būtu nepieciešama noteikta racionālizācija un modifikācija.

Vispirms tomēr atgādināsim sev, ka rezultāti būs tikai tad, ja būs sadarbība kultūras vadītāju iestāžu un sabiedrības starpā. KF nevar strādāt bez apzinīga sabiedrības morāla un materiāla atbalsta. Neviena sabiedrība, kas vēlas rezultātus no izveidotajiem pārvaldes orgāniem, nevar apmierināties tikai ar šo pārvaldes orgānu ievēlēšanu, visu tālāko atstājot nedaudzo ievēlēto cilvēku ziņā.

No otras puses, Kultūras Fondam būtu ieteicams pārbaudīt savus 14 gadus vecos darbības noteikumus - vai tie vairs un vispār atbilst šodienas prasībām, un tam nebūtu jāatvairā sabiedrības ieteikumi vai vēlēšanās, kārtojot kultūras darba lietas. Var izdarīt psiholoģisku kļūdu, novērtējot par zemu sabiedrības vēlēšanos "teikt savu vārdu vai savus uzskatus" resp. tā aktīvi piedalīties. Sabiedrība nekādā ziņā nestātos lietpratēju komisiju vietā.

Pirmais solis kultūras darba kopdomas izveidošanā būtu pārveidotas Kultūras Fonda ziedojumu vākšanas veidlapas, ko izsūta sabiedrībai. Līdzšinējā kartiņa būtu jāaizstāj ar informatīvu lapu un praktiskā darba alternatīvu uzskaiti. Īpašos nodalījumos ziedotājam būtu iespēja izvēlēties un atzīmēt pēc viņa domām svarīgākos mērķus, kam līdzekļi izlietojami. Šādās lapās, protams, rūpīgi jāapsver, kādiem nolūkiem vispār līdzekļus vāc, kādi darbi būtu ar prioritātes tiesībām, tātad - ietverami visas sabiedrības atbalstītā kultūras darbā, jo neapšaubāmi būs vienmēr arī darbi, kas tiks darīti individuāli un neatkarīgi no jebkādiem pabalstiem. Ziedojumu lapās ierakstāmos ierosinājumus noteiks KF izstrādātie mērķi.

Līdz šim, kā iepriekš minēju, visasākās diskusijas izraisījuši apbalvojumi. Mazāka nelaime ir, vai apbalvošs viens vai otrs darbs. Lielāka nelaime ir tā, ka apbalvojumu vai prēmiju mums ir par daudz resp. šai ziņā ir liela paralēlitate. Blakus KF balvai mums ir, nepretendējot nemaz uz visu uzskaitīšanu, šādas prēmijas vai balvas: Zinaīdas Lazdas, Brigaderes, Jaunsudrabiņa, Goppera, Krišjāņa Barona, trimdas tautas balva. Šī lukrātīvā paralēlisma novēršana būtu mērķtiecīgas kultūras politikas uzdevums.

Bet balvu sadalīšana nav un nekad nedrīkst būt vienīgais KF mērķis resp. virzītā kultūras darba izpausme.

Katram kultūras izveidošanas darbam vispirms jā sākas ar jaunatni. Līdz šim fonda atbalsti jaunatnei daļēji bijuši gadījuma rak-

stura, piešķirot lielākas summas gluži sporadiskiem pasākumiem vai gadījuma grupām. Šis trūkums, liekas, tiks novērsts, pamazām izveidojoties mērķtiecīgiem jaunatnes latviskās audzināšanas pasākumiem, blakus latviešu skolām domājot par jauniešu sistematisku latvisku izglītību, ko var paveikt vasaras brīvlaikos, reizē atpūšoties un reizē mācoties speciāli šim nolūkam ierīkotās vairāku nedēļu vasaras nometnēs (sk. "Laiks" 1965. gada 24. martā 'Jauniešu vasaras semināri'!) Gluži praktisku darba metožu izveidošanai šai virzienā mums var palīdzēt jau esošu pasākumu studijas, piem., Žīdu un baltvācu jaunatnes vasaras semināri.

Šādos semināros vispirms priekšroku piešķirot patiesi ieinteresētajiem jauniešiem un ar KF līdzekļiem atbalstot šos rūpīgi izplānotos vasaras mācību iestādījumus, varētu iegūt jauniešu kodolu, kas būtu vēlāk ziēmā labprāt ar mieru piedalīties arī universitāšuursos, kur māca latviešu valodu vai Austrumeiropas vēsturi. Šādiem universitāšu kursiem ar entuziasmu vien, acīm redzot, nepietiek, nepieciešama praktiskos priekšdarbos bazēta nopietna interese.

Risinot tālāk domu šai pašā laukā, pieminēšu, ko nesen aizrādīja "Survey" (A Journal of Soviet and East European Studies) redaktors W. Z. Laquer (Nr. 50, 1964. g. janv.): "The study of Russian, East European, and communist affairs has made great progress since the second world war... especially in the United States. Between 1850 and 1950 some 250 doctoral dissertations on Russia and the Soviet Union were approved in American universities. The number accepted since 1950 is estimated at 1000 and has probably exceeded this figure."

Šis jaunās, plašās iespējas būtu jāpatur prātā tiem jauniem latviešiem, kas nodomājuši pievērsties ekonomikas, politikas vai mākslas studijām.

Daļēji, liekas, par to ir domājuši arī mūsu jaunie akadēmiķi, piem., profesori V. Zeps, V. Nollendorfs, J. Peniķis, kas interesējas par speciālu Austrumeiropas vai Baltijas institūtu izveidošanu pie ASV universitātēm.

Šeit vēlētos piebilst, ka arī šie manāma laika un maipu ietekme - šoreiz mums pavisam labvēlīgā virzienā. Blakus tam, ka šādas studijas prasa jaunā pasaules situācija, mums ir tagad arī savas cilvēku grupas, kas tanīs var piedalīties aktīvi (jau esošie latviešu cēluma mācību spēki un jaunie studenti) ar zināmām tiesībām prasīt un rūpēties, lai šīs studijas ietvertu arī mums vēlamus problēmu kompleksus. Pagaidām Austrumeiropas studijas ietver tikai galvenokārt satelītvalstis. Mūsu pienākums būtu rūpēties lai Austrumeiropā "atgriežas" arī anektētās valstis.

Šis būtu arī veids, kā mēs varētu pārvarēt kādu visai nepieciešamu, bet līdz šim neatrisinātu problēmu kompleksu. Kaut arī

KF vairākkārt uz to aizrādīts, šī risinājuma nav. Proti, mēs apzināmies, ka brīvā pasaulē dzīvodami, mēs varētu izlietot vienreizējo un Latvijas brīvvalsts laikā, diemžēl, nokavēto iespēju - iepazīstināt pasauli ar latviešu tautu, tās sasniegumiem tā, lai latviešu tautas anonimitāte būtu pārvarēta, lai latviešu tautas devums rietumu kultūras pasaulei tanī iekļautos tāpat, kā, teiksim, īslandiešu vai īru kultūras devums.

Līdz šim to esam mēģinājuši darīt kā slēgta, pasaulē izdzīta (trimdinieku) tautas grupa, iedami un piedāvādami. Bet grūti būs apgalvot, ka šādā veidā mēs būtu panākuši uzklaušanās. Ja esam papūlējušies papētīt, kas notiek ar cittautiešu bibliotēkām piesūtītajiem mūsu pašu izdevumiem (par latviešiem un Latviju svešvalodās), tad pa lielāko tiesu varam konstatēt, ka tie nevienam neinteresē. Vaina nav tik daudz saturā, kā tai apstākļi, ka mēs ejam kā piedāvātāji, kā zināma veida lūdzēji. Situācija pārvēršas, ja darbu izdevuši paši "vietējie". Tad viņi arī to pieņem kā savu - kā sevis izvēlētu vērtību. Tad sveštautiešu vidū ievērtību iegūst baltiešu autoru darbi par baltiešu problēmām (piem., M. Grimbutas "The Balts"). Tikai šādos gadījumos savukārt mēs paši par šiem darbiem nekā nezinām. (Interesantu pārbaudi kultūras darbinieku kongresā laikā izdarīja prof. Biezais ar prof. Zepa grāmatu par valodniecības jautājumiem angļu valodā. Gandrīz neviens no sapulces dalībniekiem šo darbu nepazina).

Efektīvāks tā tad būtu veids, ja mēs savus līdzekļus neizlietotu, gatavojot, piem., tādas antoloģijas, kuŗas sveštautietim "nekā neizteic" un kuŗas neviens šā vai tā nelasa, bet gan, ja mēs par saviem līdzekļiem gādātu, lai visās sveštautiešu bibliotēkās nonāktu viņu pašu izdotas, sagatavotas baltiešu grāmatas par baltiešu jautājumiem. Ja mēs paši tomēr ko gatavojam, tad derētu ievērot īgauptu prof. I. Ivaska kultūras kongresā ieteikto - temai jābūt modernai, laikmetīgai, tādai, kas it kā gluži dabīgi iekļaujas vispārējā tagadnes pasaules strāvojumā un kultūras valodā, nevis izliekas pēc archaiskas kuriōzitātes.

Latvijas problēmu studiju darbs būs efektīvāks, ja tas būs iekļauts kā dabīga, normāla sastāvdaļa normālā apkārtnes dzīvē, nevis ja tas jauktos pa vidu kā svešķermenis. Iespējas šādā virzienā strādāt kļūst mums jo dienas lielākas un reālākas. Vai esam mērķtiecīgi domājuši par to izmantošanu?

Protams, visi organizētie plāni, priekšraksti un uzsaukumi būs gluži veltīgi, ja vispirms katrs individuāli nekļūsim par apzinīgiem un aktīviem savas kultūras lietotājiem. Šis gan nav tik daudz visas sabiedrības, cik katras ģimenes darbs. Tas ir svarīgs divējādā ziņā: 1. ja būsime aktīvi savas kultūras lietotāji, tad mūsu KF nebūs jālūdz artavas (esmu dažu labu reizi brīnījiesies par dīvaino situāciju, ka lūdz "artavas", t. i., žēlasti-

bas dāvanas!) ne kultūras darbam, ne kultūras darbinieku atbalstam. Tad šie līdzekļi salasīsies par darbu, piem., ja būs aktīvi grāmatu lasītāji, būs grāmatu rakstītājiem iespējams saņemt pieklājīgus honorārus. Tad nebūs jālūdz artavas kultūras darbinieku atbalstam, aizrādot, ka tie ir nacionāli cīnītāji! Galu galā - nacionāli cīnītāji esam visi! Bez tam - vai žēlastības dāvanas saņemot, daži no mums var kļūt par labākiem vai vērtīgākiem cīnītājiem? Tas drīzāk pazemo nekā paaugstina.

Līdzekļu jautājums (to trūkums) vienmēr bijis kardinālais jautājums kultūras darba diskusijās un bieži kalpojis par visai univertsālu aizbildinājumu. Reiz par visām reizēm mums būtu jāieskata, ka kultūras darbam nepieciešamo līdzekļu rašanas jautājumā ir jāriekojas citādākās dimensijās nekā līdz šim.

Reizēm mēs sanesam kopā milzīgus līdzekļus aiz tīras sajūsmas. Tā tas, piemēram, notiek dziesmu svētkos. Dziesmu svētkiem un citiem lielākiem sarīkojumiem nākotnē jābūt ne tikai mērķim, bet vairāk - līdzeklim kultūras darbam nepieciešamā materiālā atbalsta sagādāšanai. Ir rīkotājiem, ir apmeklētājiem jāapzinās, ka viss viņu kopā sanestais svētku atlikums kalpos kādam noteiktam jau daļēji iepriekš definētam darbam nākotnē.

2. Mūsu aktīva latviskas kultūras dzīve svešumā ir izaicinājums un ierosinājums latviskās kultūras dzīvei okupētajā dzimtenē.

■
Līdz ar to esam nonākuši pie zināma veida krustcelēm. Ja pavērojam mūsu kultūras veikumus un mērķus mūsu svešuma dzīves 20 gados, tad gauži maz pamanām tanīs apzinīgi ielēstu to momentu, ka, visam ko darām, ir jēga tikai zināmā sakarā ar tautu dzimtenē. Mēs un viņi esam gājuši katrs savu ceļu, ļoti maz zinot par to, kas noticis otra pagalmā. Daļēji šāda situācija radusies ārēju apstākļu ietekmē, bet daļēji arī tādēļ, ka esam pārāk viegli samierinājušies ar šiem apstākļiem, nepadomājot, cik daudz ļauna ar to nodarām savai tautai.

Turpmāko ceļu izraugot, mums būtu kā ļoti reāls lielums jāielēš arī kultūras dzīve Latvijā, jo blakus Latvijas okupantiem un to prasībām ir pastāvējusi un pastāv latviešu tauta, tās spējas un veikumi.

Taču, mūsu kultūras dzīves uzdevums šeit nav vienīgi izaicinājums un ierosinājums kultūras dzīvei Latvijā. Tādā veidā par to var runāt, galvenokārt domājot par Latvijas okupētājiem. Kamēr okupantiem acu priekšā būs latviskā kultūra brīvajā pasaulē, tie neuzdrošināsies pilnīgi ierobežot latvisko kultūru Latvijā. Tomēr šāda mūsu kultūras dzīves nozīme ir zināmā mērā pasīva, statistiska iepretī Latvijai un tāda tā bijusi, mums pašiem nemaz sevišķi par to nerūpējoties.

Pēc divdesmit svešuma gadiem mūsu kul-

tūras dzīve iepretī Latvijai varētu beidzot kļūt aktīva, pāriet ofensīvā. Ko tas nozīmē un vai tas vispār iespējams?

Vispirms atcerēsimies visai vienkāršu faktu: latviešu tautas vairums ir Latvijā.

Tad - atcerēsimies prof. Spekkes konstatējumu, ka arī komunistiskās ietekmes sfairā notiek pārmaiņas, kuŗas attiecīgi izvērtēt un izmantot latviešu tautai par labu būtu mūsu uzdevums.

Bez tam - ja esam bijuši līdz šim neziņā par to, kā dzīvo, ko domā cilvēki mājā, tad šādai situācijai nebūt nav jāturpinās. Iepazīstoties, esot informētiem, varēsim arī izprast, ko un kā darīt, lai ar savu spēku, savu brīvajā pasaulē audzēto garu varētu palīdzēt dzīvot un augt tiem, kas dzīvo priekšrakstu pasaulē un pārkrievošanas draudos.

Jā pārskatām mūsu vairāku gadu periodiku, tad būtu netaisni, ja teiktu, ka gluži neviens par to nebūtu domājis. Ir šad tad šur tur parādījušies atsevišķi raksti un atsevišķu personu ierosinājumi pavisam nopietni un godīgi ielēst mūsu kultūras darbā arī dzimtenes latviešu komponenti. Jābrīnās tikai, ka visi šie ierosinājumi palikuši turpat laikrakstu lapās un nav atraduši tālāka risinājuma, kaut patiesība, kas neprasa izskaidrojuma, ir tā, ka mūsu cerības atgūt neatkarīgu Latvijas valsti īstenoties varēs tikai tad, ja kādā dienā "X" tur vēl eksistēs latviešu tauta kā nedalāma un nedalīta nacionāla vienība.

Tāpēc visam darbam, ko mēs vēršam iepretī Latvijai, pamatā paliek rūpes par tautas dzīvē spēka un tautas kā nacionālas vienības saglabāšanu. Ceļi, kā to paveikt, ir daudz un dažādi.

Vienkārt, pienācīgi jāapzinās, ko nozīmē jau iepriekš minētā aktīvā un vienotā latviešu tautas grupa brīvajā pasaulē, jo pēc pieredzes citos gadījumos var teikt, ka krievi līdz zināmai robežai vienmēr rēķinās ar kādas pakļaujamās tautas ārzemēs esošo grupu un tās aktivitātēm.

Tālāk - pareizi jācenšas izvērtēt daži statistikas skaitļi un dažas latviešu tautas rakstura īpašības. Pirmajā brīdī var noteikti rasties jautājums - vai tā nav konfūzija, ja mīn reizē objektīvus datus - statistiku un abstraktu jēdzienu - kādas tautas rakstura īpašības. Bet statistikas skaitļi nav nekas tāds, kas eksistē "per se". Tie ir tādi, kādus tos rada dzīvais cilvēks ar visām savām labām un sliktām rakstura īpašībām. Statistikas skaitļi tikai uzskatāmi pierāda un izskaidro to, ko citādi tiecamies neievērot vai vienkārši nemēģinām izprast, it sevišķi, ja tas mums neglaimo.

Visas trīs Baltijas valstis atrodas apmēram vienādā situācijā iepretī okupantiem, t.i. PSRS, bet dati par triju Baltijas valšņu iedzīvotāju sastāvu pēc tautībām un dati par šo valšņu komunistu partiju sastāvu ir visai atšķirīgi.

Lietuvā ir vismazāk krievu - tikai 8% no visiem iedzīvotājiem. Visvairāk krievu ir

Latvijā - apm. 30% no visiem iedzīvotājiem. Tāpēc, piemēram, Lietuvā jaunatnei domātais laikraksts ir tikai viens un lietuviešu valodā - "Komjaunimo Tiesa", kurpretī Latvijā resp. Igaunijā ir divi: "Padomju Jaunatne" un "Sovjetskaja Moloģež" resp. "Noorte Hääli" un "Moloģež Estonii".

Lietuvā ir arī vismazāk komunistu partijas biedru. Ja (pēc 1959.gada datiem) lietuviešu ir 1.1% no visiem PSRS iedzīvotājiem, tad no PSRS komunistu partijas biedru skaita lietuvieši ir tikai 0.5%. Vislielākais komunistu partijas biedru % ir Igaunijā: 0.5% PSRS iedzīvotāju ir igauņi, 0.3% PSRS komunistu partijas biedru ir igauņi. Latviešiem šie skaitļi ir 0.7% resp. 0.4%.

Vai vēl mazliet citādi dati: 1.8% no visiem lietuviešiem ir komunistu partijas biedri, 2.4% no visiem igauņiem un 2.3% no visiem latviešiem.

Mēs varētu gandrīz teikt: igauņi ir viskomunistiskākie. Bet informācija no Latvijas šai situācijai sniedz šādu izskaidrojumu: "Komunistu partija Igaunijā ir diezgan igauņiska, jo igauņi izšķīrušies par katru cenu paši valdīt sevi. Praktiski tas izpaužas tā, ka igauņi, tāpat kā leiši, cieši kopā turoties, var atļauties būt atklāti naidīgi pret krievu ienācējiem. Krievi ne Igaunijā ne Lietuvā neļūtas ērti un tādēļ labprātāk brauc uz Latviju, kur tos netraucē pamata tautas kopības gars."

Mūsu tautas rakstura īpašība - kopā turēšanās trūkums varētu mūs brīdināt, no kuņas puses mums draud briesmas, kādā virzienā mums būtu jāstrādā, lai šīs briesmas novērstu. Kopības apziņai, kā to liecina citu tautu vēsture, izšķirīgos brīžos ir liela nozīme. Tikai divi īsi piemēri. Herberts Petersens par baltvācu repatriācijas gludo norisi 1939.gadā zināmā mērā dara atbildīgu tieši šo kopības apziņu ("Baltische Briefe", 1964., II. n-rā): "Mir will vielmehr scheinen, dass auch in diesen ersten Wochen der Schutzgeist hochgezeichnete Gemeinschaften - man nennt ihn die Haltung - zur Stelle war und uns... das durchstehen liess, was uns vom Schicksal auferlegt war." Otrs piemērs - ASV izveidošanās un attīstības pamatā daļēji bijis un vēl vienmēr ir t.s. "community spirit". Šī kopības apziņa vai kopības gars nekādā ziņā nebūtu sajaucami ar to, ko sauc par diktātūru vai totalitārismu, kuros arī visi parādās uz āru vienoti.

Kopības apziņas izveidošanās palīdzētu mums šeit veikt lielākus darbus, un kopības apziņas apzinīga kopšana pasargātu tautu mājās no sajaukšanās ar krieviem, kuņa var notikt divējādos veidos: ar krievu ieplūšanu Latvijā, un ar latviešu pakāpenisku izklīdināšanu pa visu PSRS.

Lai labāk varētu izprast mūsu kultūrpolitiskā darba ofensīvas iespējas, mums, no-

virzoties no tiešā temata, īsumā jāpieskaņas dažiem vērojumiem krievu okupētajā Latvijā.

Okupācijas vara ienesusi Latvijā 2 svešus elementus: komūnisma ideoloģiju un svešas tautas resp. krievu uzkundzēšanās tieksmes pār latviešiem. Abu uzmacībā dzīvai jāpaliek latviešu tautai. Komūnisms dēvē sevi par internacionālu mācību. Bet krieviem pakļautajās zemēs šis internacionālisms tiek arvien biežāk un pavisam nemanāmi identificēts ar krieviskumu. Kā tas izpaužas? Piemēram, informācija no Latvijas liecina: "Ja latvietis mēģina aizstāvēt savas intereses (kaut vai, teiksim, latviešu valodas kā sarunu valodas lietošanu publiskās vietās, piem., restorānos), tad krievs to tūdaļ nosauc par šovinistu, kas okupantu domāšanā identificējas ar nacionālistu vai, pielīdzinot tālāk - ar fašistu. Bet fašistam būt jau ir noziegums. Un latvietim būt tā tad ir - būt fašistam. Nekad šādu formulu nepielieto, ja krievs Latvijā aizstāv savas krieviskās intereses." Latvietim būt latvietim Latvijā šodien gandrīz jau noziegums.

Krievu komūnistu internacionālisma patiesos nolūkus atklāj dažreiz arī raksti, kas tieši nemaz neskaņ PSRS. Padomju Savienība sakās aizstāvam tautu pašnoteikšanās tiesības un nacionālās intereses jaunajās Afrikas un Āzijas valstīs, sakās iznīdējam koloniālismu. Bet reizēm, kur krievu koloniālisma mērķi ir tādi paši kā koloniālisma paliēkas kādā jaunā valstī, krievi savā argumentācijā pret tām ir ļoti vāji. Piemēram, "Padomju Jaunatnē" 1965.gada 30.martā ir raksts "Kāpēc Indijā notiek valodu karš?" Tanī tādas rindas: "Protams, angļu valodu arī turpmāk lieto internacionāliem darījumiem un sakariem, zinātnes un tehnikas studijām. Šajā gadījumā angļu valodas nolīgšana liecinātu tikai par aprobežotu šovinismu un izolētu Indiju no pārējās modernās pasaules." Paturēsim prātā no šī citāta to, ka koloniālās varas valodas - angļu valodas atmešana Indijā liecinātu par - šovinismu. Raksta publicētāju nepateiktā vēlēšanās būtu, lai katrs, kas Latvijā to izlasa, bez liekiem paskaidrojumiem saprastu, ka pretošanās krievu valodas ieviešanai būtu skaužams šovinisms!

Šie pāris piemēri demonstrē, cik neapskaužamā situācijā Latvijā atrodas latvieši, kas vēlas apliecināt piederību savai tautai, paturēt savu kultūru un valodu.

Nav noslēpums, ka pēdējo desmit gadu laikā Padomju Savienībā inteliģence vairākkārt mēģinājusi sacelties pret komunistu partijas diktēto sociālistisko realismu mākslā. Šī sacelšanās jeb protests skāris ne tikai Krieviju, bet arī PSRS iekļautās tautas. Taču šīm citām tautām cīņa pret partijas diktātu mākslā ir nesalīdzināmi grūtāka nekā krieviem, jo pēdējie no partijas pārkāpumiem un uzbāzīgas uzraudzības var vienmēr glābties, pievēršoties krieviskumam, kas ir vienīgais nacionālisms, kuņa neidentificē ne ar šovi-

nismu, ne ar fašismu vai citu kādu bīstamu un skaužamu "-ismu". Gadījumā, ja attiecības starp partiju un mākslinieku draud izvērsties pārāk asas, partija pat veicina mākslinieka pievēršanos krieviskumam.

Kur lai šāda konflikta gadījumā patveras nekrievi, piemēram, latvieši? Tiem krievu intelektuāļu patvērumus - krievu nacionālisms - ir tikpat uzspiesta lieta kā partijas sociālistiskais reālisms.

Vērojot un vērtējot notikumus un norises okupētajā Latvijā varam šos divus polus, krieviskā uzspiešanu un latviskā pretī turēšanu, saskatīt daudz dažādās dzīves nozarēs.

Atstājot citu malā un pievēršoties kultūras un valodas problēmām, minēsim dažus piemērus, kā krievi cenšas monopolizēt kultūras dzīvi un kā latvieši cenšas to paturēt. Meklēsim šos piemērus universitātes un zinātnes laukā. (Skat. doc. Nik. Valtera domu "Londonas Avīzē", ka tautas dzīvošanas iespējas var izrādīties tieši proporcionālas tās izglītības līmenim).

1959. gadā izdotās grāmatas "Pētera Stačas Latvijas Valsts Universitāte 40 gados" pielikumā ir statistika, kas atklāj šādus datus: no 82 šeit minētiem profesoriem 23, t. i., 28% varētu būt krievi (t. i. tādi, kam vārds, uzvārds, tēva vārds ir krievisks), no 104 docentiem krievu būtu 21, t. i., 20% un no 254 asistentiem - 38, t. i., 15%. Profesoru sarakstā krievu visvairāk. Pēc fakultātem tie sadalās galvenokārt pa medicīnas, politisko zinātņu un slavu valodas katedrām. Jaunākais no tiem dzimis 1914. gadā. Tāpat krievi centušies aizpildīt latviešu pamestās vietas (medicīnas fakultātē) un importējuši savus ļaudis tādām katedrām, kur latviešu mācības spēku pēc kara nav bijis. Ka latvieši tomēr cenšas paturēt savu universitāti sev, liecina tas, ka asistentu un docētāju skaitā, kur jau daudz gados jaunu cilvēku, krievu mazāk, tie paši galvenokārt krievu valodas un dažādu politisko katedru pasniedzēju skaitā.

Laikā no 1945. līdz 1958. gadam Latvijas universitātes zinātņu kandidāta vai Dr. grada disertācijas aizstāvējušas 188 personas, no tām savus darbus krievu valodā rakstījuši 73. Dr. gradu gan aizstāvējušas no visām 188 personām tikai 2 un abas krievu valodā. No tiem kas savus darbus rakstījuši latviski, ir tikai 7 ar nelatviskiem vārdiem (Žīdu, krievu, leišu), bet krievu valodā rakstīto darbu autori ir 40 ar latviskiem, 33 ar nelatviskiem vārdiem.

Kaut cilvēki, kas darbu dara, ir latvieši, valodu tiem uzspiež krievu. Varētu teikt, ka iepriekš minētie dati novecojuši, jo ir no 1959. gada. Bet, piemēram, Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas 1965. gada l. n.-rā no 18 rakstiem tikai 5 ir latviešu valodā.

Šī aina atbilst tam, kā to raksturojis dažos vārdos prof. A. Spekke 1959. gadā Ņujorkā Latvijas Universitātes gada svētkos: "Ja izkārtne mainījies maz, tas tomēr nenozīmē, ka notikumi aiz lielajām parādes durvīm grib atbilst šai izkārtnei."

Latviešiem nepieciešams sīkst, neatlaidīgs, dažreiz arī lielas uzdrīkstēšanās pilns darbs, lai tomēr notikumi aiz izkārtnes - Latvijas universitāte, Latvijas PSR Zinātņu akadēmija, atbilstu izkārtnei.

Par universitātē darāmā zinātniskā darba kvalitāti jautājumu varētu radīt kaut vai apstākļi, ka 13 gadu periodā Latvijas universitātē piešķirti tikai 2 Dr. gradi. Vai tā būtu apzinīga Latvijas universitātes kvalitātes degradēšana?

No Latvijas okupantu puses - droši vien, jo tāda situācija ietilpst viņu nākotnes plānos. Bet vai tā ir un drīkst būt arī latviešu vēlēšanās un samierināšanās ar notiekošo?

Piemērus latviešu un krievu pretešībām tieši universitātē izvēlējos tāpēc, ka augstākās mācību iestādes Latvijā, kaut svešas varas ieceltas pārvaldes uzraudzībā un kaut pieblīvētas arī sveštautu studentiem, ir un paliek vienīgās vietas, kur augt un veidoties nacionāli kultūrāliem spēkiem, kam vistiešākā ietekme uz tautu dzimtenē. Tām pirmajām būtu jāpievērš vērība mūsu kultūras politikas ietvaros.

Žīdiem ir viena Jeruzāleme, katoļiem viena Roma. Latviešiem ir tikai viena Rīga ar tur esošo Latvijas universitāti kā latviešu gara dzīves augstāko simbolu. Daļa latviešu tautas tagad dzīvo, ja drīkstētu lietot reliģisko salīdzinājumu, diasporā. Šī tautas daļa pati par sevi nevar aizstāt visu latviešu tautu, ne arī tās radītās kultūras vērtības. Bet tā var rūpēties par to, lai tur, kur ir latviešu tautas vairošanās, ja arī pagaidām nav politiskas latviešu pašu valsts, ir un paliek latviešu tautas garīgā valsts.

Lai atgūtu tiesības latviešu tautai, ir jāpatur Latvijas teritorijā bāze, no kuņas un ap kuņu veidot tālākos cīņas postenus. Vēl arvien Rīga ir latviešu tautas kultūras centrs, tai tādai jāpaliek, un arī mums, svešumā esošai tautas daļai jādara viss, ko mākam un varam, lai tā tāda būtu un paliktu.

Ka cīņa par un pret Rīgu kā latviešu tautas un tās kultūras centru kļūs arvien asāka un intensīvāka, tam kā brīdinājums skan arhitekta V. Apsīša konstatējums "Literatūrā un Mākslā" 1965. gada 3. aprīļa n.-rā: "... jo arvien lielāku nozīmi Rīga iegūst ne tikai kā republikāniska, bet arī kā starprepublikāniska un atsevišķos gadījumos pat kā Vissavienības nozīmes centrs."

Mūsu kultūras darbam svešumā būtu jāiet tādā virzienā, lai mēs noturētu un saglabātu Rīgu par latviešu kultūras centru neatkarīgi no tā, kādu nozīmi tai kāds piedēvē okupantu uzdevumā. Mūsu rīcībai būtu jābūt tā kalkulei, lai mēs varētu atrast līdzekļus, kā piespiest okupācijas varu atzīt kultūras sa-

karus starp mums un latviešiem dzimtenē pēc latviešu tautas noteikumiem. Šādi strādājot, robeža starp to, ko dēvējam par koeksistenci un to, kas būtu mūsu darba metodes kultūrālu un politisku mērķu sasniegšanai, reizēm var izrādīties ļoti šaura, bet, ja mūsu rīcību vadīs prāts, ne emocijas, tad robežas vienmēr būs un paliks.

Krievu un komunistu varā esošo Rīgu mēs par savu metropoli varēsīm paturēt tikai tad, ja mēs visi, arī mēs, latvieši svešumā, uz to virzīsim visus savus gara un dvēseles spēkus, arī savus materiālos līdzekļus, tos sanesdami un uzkrādami, piem., Kultūras Fondā, kas tos izplānoti virzītu tālāk.

Izveidojoties lielam mērķim, nebūtu vairs nekādas vajadzības pēc strīdiem ap sīkām lietām un nebūtu arī apskuma, protams, ar vienu noteikumu - neaizmirstot, ka arī latviešiem nepieciešami izveidojams savs kopības gars (Gemeinschaftssinn, community spirit). Reāls mērķis un darbs ir vislabākā programma pret asimilāciju, pret pārtautošanos.

Bet kā to izdarīt? Kā mūsu darbība var vērsties uz Rīgu? Katram taču, piemēram, zināms, ka trimdā izdotas latviešu grāmatas Latvijā neielaiž. Tas tiesa, šodien, trimdā sarakstītajām grāmatām vēl ceļa uz Latviju nav. Bet tās nav visas kultūrālās pasaules informācijas sākums un gals. Labākā gadījumā tās ir tikai sīka daļa kaut pa vidu.

Vispirms, liekas, mums būtu jāķeršas pašiem pie sava plaša modernās komunikācijas līdzekļa - radio raidītāja izveidošanas. Daļēji mums radio sakari ar Latviju ir, bet tie pagaidām ļoti minimāli un daļēji par tādēm jau pāris gadu tiek diskutēts - gan vairāk, liekas, propagandas, ne informācijas plāksnē. Visnepieciešamākais mums tomēr būtu abpusējas informācijas avots: raidītājs, kas informē latviešus par latviešu problēmām, eliminējot jebkādu līdzšinējo gānīšanos, polēmikas vai emociju vadītus uzsaukumus. Arī vienkārša, lietišķa informācija var būt ļoti efektīva - ja tā ir objektīva un pareiza. Ēit neliels piemērs: 1964. gada rudenī dienas četras pirms oktobra revolūcijas svētkiem "Amerikas balss" savos raidījumos (krievu valodā) ziņoja, ka PSRS iedzīvotājiem darba vietās uz svētkiem izsniegs miltus. PSRS valdības iestādes pašas saviem pavalstniekiem par to vēl nebija ziņojušas. Miltu dalīšanas dienā daudzi rīdzinieki atradās fakta priekšā: ir nauda līdz, ko samaksāt par miltiem, var miltus dabūt, nav - jāpaliek tukšā. Miltus daudzi ieguva - ar "Amerikas balss" starpniecību. Neiztīrāsīm tuvāk šādas informācijas saprotamo ietekmi!

Pēc analoģijas iedomāsimies šādu gadījumu: tautieši svešumā sagādā līdzekļus zinātnisku darbu iegādei priekš Latvijas Universitātes bibliotēkas. ("Arī mūsu dienās /Latvijas valsts universitātes zinātniskā/ bibliotēka sapem ne tikai padomju, bet arī ārzemju literātūru no 38 ārvalstīm: Tunisijas, Austrā-

lijas, ASV, Indijas, Arģentīnas, Brazīlijas, Indonēzijas, Japānas, Šveices un citām kapitālistiskām valstīm." Pēteris Stučka LUV 40 gados, 1959.g.). Bet kas galvo, ka tie, Rīgu aizsnieguši, nenoguļas archīvos, vai pat nemaz nesusniedz adresātu, ja par sūtījumu nav informācijas nevienam citam - tikai cenzūras iestādēm? Aina var kļūt citāda, ja radio informācija atkārtoti atgādina: tādas un tādas zinātniskas grāmatas nosūtītas tad un tad uz tādu un tādu adresi.

Neba būtu jācenšas Latvijā vispirms nogādāt latviešu trimdas rakstnieku "kopotos rakstus". Kontakta bāze daudz labāk var izveidoties ar neitrāliem līdzekļiem. Piemēram, tādu var meklēt arhitekts ar arhitektu, ķīmiķis ar ķīmiķi, ģeologs ar ģeologu gluži profesionālā plāksnē. Svarīgākais būtu, lai ne latviešu māksliniekiem, ne latviešu zinātniekiem nepārtrūktu kontakts ar rietumu pasauli un tās patiesām kultūras vērtībām. Šo domu varētu izvērst daudz plašāku, konkrētāku, bet gluži konkrētas lietas ir taktiskas jautājumi, kas mūsu situācijā risināmi reizēm tikai tiešā darba darītājiem.

Mūsu uzdevums būtu sniegt dažādas idejas, ierosmes visos saimnieciskās, garīgās un arī politiskās dzīves laukos un būtu gādāt, lai informācija ar šīm idejām aizsniegtu latviešus Latvijā neatkarīgi no viņu stāvokļa, amata un iespējamās politiskās pārlicības šodien.

Var rasties tāds iebildums: jo rietumnieciskāka būs Rīgas seja, jo rietumnieciskāka mēs, visi latvieši, to centīsimies saglabāt, jo lielāks būs tās pievilksanas spēks iepretī citautiešiem, kas tanī saplūdis no austrumiem.

Bet vai savu rietumniecisko seju mainot, kļūstot tipiskai krievu pilsētai, Rīga atvairīs daudzu dažādo darbu tīkotājus? Tikai savu rietumniecisko seju saglabājot, Rīga paliks arī latviešu pilsēta, jo latviešiem tad Rīgā būs daudz kas ko aizsargāt un aizstāvēt.

Rīgai ir jābūt latviešu kultūras centram, lai sveštautieši, kas tanī nokļūst - vienalga - kā tūristi, mākslinieki vai saimniecības eksperti, to arī kā latviešu, ne kā krievu pilsētu redz, uztver un atceras.

"Padomju Latvija" (arī Igaunija, Lietuva) krieviskajai Maskavai Eiropā nav tikai mērķis, bet arī līdzeklis tālāku mērķu sasniegšanai. Ielēsīsim, vienalga, kultūrālā vai nacionālpolitiskā darba laukā, šo konstatējumu! Lai cik intensīva dažbrīd kļūst pārkrievošana (mērķis), Padomju Latvijai uz ārpusi vēl arvien jārada priekšstats par padomju iekārtas "priekšrocībām" mazākas tautas nacionālos sasniegumos (līdzeklis). Rūpēsimies, lai šie nacionālās dzīves sasniegumi ir autentiskās latviešu kultūras tālākveidošana un ne kaut kādas internacionālas krieviskās kultūras atdarinājums! Rūpēsimies - ja notiek okupētās Latvijas latviešu kultūras demonstrējumi rietumos - lai tie ir latviešu

un latviskās kultūras sasniegumi, demonstrējumi!

Ar šādu nacionālpolitisko mērķu izpratni mūsu kultūras politikai trimdā jāiet soli soli ar nacionāliem centieniem dzimtenē. Mūsu kultūras darbam jāsauglabā un tālāk jāveido ierosmes nacionālai kultūrai tā, ka nacionālas neatkarības atgūšanas brīdī trimdas kultūras sasniegumi netraucēti kļūst tautas kultūras sastāvdaļa un jaunu darbu rosinātāji.

Tāpēc mūsu kultūras politikas uzdevums ir savas nacionālās valodas tālāk izkopšana un savas literatūras un mākslas tālāk veidošana.

Tur un te

Ievadam

Vilis Lausks

Šāda neliela dzejoļu kopojuma nolūks varētu būt visai dažāds.

Nemeklējot garīga bankrota pazīmju ne svešumā, ne dzimtenē esošo latviešu autoru darbos, kā to dažkārt mēdz darīt i viņi tur, i mēs te, šoreiz vienkārši salīdzinājumam izvēlēti daži dzejoļi par kādu mums visiem kopīgu temu. Protams, nav minēti daudz citu autoru, daudz citu kopīgu temu, kas mums, latviešiem, varētu būt. Šis konstatējums lai liecina, ka nav piemirstu, malā atstātu autoru.

Ievietoto darbu autori visi sākuši publicēties pēc II pasaules kara, cits svešumā, cits Latvijā. Dzejoļu kopīgā tema ir vieta Baltijas jūras austrumu krastā - Latvijas galvaspilsēta Rīga.

Kopš latviešu tautas gara dzīve Latvijā nu jau 20 gadus pakļauta Krievijas komunistu partijas uzraudzībai, tās vienīgais atļautais izpausmes veids jeb mākslas novirziens ir "sociālistiskais reālisms". Un arvien vairāk rādās, ka šodien tā sauktais PSRS "sociālistiskais reālisms" mākslā krievu tautai ir visai skarbs, spara pilns nacionāls reālisms, bet nekrievu tautām tas būs un paliks kā iemaukti, lai apvaldītu katru viņu nacionālistisku centieni.

Tāpēc komunistu partijas uzraudzībā Latvijā tapuši tūkstošiem dzejoļu, kas ar savām vārdu sēnalām guļ kā liels kalns uz tām rindām, ko radījis nekad nenomācamais, brīvību alcējs cilvēka gars. Tādas rindas tomēr ir sastopamas.

Bet mūsu kultūras politikas uzdevums ir ne tikai savas valodas, literatūras un mākslas tālāk veidošana, bet arī cīņa par latviešu valodas un kultūras neapšaubāmām tiesībām latviešu zemē: skolās, pārvaldē, kultūras dzīvē!

No šādas kultūras politikas viedokļa raugoties, būtu jāpārvērtē līdz šim ietais ceļš un šādai kultūras politikai būtu jānotiek turpmāk darāmais.

Mums jāturpina visi nozīmīgie centieni, kā iegūt kultūrālās pasaules simpatijas, radot un rādot kultūras vērtības, kas pārliecinoši attaisnotu prasību pēc mūsu tautas nacionālās neatkarības un pašnoteikšanās tiesībām un mums turpmāk visiem iespējamiem līdzekļiem, tieši un netieši, jāstiprina nacionālie centieni dzimtenē.

Lai arī daļa šeit publicēto Latvijas autoru ir komunistiskās partijas biedri, tomēr varam konstatēt, ka tanīs vēl arvien dzīva tieksme pēc garīgas neatkarības un mīlestības uz savu tautu, uz savas tautas reālo, tveramo dvēseli - Rīgu.

Jauns latviešu mākslinieks Indulis Ranka 1964. gada vasarā, stāvēdams jaunās Rīgas stacijas laukumā un vērodams no Latvijas laukiem iebrukušos ļaudis, raksta: "Manas acis sastopas ar daudzām acīm. Un zilajās, brūnajās, tēraudpelēkajās acīs es lasu savas zemes dzīvi. Kāda tu esi, mana tauta? Kādi ir tavi mērķi, bēdas un neveiksmes, kādi ir tavi prieki? Un man gribas savu zemi salīdzināt ar jaunu, ziedošu cilvēku. Rīga ir viņa sirds; mūžam jaunā tauta - viņa asinis, viņa spēks..."

Rīga Latvijas autoru darbos ir mīlestības objekts. Mīlestība, ko viņi pauž, ja aizmirstam uz brīdi politiku, vai - par spīti politikai, ir tā pati, ko mēs varētu paust tikpat tieši, ja nebūtu svešumā un Rīga mums nebūtu vairs tikai pagātnes reālitate un dažkārt - nākotnes cerība. Mūsu Rīgai pagaidām tagadnes tiešamības nav. Jauna autore Vilma Tenese ceļā uz Eiropas latviešu l. dziesmu svētkiem senajā Hanzas pilsētā Hamburgā atceras muitniekus uz Dānijas un Vācijas robežas: "Neviens slavens miests vai vācu pilsēta nekad neizraisa šais cietajos ierēdņos tik sentimentālus vaibstus un balss tembru kā vārds Rīga. Šī mums nopemtā

pilsēta, kuŗa tik daudz vārtu mums atver, bet kuŗas vārtus mēs nevaram atvērt."

Nekādi Rīgas apciemojumi mums arī pašreiz nevar aizstāt šīs tagadnes trūkumu. Mūsu vienīgais ceļš tikt tuvāk Latvijas dvēselei, Rīgai, ir caur viņiem, kas pārdzīvo Rīgas tiešāmību savā dzejā un kam Rīga, tāpat kā mums, tomēr ir simbols mīlestībai uz savu tautu un tās roku darbu. Šādai Rīgai ar komunistiskās partijas diktātu bieži vien tikai tik daudz sakara, cik atrodam vienā otrā "sociālistiskā reālisma" frazē, kuŗa aizķērusies šur tur dzejoļu rindās. Bet arī tā ir daļa viņu ikdienas reālītaes.

Nepievēršoties nedz Latvijā, nedz svešumā tapušo dzejoļu literātūrkritiskai analīzei, jo tas nav šoreiz publikācijas nolūks, tikai konstatējot, ka darbi reizēm labākas, reizēm vājākas literāras kvalitātes, atzīmēsim dažas temas nostatījuma īpatnības.

Latvijas autoru dzejoļus varētu iedalīt 2 lielās grupās: Rīgas dzejoļi, kuŗos dominē jūtas, pa lielāko tiesu - mīlestības jūtas pret šo savu pilsētu, un Rīgas dzejoļi, kur Rīga ir kādas darbības ļoti tieša un tagadnīga notikuma vieta.

Rīga pirmās grupas dzejoļos nav tikai aprakstīšanas objekts, bet saistās ar ļoti intensīvu pārdzīvojumu iepretim tai. Rīga pati it kā kļūst par ļoti cilvēcīgu jēdzienu. Visos šais dzejoļos atrodamā mīlestības tema pret savu pilsētu - Rīgu visspilgtāk varbūt izpaužas Ojāra Vācieša dzejolī "Pēc ilgās šķiršanās".

Jeronims Stulpāns

Miniatūra

Rudens jau uzaust pār Amūru palsi,
Debesis izsijā mākoņu alvu,
Sauli ļaudis un pilsēta gaida.
Gaidu es arī, bet, atsegtu galvu,
Eju pa lietainām ielām un smaidu, -

Šādās dienās es atceros Rīgu.

Rainis Remass

Rīgai

Kad jautā man,
No kurienes es esmu,
Es atbildu:
- No Latvijas, no Rīgas.
Un, šķiet,
Tad jūtu Dzintarjūras dvesmu,
Bet krūtīs tādas skumjas bezgalīgas

Bez tam dzejoļos visai raksturīga ir spēja Rīgu tvert kā dzīvu, pārdzīvojamu reālītāti, pat svešā malā esot; piemēram, Stulpānam, Plotniekam. Rīga ir šo cilvēku neatņemama tagadnes sastāvdaļa un spilgta tagadnes nepieciešamība.

Citādi tas ir ar brīvajā pasaulē respektīvi svešumā radītajiem dzejoļiem. Ir interesanti, ka tanīs nedominē ģeografiska distance, kā tas ir Latvijas autoru dzejā, ja tie uz Rīgu skatās no tāluma. Tanīs dominē laika distance. Pārdzīvota ir tikai pagātne; tagadni iepretī Rīgai brīvās pasaules autori pārdzīvo vienīgi netiešā nozīmē - kā atmiņas uz tiešās reālītaes fōna vai arī uz fragmentārā Rīgas notēlojuma fōna; salīdzinot pagātnes reālītāti ar to, kas mums ir šodien vai arī ar to atmiņu ainu, kas ir pagātnes vietām tagad. Raksturīgs termins šai situācijai ir Aivara Ruņģa apzīmējums: pabeigtā tagadne.

No brīvās pasaules dzejniekiem vienīgi Valda Dreimane nerunā par pagātni, bet gan par nākotni, taču par nākotni kādā "otrā dzīvē". Šo dzīvi viņa dzīvo un pārdzīvo citā reālītaetē, ko ar Rīgu saista tikai šīs nākošās dzīves solījums - kaut kas garīgs un apskaidrots.

Lai arī ir šīs atšķirības turienes un šejienes autoru Rīgas uztverē, paliek tomēr viena patiesība: Rīga, Latvijas sirds, Rīga visas latviešu tautas dzīvs, kopīgs simbols un ilgu objekts.

Pēc tavām ielām, krastmalām un torņiem,
Pēc vējiem siltajiem, kas cerīpsmaržas nes,
Pēc rudens parku ugunssārtiem torņiem,
Ko tagad tikai sapnos redzu es,
Kad acis aizvēru pēc sūrās darba dienas.
Lai kādos tālumos es atrastos -
Tu pasaulē man esi tikai viena,
Un atgādina man te daudz kas to.
Kad braucu tevis celtos tramvajos
Pa Sverdlovskas vai Archangel'skas ielām,
Par tevi lepojos šais ceļos tālajos,
Par tavu darba mīlestību lielo,

Ko arī man tu ceļā devi līdz,
Kā neatņemamu un dārgu mantu,
Ko ielēji tu manās asinīs,
Par ko tev pateicos šais pantos.

Tev rudens bulvāros būs beidzis bērt
Zem kājām sīko lapu liesmas,
Kad nākšu tavas jaunās durvis vērt
Un nodungāšu atgriešanās dziesmu

Bez vārdiem - tā, neviens lai nesadzird,
Tu sapratīsi, visos ceļos iedams,
Viņš tevi sargāja, tavs karavīrs,
Un atcerējās noskumdams un smiedams...

Varbūt to visu nestāstītu es,
Tev neatzītos dēla mīlā karstā,
Ja nejaudātu man:
- No kurienes?.. -
Te, saltās Baltās jūras krastā.

(Archangeliskas apgabalā)

Jānis Plotnieks

Atzišanās mīlestībā Rīgai

Es pieveņu acis un atceros:
Vētras dzirnavas sniegotu vati kāš,
Cērt pasaulei sejā
Ar ledus kristalla grūbām.
Un tad - atvadu skūpstā
Manas lūpas satikās
Ar tavu namu,
Ar tavu logu -
Degošām lūpām.

Es biju miris,
Lai dzimtu no jauna
Tavas mīlas svelmē
Jo šķiršanās sāpes
Nav radītas tādēļ,
Lai cilvēki niekotos.
Kad vienīgi enkura vietu
Atstājām Daugavas dzelmē,
Es krastā
Ar zobiem,
Ar sirdi,
Ar dvēseli - iekodos.

Līdz šķiršanās brīdim
Tevi nebiju pazinis,
Nebiju zinājis,
Kāda dzimtenes zemei - garša.
Bet tagad sajūtu:
Tavās liepās
Paliek manas asinis,
Un manās asinīs -
Tavu liepu
Neprātīgā smarža.

Kad palmu augumi pretī
Savas galotnes pasniedza,
Mani apskāva
Tavu torņu,
Tavu sastatņu
Dzīvās rokas,
Un melnajās naktīs
Tavi liesmainie acu stari
Dienvidu krustu sasniedza, -
Laikam tādēļ,
Lai bezgalīgas būtu
Manas ilgas, laime
Un arī - mokas.

Kad stāvēju
Citu pilsētu ielās un laukumos,
Es tomēr biju

Tavā ielā,
Tavā laukumā,
Un katru dienvīdu lotosu
Sapņos aiznesu
Tavu pūpolu un pīpeņu vāzei.
Pāri tālumiem, mīlā,
Tu ieaugi manā augumā -
No zvaigžņu ceļiem
Līdz pēdējai asins
Un pēdējai
Rasas lāsei.

Un tādēļ uz mūžu esmu
Tavos krastos
Ar sirdi,
Ar dvēseli iekodies,
Jo, aizmirstot tevi,
Pat liepas nokalst
Un ozoli vārgst.
... Ar tālēm un šķiršanās sāpēm
Nevajag, draugi, niekoties, -
Tās radītas tāpēc,
Lai cilvēki atrastu,
Kas viņiem - dārgs.

Ojārs Vācietis

Pēc ilgas šķiršanās

Cērt man sejā, cik gribi, nakts brāzmainā
Bet es skatos, kur asfalta stīga
Izkūst tumsā un pamalē blāzmainā
Tu nāc pretī nakts ugunīs, Rīga.

Tu nāc pretī un ko tur stāstīt vairs -
Ceļa dubļu un putekļu klātais,
Tavu bulvāru šalkoņas glāstītais,
Tavu neganto pārkonu rātais,

Iešu tev glabātos smaidus izsmaidīt
Pusnakts uguņu skaistumā tavā,
Ilgās šķiršanās skumjas izsvaidīt
Tavu liesmaino bulvāru skavās.

Lapa pēc lapas no koka šķetinās,
Un man noskūpstīt gribas ļoti
Pirmo meiteni, kuŗa pretī nāks,
Un pēc tam vienalga, kas notiks.

Saki, kāds krams tev ir asfaltā aizšķīlies
Kāds liesmu zars man ir tiekoties skāries
Es esmu vairāk kā bulvāri aizsvīlies,
Liepas nobirs un uguns tām pāries.

Man vēl bezgala tālu līdz rudenim
Un es ceru, ka nāve man piedos,
Ja es palikšu Daugavas ūdenī,
Ja es smaržošu bulvāru ziedos.

Arī tad, kad man nebūs, ko stāstīt vairs
Tava dzeltenā smiltāja klātais...
Tavu bulvāru šalkoņas glāstītais,
Tavu neganto pārkonu rātais.

Arvīds Skalbe

Mana pilsēta

Pilsēta tu mana,
Mīlotā un dzimtā,
Jaunību un laimi
Pūrā līdzī devi, -
Pasaulē tik plašā
Atrastu starp simtām -
Ne ar vienu citu
Nesajauktu tevi.
Pat ja acīs būtu
Nāves smagums gūlis,
Dzirdētu, kā aizšalc
Upes vilnis līgans,
Es pēc liepu smaržas
Zinātu, ka jūlijs,
Bet pēc pašām liepām
Pazītu, ka Rīga.

1958.

Kārlis Priedītis

Rīga

Pusnakts baltu miglas marli
Kuģu mastos iekaŗ.
Miers un klusums.
Nakts.
Pēkšņi - no Daugavas dzelmes
Sensenā saucēja balss:
"Ilgi jau ceļat!
Vai Rīga gatava?"
Skarbi iedunas tilti,
Ik ķieģelis jaunbūvē sauc:
"Nē! Rīgu vēl ceļam!"
Un celsim skaistu,
Tikai...
Kamēr nolauztie koki
Jaunas atvases izdzen,
Kamēr nobriest par vīriem
Kritušo tēvu dēli, -
Gadi, gadi... un atkal
Pasaules cīņas arēna -
Dzintara jūras krasts...
Bij janvāris trīspadsmitais - pietiek!
Bij Matīsa kapi - pietiek!
Bij Bīkernieku priedes -
Un pietiek!
Gribam strādāt, sapņot
Un mīlēt
Gadsimtus celtajā,
Mūžīgi ceļamā
Mūsējā Rīgā...

Harijs Heislērs

Ir atkal jūlijs

Kā balta ieva diena vasarīgā
Pār namu jumtiem kūpēdama tvīkst.
Ir atkal jūlijs liepotajā Rīgā,
Un medains zars pie mana loga līkst.

Ai pilsēta, ai mīlotā un labā!
Ar maigiem vārdiem bieži biju skops.
Te siltās ietves dārgus soļus glabā,
Te tāli ceļi sasniedzami top.

Te atmiņas ar jauniem sapņiem vijas,
Te jaunība, ko gadiem nesalauzt.
Te bulvāru un plato ielu dzijās
Kā raibā cimdā dzīves gājums austs.

Kāds trauksmais spēks ir tavu dienu palieņi!
Kāds dīvains siltums visur līdzī nāk
No vecpilsētas seno torņu galiem
Līdz sastatnēm, kas augstāk slieties māk.

Ai pilsēta, man skaisti vārdi netīk,
Bet šovakar es gribu atzīties -
Pat meitenei, kas rītu nāks man pretī.
Ar matu cirtām tavi vēji dies.

Un tāpēc šķiet, ka diena vasarīgā
Kā balta ieva pāri jumtiem tvan.
Ir atkal jūlijs liepotajā Rīgā,
Ir atkal jūlijs
arī sirdī man.

Ārija Elksne

Kā tu mani aplaupi, Rīga!

Laukos dienas ir gaŗas jo gaŗas,
Ar skuju apbērtiem ceļiem,
Ar spurainu kadiķu zariem,
Ar miglainu vakaru veļiem.

Visu, visu, es pagūstu paveikt
Šajās gaŗajās Latgales dienās!
Ogas lasīt un dārzu ravēt,
Un žāvēt upmalā sienu,

Un pārspriest ar kaimiņu veco
Par prezidentiem un kaŗiem,
Un zem zilajām zvaigzņņu svecēm
Ilgi ilgi gulēt es varu...

Kā tu mani aplaupi, Rīga!
Es nezīnu, laiks kur mans paliek,
Aizskrien stundas kā bezdelīgas,
Un skaties - diena jau galā.

Vēl pasacīts nav, kas bij sakāms,
Vēl padarīts nav, kas bij solīts,
Kad savā kabatā vakars
Jau slēpj saules zeltaino oli.

Aivars Cīrulis

Dzimtajai pilsētai

Rīga! Tu, zaļumu pilsēta labā,
Vai zini, ko slēp savās ielās?
Vai zini, ko vakari glabā,
Kad debesis pielās
Ar pelēki zilganu svinu? -
Es zinu,
Tu gaidi, lai diena spožā
To iečukst ar vēju tev klusi...
Vai tiešām vēl neesi sapratusi?
Tad paraugies apkārt,
Kad staru grožus
Saule pār Daugavu sakar
Un mākoņus dzirdēt sāk rietā.
Ieskaties ciešāk,
Ieskaties savu cilvēku acīs,
Kas noraugās tevī
Kā tūkstošiem saules
Sasildot namu varenās sienas,
Sienas, kuņas cēluši viņi
Ar dziesmām un prieku sirdī.
Tu sajūti vēl, tu dzirdi
Savos vēsajos akmeņos
Balsu čalas un asu roku pieskārienus,
Ko mūži glabā cauri gadiem kā glāstu!
... Tu zini, dārzu pilsēta labā,
Tu zini, Rīga,
Ka rokas glāsta vien to... ko mīl!

Alfrēds Krūklis

Rīgas nakts balāde

Dveš,
Viņgriežu rūgtumā reibusi,
Vasaras nakts.
Pilna nemiera,
Mulsu
Un burvības neapjaustas,
Rīga zibošus ugunu spārnus pleš.

Balts,
Izstīdzis auto stars
Tumsā pilsētas satraukto pulsu
Tausta,
Bulvāros
Smieklu un soļu simfonijas šalc.
Parks

Tūkstoš atbalsis runā -
Tas mīlā
Reibst, nopūšas, čukst un smejas...
Bet veikala sargs,
Šķirstīdams laikrakstu smaržīgās slejas,
Skatlogu gaismā un ielas dunā

Lasa
Par elektrostaciju aizsprostiem Nīlā.

Uz bulvāra stūra meitene,
Kļaudamās jauneklā plecām,

Sappaini prasa:

"Mīļais,

Kad tu nopirksi biļetes mums

Kosmosa kuģī,

Nu kaut vai līdz Mēnesim vecam?"

"Drīz..." -

Viņš pasmaida, nebilzdams vairs ne vārda,

Bet debesis,

Kur vēji skrejošus mākoņus ārda, -

Tur cilvēka roku

Radītās zvaigznes

Ar mirdzošu loku

Kosmosā jaunu lakmetu raksta.

Prieka asara

Iemirdzas sarga sirmajā plakstā,

Un skatiens tam tālumā kavējas ilgs.

Varbūt viņš atceras vēl tās senās vasaras,

Ormaņu rindas

Un zvaniņu šķindas

Pie ilkss,

Par kuřām reiz dzejoja Čaks?

Varbūt viņa sirdī liels nemiers skan

Kā taures sauciens,

Kā mednieka rags?

Varbūt uz ķebliša sakņupis vecs un greizs,

Viņš sapnī redz tos nākamos laikus,

Kad ļaudis vairs nebrauks

Ar "Volgu", ne "Čaiku",

Tāpat kā tas bija ar ormaņiem reiz?

Varbūt...

Iet ļaudis no teātriem, kino tam garām

Pa vienam, pa diviem, pa trim.

Tie runā, smejas un sačukstas barā,

Bet veikalu sargu

Ne redz, ne jūt.

To steidzīgie soļi uz asfalta dim -

Tie aiziet ar saviem sappiem, priekiem un bēdām

Un vasaras nakts

Gulstas pār gājēju pēdām.

Bet naksnīgās ietves malā

Bargs,

Savrup no ļaužu čalām,

Nogrimis savos sapņos dīvos

Un ietinies viss

Tabakas dūmos sīvos,

Snauž

Vecais veikala sargs.

Pilna nemiera,

Mulsu
Un burvības neapjaustas,
Rīga zibošus uguņu spārnus pleš.

Dveš,
Vījgriežu rūgtumā reibusi,
Vasaras nakts.

Ojārs Vācietis

Rīgā puteņo

Reizē ar krēslu,
Svinīgs kā ērģeļu koncerts,
Sākās putenis.

Sākumā milzu pārslām,
Vēlāk ar blāķi
Gāzās no debesu noliktavām
izsprukušais sniegs.

Sniega tīrītāji
Ar savām kārajām rokām
Grāba debesu saldējumu,
Grāba un krāva,
Bet sniegs, mašīnā nonācis,
Kļuva lielīgs:
- Es braucu, bet tu ej kājām... -

Ak tu nešpetnis!
Saspiedu piku un sviedu,
Un pika arī aizbrauca lielīgi smiedamās.

Man nemaz negribējās ar mašīnu braukāt.
Katrai spuldzei
Bija mīksts pārslu vēdeklis,
Un bulvārī katrs sols
Uzpolsterēts kā dīvāns.

Kājām ir jāiet tādā reizē,
Kad tramvaja nobrauktā balss
Apvēlusies ar sniegu
Un skan kā baložu dūdošana!

Tas tikai bija putenis!
Pat mans draugs,
Kuŗš uz pasaules bez sevis nekā neatzīst
Un lamājas labāk par veselu kuŗa ekipāžu,-
Šodien man nāca pretī tik omulīgs
Kā ezis ar piesnigušām adatām.

Puķu tirgū

Es esmu pazudis cilvēks
Šinī juceklīgajā vietā,
Jo esmu aizmirsis, kāpēc atnācu uz šejieni.

Grib, lai tās skūpstā,
Un ir nosarkušas kā ģimnazistes.

Bet tagad - klusu!
Es esmu neticīgs,
Taču šeit notiek manas bērnības dievkalpojums.
Viņiem var izsūdzēt grēkus,
Un viņos var izraudāties,
Jo tie ir vienkārši pļavu ziedi.

Es noņemu cepuri -
Cienīt vajag tās mazās puķītes,
Kuŗas sev izrauj saknes no zemes
Un kuŗām pietiek spītības atnākt uz asfalta.
Pie tam uz tik ilgu laiku -
Līdz nāvei...

Sarkanās gladiolas
Iegrūž savus spurainos pīkus man krūtīs tik dziļi.
Ka es tos nevaru izvilkēt laukā.
Nē vienīgi tāpēc, ka pīķi spuraini,
Godīgi sakot - man nav vēlēšanās.

Jā, un es tomēr nonāku pie slēdziena,
Ka šī bagātība par nabadzīgu,
Jo es šodien eju pie meitenes,
Kuŗa nezina, ka viņu mīlu,
Un man vajag vairāk puķu.

Māris Čaklais

Nāves salā

Te nāves nav. Zied bišķrēsliņi
Un kautrās madaras kā sievas mēmas,
Kas sāpes izkliegušas. Sāpju te vairs nav,
Nav blindažu, nav kasku vairs, nav dzotu.

Ir garas kapu kopas Brāļu kapos.

Ir jautras pārcēlēju balsis upes vidū,
Bet malā brūnas govīs atnāk padzert,
Skrien zili autobusi Rīgai pretī,
Kā rieksts, kā ābols vasaras briest svelmē -
Ir miers.

Misiņa bibliotēkā

Starp grāmatām staigā kaķi
Ar mīkstām pēdām kā pļavā.
Tie dzeltenās lapas atšķir
Un aiziet nodabā savā.

Es palieku, un līdz ar mani
Paliek gaisma dzintara krāsā,
Paliek pārliecība un šaubīšanās -
Abas velnišķīgās māsas.

Es arvien tālāk nirstu
Grāmatu svētajos palos.
Es mirstu. Es tālāk irstu.
Un atkal no jauna dalos.

Rauj ārā no mierīgas gultas
Un apvijas zaļganās dēles,
Sirdī saduņ un atstāj bultas,
Un saplēš bērniņas spēles.

Es varētu kļūt par kaķi,
Pa dzīvi iet kā pa pļavu -
Bet dzeltenās lapas atšķirtas
Un nodeg līdz pamatiem kļavas...

Arvīds Skalbe

Mūžība

Bērzu pumpuri zaros
Bārsta reibīgu lietu,
Kapos tramīgu darot
Arī granītu cietu.

Ūdens valgumu jūtot,
Zirgi skurina spalvu,
Pacelt mēģina grūto,
Klintīs iecirsto galvu;

Sadzird puteņu svelpas,
Sadzird atplēsto tāsī, -
Cilā liepziedu elpa
Viņu jūtīgās nāsīs.

Kopš te Latvijas granīts
Gunī mūžīgā plīvo,
Varam sajūst un manīt:
Kauju kumeļi dzīvo.

Tālos purvos un klajos
Ceļas strēlnieki kājās,
Akmens kumeļos šajos
Visi atgriežas mājās!

■
Ja tu smagu jūti sirdi,
Ja pārlietu rūpes grauž,
Baumas, tenkas, melus dzirdi,
Melus paša mēle auž,

Tīrās drānās sevi sapos,
Egles skuju paņem klāt
Un pie tēviem Brāļu kapos
Aizej drusku parunāt!

Un tu jaudīsi patiesi,
Cik daudz tīra spējams dot,
Atpakaļ uz vārtiem iesi,
Lielas gaismas apstarots.

Dodies cauri rindu rindām,
Īstu bēdu paliks maz, -
Bērzi tev ar garām vindām
Pasmels daļu mūžības.

Tai naktī

Būs neliels vējš, un bērzi lapos.
Un lietus smidzinās varbūt,
Un daudziem drosmes pietrūks kapos
Tai pavasaļa naktī būt.

Mēs, pametuši viesu namu,
Kur galdi pārpilnībā stāv,
Pie draugiem aizbrauksim ar tramu
Uz Raiņa kapiem divatā.

Un, nāvei protestējot skaļi,
Tā skūpstus mainīsim, lai dzird,
Lai tiem, kam ceļā nācās saļimt,
No jauna iesāk pukstēt sirds.

Mūs skūpstī vienā ēnā satīs,
Bet namā mēles iesāks trīt,
Kā dzīvos var, tie nesapratīs,
Pret mirušajiem samainīt.

Un mēs, aiz prieka starojoši,
Kā jaunas acis neskaņ mūs,
Starp kapu kopām iesim droši,
Jo nāves tur vismazāk būs.

Ar asnu kausiem pasniegts pretī,
Gaiss spirdzinās kā iedzerts vīns,
Un nebiedēs kā nāve pretīgs
Tur viesu nama naftalīns...

Būs neliels vējš, un bērzi lapos,
Un lietus smidzinās varbūt,
Un daudziem drosmes pietrūks kapos
Tai pavasaļa naktī būt.

Andrejs Pablo Mierkalns

Bastejkalnam

Es šovakar nāku ciemos
pie tevis,
kuņa galvas koku zarus saule norietot
apklāj
kā caur dzintardzeltenu medus konfekšu
kristalliem
izlauzušos gaismu.
Pulvertornis, Pilsētas gāzes iestāde
ar balonu Valsts svētkos un
Blaumaņa pieminēklis,

kurš kādreiz sēdēja kanālmalas apstādījumos.

Bastejkaln,
tavā pakājē es cepu
smilšu kūciņas,
plūcos ar labāko draugu
un nepirku pirmās vijolītes,
ko man piedāvāja untumains ielas zēns -
(par ko es saņēmu fonāru uz acs)

Un nu - - izliekas savādi,
tas viss ir
tikai atmiņas! - -

Rīga, tavas gaismas reklāmas spožas kā
gludpapīrs
viņām līdzīgi uzzib naktī,
tā kā ūdens šalkdams Bastejkalna nogāzē
krīt uz krāsainajām elektriskajām spuldzītēm
mākslīgos strauņos ceļņa malā!

Mana dzimtā Rīga
un viņas cēlais Bastejkalns!
Es saucu.

Valda Dreimane

Pārdomām

Reizēm man šķiet it kā labāk
Ņujorkā sapņot par Rīgu
nekā Rīgā par Ņujorku dzejot.

Jo vai jebkad
mēs zinājām, kas bērzs,
pirms vienu debesskrāpi bērzā vērtām?
zinājām, kas Rīga,
pirms svešās avenijās vecās ielas šķitām?
zinājām, kas saulespuķe,
pirms viņu magnolijas vietā likām?

Mēs svešās avenijās klīstam, Ņujorkā,
bet klīstam mēs
ar bērzu rokā, Rīgu acīs,
saulespuķi sirdī.

Atdzimšana

Kad dzīvošu otru reizi,
es būšu
šķemba akmens Daugavā, Rīgai vidū -
gan tik akmens,
bet ilgu mūžu un - tur.

Elpos man tuvu
krastmala, debess un torņi mani,

un kā maza sirds balta
es skaitīšu Rīgas dienas,
Rīgas vasaras, Rīgas ziemas.

Es gaidu - es būšu
šķemba akmens Daugavā, Rīgai vidū.

Eduards Freimanis

Pārnākšana Rīgā
Memento 1963. 30.VII

Spīganu spuldzes
Izžāvē mani,
Nelaikā sadeldē soļus.

Jāsteidzas!
Jānoķer dzīve -
Spēka un valguma kauss,
Pirms sakalstu,
Sadegu spuldzēs.

Soļos lēc dzirkstis,
Akmēnos sērs -
Dzeltenas spīganu acis.

Aizsniegšu?
Nesažūs dzīve?
Velgmi dos draudzīgas rokas?
Pierimsies uguns,
Un dzīvi vēl ritinās rīts?

■
Kur tava reibuma dziesma?
Ar uguņu indi
Tu izelpo nāvi.

Mīļi bij dzīvības vīni,
Ūdeņi, zivis
Un prieks, ko var saņemt un sniegt.

Pierimstas?
Stājas jau tecēt
Asiņu vīns manās vēnās?
Vai spīganu spuldzēm
Tik neganta vara?

Tumsa no pazemes izplūst
Mēma kā nāve.
Ik namam ir malduguns smīns

Pilsēta!
Ņujorka mana!

Tālumā ūdeņu balsis -
Zvaigžņotas straumes -
Un zivis man mirgo caur nakti.

Palieciet!
Donaiņos līčos ir laime!

Celiet pret mākoņiem spuras -
Ūdeņi dziedās par jums;
Pats es jums bārstišu zvaigznes.

■
Raidi, ridi, Rīga!
Pārnākšu šonakt
Veldzēties Daugavas skūpstos.

Spīganu spuldzēs neslēpsies nāve,
Vīnam būs saldums kā dzejai.
Lasīšu sudraba naktīs
Rindas, ko ieraksta ielās
Nami un avižu būdas.

Sveiki, sveiki, draugi!
Gadiem jau slāpu
Tikšanos Rīgā un Rojā!

Svētītas stundas sēdēsīm sapņos
Krogū, kur dzīvība spuldzēs:
Ādamsons, Čaks, dažreiz Skalbe un Virza
Daloties dziesmās, kas apbirst ar runām -
Slavinot zivis un ūdeņus gaismā.

Andrejs Irbe

Emigrants runā
Sv. Pēterā gailim

Gaili, Tu, kas reiz biji
un neesi vairs,
un nebūsi vairs -
es Tevi sveicinu!

Starp Tavu laiku
un nākošo laiku
ir mans laiks.
Es raustos tajā kā Tu
aprīļa brāzmās virs Rīgas -
un tikpat viens
kā Tu viņpus dūmu sīpām
un šaipus mēness un Dieva.

Žēl, ka Tu esi beigts.
Vēl pasaulē ir daudz gaiļu -
no miesas un asinīm
un no kapara un dzelzs.
Bet tie nezina, kur Rīgā
ir Bastejs un vecās Čertrūdes dievnams,
un Bīskapa gāte.

To zinām mēs.

Tāpēc,
gaili, Tu, kas reiz biji

un neesi vairs,
un nebūsi vairs -
es sveicinu Tevi!

Aivars Ruņģis

Atbilde meitai
Sniedzei dāvināts

Tu jautā,
par ko gan var domāt cilvēks,
kas reizē nav priecīgs,
nedz bēdīgs...

Ak,
es domāju par Rīgu,
un tās ielām,
un tās namiem,
un tās tramvaju pieturas vietām,

par Zaslauku,
par Kundziņsalu,
par Grīziņkalnu,
Bastejkalnu,
Dzegužkalnu,

un par ziediem,
kam nav smaržas,
nav kātu,
nav sakņu...

Bieži tās vietas es nosaucu skaļi,
jo redzētu vietu vārdiem
dažkārt ir smarža
tāda kā vītušai zālei,

un redzētu vietu vārdiem
dažkārt ir skaņa
tāda kā klusumam,
iekams to nokauj
nelietīgs ikdienas troksnis...

Rīgas nami,
Rīgas ielas,
Rīgas ļaužu sappi:

man viss tas ir
pabeigtā tagadne
kā naža atstāta rēta
pirkstā
no kārkļu stabules pirmās.

1964.

Andrejostā taurēja kuģi, tramvaji svilpa ap stūriem,
āboli smaržoja Marijas ielā, Tērbatas ielā siens,
un Virsnieku dārzā tekāja irbes. Kāpām un pļavām tuvā
smilšainā, dūju dūkainā Rīga, lēnā un mīlīgā aukle,
sirmo laiku un atvērtās debess Rīga,
ar bērniem tu bijī bērns, ar dūjām dūja.
Reiz tikai Daugavas malā stikla pludīš mastā
zvīļoja rietā kā liela asaru lāse, un tavas
gadsimtiem krātās skumjas, tavas skumjās nākotnes jausmas
lējās pār mani kā lietus. Vienu brīdi pret rietu
mēs bijām vienos gados, smilšainā Rīga,
dūju dūkās un liepziedos tīta.

Richards Rīdzinieks

L a i

Rīgā,
no kuŗas es šķirts,
bruŗa akmenī kaltā,
ir mana sirds.

Bēŗni lai sajūt pukstus,
pārnācēji lai sadzird,
katram lai pilienu spēka
dod mana sirds.

Pašam lai paliek spīts
- uzticībai.

(pirmpublicējums)

Jeronims Stulpāns "Miniatūra" - Karogs, 1.n-rā, 1963. ● Rainis Remass "Rīgai" - Karogs, 2.n-rā, 1963. ● Jānis Plotnieks "Atzišanās mīlestībā" - Literātūra un Māksla, 1962. ● Ojārs Vācietis "Pēc ilgas šķiršanās" - Karogs, 1957. ● Arvīds Skalbe "Mana pilsēta" no krājuma - Sūrābele, 1959. ● Kārlis Priedītis "Rīga" - Lit. u. M., 1962. ● Harijs Heislērs "Ir atkal jūlijs" - Lit. u. M., 1959. ● Ārija Elksne "Kā tu mani aplaupi, Rīga" - Karogs, 3.n-rā, 1965. ● Aivars Cīrulis "Dzimtajai pilsētai" - Padomju Jaunatne, 1960. ● Alfrēds Krūklis "Rīgas nakts balāde" - Karogs, 4.n-rā, 1959. ● Ojārs Vācietis "Rīgā puteņi" un "Puķu tirgū" - Karogs 4.n-rā, 1959. ● Māris Čaklais "Miņiņa bibliotēkā" un "Nāves salā" - Karogs, 2.n-rā, 1963.; Lit. u. M., 1963. ● Arvīds Skalbe "Mūžība" un "Tai naktī" - no krājuma - Sūrābele, 1959.; Padomju Latvijas Sieviete, 9.n-rā, 1962. ● Andrejs Pablo Mierkalns "Bastejkalnam" - Jaunā Gaita, 13.n-rā, 1958. ● Valda Dreimane "Pārdomām un "Atdzimšana" - no antoloģijas Dzejas un sejas, 1962.; J.G., 32.n-rā, 1961. ● Eduards Freimanis "Pārnākšana Rīgā" - Latvija Amerikā, 1963. ● Andrejs Irbe "Emigrants runā Sv. Pēterā gailim" - J.G., 6.n-rā, 1956. ● Aivars Ruņģis "Atbilde meitai" - pirmpublicējums. ● Astrīde Ivaska - ***, pirmpublicējums. ● Richards Rīdzinieks "Lai", pirmpublicējums.

SATURĀ:

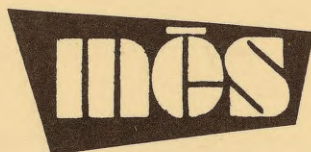
KULTŪRA, POLĪTIKA un KULTŪRAS POLĪTIKA Valters Nollendorfs	4
KURP EJ, LATVIETI? F. Aivars Keire	7
KAUT ŠKIRTI, TOMĒR NEŠĶIĀMI Aivars Ruņģis	12
KĀ UZVESTIES, APCIEMOJOT OKUPĒTO LATVIJU? Vilmārs Kukainis	32
NĀKOTNES LATVIJAS POLĪTISKĀS IEKĀRTAS PAMATI Imants Alksnis	34
KĀDAI JĀBŪT MŪSU KULTŪRAS POLĪTIKAI? Valija Ruņģe	40
TUR un TE, IEVADAM Vilis Lausks	49
TUR un TE, DZEJOLI	50

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307049861

Jaunas jaunatnes literatūras mums tikpat kā nav, bet mums ir

vienmēr jauns
vienmēr piemērots
vienmēr interesants

Jaunatnes žurnāls MĒS ir patlaban vienīgais izdevums jaunatnei un gandrīz vai vienīgā modernā latviešu jaunatnes lasāmviela vispār. Ar žurnālu MĒS „Ceļinieka“ apgāda brīvprātīgie darbinieki novērsuši kritisku trūkumu jaunatnes latviskās audzināšanas laukā.

Jau pirmie žurnāla MĒS numuri izpelnījušies jaunatnes audzinātāju un sabiedrisko darbinieku ievērību un atsaucību. Žurnālu materiāli atbalstījušas tādas organizācijas kā DV, ALJA, LNAK, LNĶAK.

Un kas ir pats svarīgākais — jaunieši žurnālu MĒS labprāt lasa, kad vien to dabū rokā. Tas sarakstīts dzīvā, saistošā valodā, nodarbojas ar jauniešiem tuvām problēmām no pašu jauniešu perspektīvas, rāda latviešu jauniešu darbu un sasniegumus visās pasaules malās un lielu skaitu fotogrāfiju un ilustrāciju.

Daudzi vecāki ir pasūtīnājuši MĒS saviem jauniešiem (un pēc tam paši to lasa ar ne mazāku interesi!) To pašu dara krustmātes, krusttēvi un draugi.

\$4,00 par katru 6 numuru abonementu.

Latvian Youth Magazine MĒS
2308 Drummond Road
Niagara Falls, Ontario, Canada

dāviniet arī jūs

9
71-